

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

Anul IV ■ Nr. 7 (32) ■ Iulie 2013

Biserica Racovița

Din sumar:

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș".

A fi sau a nu fi „pudibond"

Gheorghe PĂUN

Mărturisesc că la început am intenționat să tratez tema din titlu în registru umoristic-malițios, la rubrica „Vedere de pe Dealul Olarilor" pe care o susțin în ziarul *Argeș Expres* din Curtea de Argeș. (Evident, acesta este și un mod de a face publicitate rubricii, drept care precizez că tabletele cu pricina apar la pagina de cultură pe care ziarul o găzduiește în fiecare miercuri și, de asemenea, adaug adresa la care ziarul poate fi citit: www.argesexpres.ro.) Subiectul este suculent și poate fi „dezbătut" în bășcălie, dar, pe de altă parte, el este prea serios, mi-am zis, drept care s-a născut textul de față.

Este vorba despre o discuție eternă, aș zice chiar fără cap și fără coadă, despre cât de departe se poate merge în artă înspre zona „realist-buruienoasă" a existenței și cum se poate face acest lucru fără a cădea în vulgaritate-macabru-urât ostentativ, pe scurt spus, în non-artă, în kitsch. Nimeni nu va avea vreodată un răspuns la aceste întrebări. Mai precis, fiecare persoană are un alt răspuns, cu motivări dintre cele mai diverse. „Revoluționarii" de profesie sunt prin definiție porniți împotriva oricăror reguli, media le repugnă, extremele formează lumea lor. La mai frumos-expresiv-consistent se ajunge greu, băltoaca e mult mai ușor de atins – și e și o cale imediată (și efemeră, dar asta nu contează) de a fi luat în seamă în comunitate, cu atât mai mult în vacarmul informațional de azi. Purtătorii de acnee juvenilă sau de „acnee senilă" fac caz de sex cu mare aplomb – iar cei din a doua categorie sunt și teoreticieni ai acestei „orientări", privilegiul vârstei și informației acumulate de-a lungul anilor. Au zis latinii că *naturalia non sunt turpia*? Au zis! Există o estetică a urâtului? Există! Conține viața „reală" destule lucruri *turpia* și/sau urâte? Conține! Păi, atunci!... Și câte alte sofisme similare – nu le mai demontez aici, oricum cei „pudibonzi" ca mine mă vor aproba, iar „dezinhibații" mă vor socoti desuet-fățarnic. Și vor avea dreptate cei din urmă, așa cum și eu am dreptate... Influențat, desigur, de vârstă, de combinația de educație rural-urbană, de religie, de lecturi și de dorința de *bun simț-bun gust.*

Pentru că aici este problema. La priceperea (mă

rog, începând cu dorința) de a prezenta lucruri vulgare fără vulgaritate, lucruri urâte fără urâțenie, de a vorbi cu bun gust despre prostul gust. La acceptarea faptului că există o diferență capitală între o cercetare sociologică sau lingvistică într-un spațiu frust-natural și prezentarea lui într-o nuvelă, de exemplu. Am mai atins chestiunea în revistă (septembrie 2011). De data aceasta am, de fapt, în minte o secțiune din cartea *Progresul estetic al literaturii ca problemă a praxiologiei,* publicată de Ignat Florian Bociort (un senior al culturii, cunoscut, de pildă, pentru promovarea limbii esperanto), în 2013, la Editura Arpegione din Cluj-Napoca. Este discutat modul în care Sadoveanu descrie un cătun de rudari din balta Dunării, sugerând vorbele neaoșe pe care și le spun localnicii, fără a reproduce explicit vreuna dintre ele. („Vocabularul rudarilor, pe care mă sfiesc să-l reproduc, însă nu mă sfiam să-l ascult, revenea cu amploare și c-o artă de o sumbră și antică măreție.")

Pagini întregi din povestirea lui Sadoveanu și paragrafe întregi din cartea dlui I.F. Bociort ar merita reproduse, reiau doar câteva rânduri, chiar dacă scoase oarecum din context, din *Progresul estetic*... (pag 251): „Arta, dacă înțelege să rămână o hrană pentru minte și inimă, un mijloc de a extinde zona de frumos a lumii sau măcar zona «liberă de urât» în relațiile interumane, nu este cazul să recurgă la prezentarea directă a vulgarităților din realitate. (...) Nu e vorba de a condamna fără rezerve un limbaj mai frust și nici trimiterile la relațiile intime dintre bărbat și femeie [desigur, se pot adăuga multe altele aici, n.n., GhP], *ci doar de a le da în creația literară locul cuvenit* [subl. n., GhP]. Ca pretutindeni în artă și literatură, soluția poetică se întemeiază pe sugestie. Ostentația este, prin ea însăși, un drum spre vulgaritate, și literatura care știe să fie *frumoasă* o evită. (...) Ce efecte artistice ar produce povestirea lui Sadoveanu, dacă ea ar conține toate turpitudinile pe care autorul le aude de-a lungul întregii scene?" Dacă n-aș fi fost de acord, nu reluam...

Nu insist aici, dar, pentru că n-am spus decât o câtime din câte aș fi vrut să spun, voi relua subiectul în *Argeș Expres*... În stilul rubricii de acolo...

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi și nouă toate...

Privind la politica noastră exterioară, oricât de greu ne vine de-a vorbi de ea, fiind partea cea mai delicată a vieții statului nostru, observăm că, deși țara e acum de-a dreptul răspunzătoare de faptele guvernanților ei, deși datoria noastră a tuturora e de-a fi mai cu luare-aminte și mai prevăzători decât oricând, guvernul, prin înclinațiuni accentuate pe care le manifesta odinioară într-o parte, încât a făcut să se crează în încheierea unui tractat de alianță formală, astăzi într-altă parte, încât iar se vorbește de-o alianță, pune țara într-o anume tabără. Se zice că dlui Dim. Brătianu i s-ar fi spus în Paris, dintr-o parte autorizată, următoarele cuvinte: „Atunci, când toată Europa era contra Rusiei, România era aliata ei? Azi, când toată Europa e pentru Rusia, România e în contra ei?" Se zice aceasta, deși nu credem că accentuarea politicii guvernamentale să fie atât de vie încât să se poată afirma că noi, poporul românesc de cinci milioane, ardem de dorința de-a ne vedea în dușmănie cu un popor de șaptezeci ori optzeci de milioane.

Starea noastră dinlăuntru inspiră și mai multă îngrijire. La căderea guvernului conservator, bugetul cheltuielilor era de 87 milioane; azi e de 116 milioane; deci, în trei ani, s-a urcat cu 34%. El se soldează nu cu resurse statornice, ci cu resurse extraordinare, care în anul viitor vor lipsi deja. Avuția publică pe de altă parte scade; domeniile, care la 1871 dădeau 20 de milioane, azi nu mai dau decât 15; anuitățile datoriilor publice întrec jumătatea veniturilor adevărate; exportul, deși s-a mărit, nu mai poate ține pas cu importul; atât trebuințele statului cât și acelea ale particularilor – a plebei de sus cum zicem noi – sunt cu mult mai mari decât veniturile lor; balanța comercială – fără importanță pentru-o țară industrială, importantă însă pentru una agricolă – ne e nefavorabilă. Ei bine, unde o să ajungem pe calea aceasta?

Se știe asemenea că toate acestea se petrec în afară de voința țării, căci nu putem admite ca o țară să-și voiască ea însăși ruina.

Toată nerealitatea acestui parlamentarism, toate aceste forme păzite în mod exterior, nu însă după înțelesul care-l au, au făcut pe partidul conservator să ceară în sfârșit realitatea în locul formalismului gol, și această suflare realistă, sănătoasă, a dat naștere programului publicat anul acesta.

Toate acestea sunt bine cunoscute tuturor. Ar fi fost ultra-ridicol din parte-ne de-a cere prin program: dreptul divin, feudalismul Evului Mediu, privilegiile ce le aveau boierii, lucruri înlăturate de către chiar conservatorii actuali, dovadă actele Adunării ad-hoc din Moldova, dovadă Constituția votată de-o Adunare prezidată de d-nu Epureanu.

În locul ficțiunii – realitatea, iată ce cerem.

Cerere nespus de grea, o recunoaștem, care lovește feneantismul patrioților trăitori din buget; dar aci se mărginește totul, abstracție făcând de orice partid politic.

(*Timpul*, 15 iulie 1880)

Țara care, prin aplicarea instituțiilor ei, încurajează ignoranța, neconsecvența, lipsa de caracter, ba le decorează chiar, dovedește că e în descompunere deplină. Dovadă despre această descompunere este imigrarea continuă de elemente străine, care n-a fost nicicând mai mare decât sub sistemul actual de guvernământ. Deși aceste imigrațiuni reprezintă prisosul, nu tocmai clasic în virtuți și inteligență, al popoarelor învecinate, totuși acest prisos, oricum ar fi el, e superior plebei superioare indigene. Pe spatele nefericitului popor românesc, apatic de suferințe și amețit de fraze, se formează un popor nou de venetici, de-o naționalitate nehotărâtă încă, o nouă rasă americană, în ochii căreia vechiul popor al lui Mircea Basarab dispare și emigrează. Promotorul acestui americanism e partidul roșu, care are pretenția de-a se numi și național. Noi nu ne îndoim că și din acest aluat (...) se poate forma ceva; dar ceea ce se va forma nu va fi desigur nici popor românesc, nici stat românesc.

Din punct de vedere istoric, oricine se asociază cu roșii, dacă nu trădează pământul țării, trădează însă poporul țării. Mulți, nu contestăm, cei mai mulți poate o fac fără s-o știe; vai de aceia însă care, având putință de-a vedea clar, o fac cu bună știință!

Înaintea negrei străinătăți care împânzește țara cad codrii noștri seculari și, împreună cu ei, toată istoria, tot caracterul nostru. Moartea, decreșterea populației îndeplinește apoi restul: stârpirea fizică a neamului românesc. (...)

A readuce în țară acea repede creștere, începută în secolul al XIII-lea, în care poporul românesc făcea să dispară dinaintea puterii sale de viață triburile tătare și slave ce cutreierau pământul acesta, a readuce vulturescul avânt al Basarabilor, starea de bogăție din vremea lui Petru Rareș ori a lui Matei Basarab, a le putea readuce ar fi merit și a fi reacționar ar fi identic cu a fi sporitor neamului și țării.

Dar nici putință nu există pentru un asemenea partid. Izvorul întăritor al istoriei naționale, iubirea de limbă, de datini și de popor sunt înlocuite la tinerime și ceilalți prin romane franțuzești și cântărețe pribege ale cafenelelor străinătății. Un aer bolnăvicios de corupție, de frivolitate, de câștig fără muncă a cuprins plebea noastră roșie și infectează chiar sfera ce rămăsese neatinsă de acest spirit. A crede că o reacție puternică, în sensul național și istoric al cuvântului, ar mai fi cu putință la noi în țară, ar însemna a se face jertfa unei deșerte iluzii.

Patriotismul, cu toate acestea, nu este iubirea țărânei, ci iubirea trecutului. Fără cultul trecutului nu există iubire de țară. Azi e constatat că, din momentul în care împărații au început a înlocui prin oameni noi pe senatorii Romei, în care tradițiile și cultul trecutului se întrupaseră, Roma a mers spre repede cădere. Cazul Romei nu numai că nu e izolat, dar nu suferă nici excepție măcar!...

(*Timpul*, 22 iulie 1880)

Să nu se zică cumva că guvernul n-ar fi avut pe cine numi directori la drumurile de fier sau că n-avem oameni cu cunoștințe tehnice. Din contra, îi avem, dacă nu într-un număr foarte mare, dar totuși. Avem o sumă de tineri care au studiat c-un succes strălucit la institutele politehnice ale străinătății, care au luat parte la construirea de căi ferate în străinătate și care (...) ar fi servit cu conștiință și știință statul în exploatarea și dirigearea căilor ferate.

Astfel se spoliază bugetul cu sume enorme pentru a îmbogăți pe niște incapabili. Nu mai vorbim de exemplul ce li se dă, prin asemenea procederi, generațiunilor actuale. Nu prin muncă, nu prin studiu, nu prin merit și inteligență se urcă cineva pe treptele societății române; nu, ferit-a sfântul! Prin corecturi făcute la *Românul,* prin dresură în aportarea de paragrafi de cod, prin calomnie și lingușire, prin invidie și ignoranță, prin slugarnic și înjosit bizantinism.

Si aceasta se numește domnia liberalismului în România! Domnia libertății de-a spolia bugetul de către membrii societății de exploatare, iată ce este, nu însă domnia unui liberalism onest!...

(*Timpul*, 3 august 1880)

Redactor-șef: Gheorghe Păun

Redacție: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacțional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică și Informatică al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR și USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, București, **Spiridon Cristocea** – director al Muzeului Județean Argeș, Pitești, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeș, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Județean Argeș pentru Promovarea Culturii, Pitești, **Marian Nencescu** – redactor-șef al revistei *Biblioteca Bucureștilor*, **Filofteia Pally** – director al Muzeului Viticulturii și Pomiculturii din România, Golești, Argeș, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Județene „Dinicu Golescu", Pitești, **Adrian Sămărescu** – director editorial al Editurii Tiparg, Pitești, **Ion C. Ștefan** – profesor, membru al USR, București.

CURTEA DE LA ARGEª

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeș Expres" (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) și a Centrului de Cultură și Arte „George Topîrceanu" (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeș

Corectură: Cristian Bobi și Radu Gîrjoabă

Tehnoredactare: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacției – Trustul de Presă „Argeș Expres" (25 lei/6 luni și 50 lei/12 luni); banii trebuie trimiși în contul SC Argeș Expres Press S.R.L., deschis la Raiffeisen Bank Curtea de Argeș, IBAN: RO83 RZBR 0000 0600 0373 5533, sau în contul deschis la Trezoreria Curtea de Argeș, IBAN: RO46 TREZ 0485 169X XX00 0379.

Tiparul: SC TIPARG SA, Pitești.

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociației Culturale Curtea de Argeș, CIF 29520540, cont Volksbank, IBAN RO82 VBBU 2587 AG15 1679 2701.

Homo sapiens

Butoiul lui Diogene

Horia BĂDESCU

Dacă filosofia nu mi-a fost niciodată indiferentă, pentru filosofi am o adevărată pasiune. Mai ales pentru cei antici, pentru cei vechi, cei pe care amorul cu înțelepciunea nu-i făcea, iertat să fiu pentru vorba proastă!, neoameni, nu-i lăsa în starea aceea de prostrație lumească pe care o au amanții ideilor.

Chiar dacă filosofii despre care vorbesc aveau, așa cum scriam cândva, prostul obicei de a fi niște ființe ciudate, de a vorbi despre lucruri ciudate: despre adevăr, despre simplitate, despre logică sau despre libertate (pe cât de ciudate păreau aceste lucruri la vremea la care scriam despre proastele obiceiuri ale filosofilor, încă și mai ciudate ne apar astăzi cele mai multe dintre ele!), chiar dacă aveau și prostul obicei de a trăi, uneori, într-un mod foarte ciudat.

La vremea aceea, favoritul meu între-ale filosoficeștilor ciudățenii era Diogene. Căruia i se spunea Cinicul, poate pentru că, în sibarita Atenă, radicala lui simplitate era o probă de cinism, ori Câinele, poate pentru că avea prostul obicei de a nu se avea decât pe sine însuși stăpân. Cum spun, pe atunci, favoritul meu între-ale ciudățeniilor filosofilor era Diogene; Diogene și butoiul lui, butoiul în care locuia. Atunci, locuirea în butoi mi se părea o ciudățenie; astăzi ea ar putea fi o miraculoasă și eficientă soluție. Dar nu acest lucru mă interesează acum, cum nu m-a interesat nici atunci.

Despre filosofii aceia din vechime se spun o mulțime de lucruri. Despre Diogene așijderea. Dar ceea ce mă fascina atunci și continuă să mă fascineze și astăzi, în cel mai înalt grad, este legendara întâlnire dintre el și Alexandru cel Mare.

După cum se spune, aflându-se în Corint, nemuritorul macedonean, care și el avea prostul obicei de a fi fost elevul lui Aristotel, ținu neapărat să-l cunoască pe Diogene. Pe Diogene Câinele.

Și iată-i, față în față, grecul cel ciudat și pricăjit, în butoiul lui, și macedoneanul, în desăvârșita și trufașa-i superbie! Privindu-se și tăcând. Tăcând și privindu-se.

– Cere-mi orice vrei! se spune că ar fi zis, după o vreme, divinul împărat.

– Nu-mi lua ceea ce nu-mi poți da! i-ar fi răspuns flegmatic Diogene. Dă-te mai la o parte, nu-mi lua lumina soarelui!

Și Alexandru s-a dat la o parte.

Atunci mă întrebam, pe bună dreptate, ce s-ar fi întâmplat dacă Alexandru cel Mare n-ar fi fost Alexandru cel Mare?!

Astăzi nu mă mai întreb. Astăzi mă uit cu stupoare cine sunt cei care, de atâta amar de vreme, s-au așezat între Diogene și soare. Și nu se mai dau la o parte.

Cultura de înlocuitori

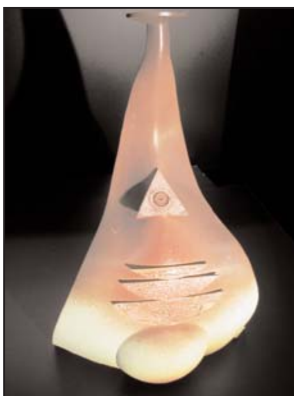
Cătălin MAMALI

Îi rog pe cei care au fost miniștri ai Culturii și ai Transporturilor după 1989 în România și pe cei care vor deveni miniștri să facă pe timpul, banii și pielea lor experiența de a călători cu un autobuz/autocar obișnuit, care face legătura frecvent între Madrid și București sau între Hamburg și București, sau pe rute similare. Îi rog să nu considere această călătorie ca o pedeapsă, ci ca o șansă de cunoaștere, învățare și apropiere de cei ale căror vieți ne spun că vor să le facă mai bune.

Gandhi, atunci când distanțele foarte mari la care trebuia să ajungă la o anumită dată nu-i permiteau să meargă pe jos, călătorea cu trenul, la clasa a treia, creându-și șansa unei experiențe directe a modului în care călătoreau și trăiau cei mai mulți dintre compatrioții săi pentru care își dorea libertatea Indiei. Câți dintre cei care au ajuns în funcții de conducere în România după anul 1989 au încercat să facă astfel de experiențe directe? Prea mulți politicieni și culturnici de azi trăiesc pe credit, vorbesc din auzite și se consumă în speculații, presupuneri și injurii. A mers măcar unul dintre parlamentarii români în UE până la Bruxelles pe jos sau măcar ceva mai puțin, precum Brâncuși la Paris? N-au mers. Unul dintre aceștia, fost ministru al Culturii (între alte dregătorii), a afirmat chiar că „despre Brâncuși s-a scris prea mult".

Între două arestări, spre sfârșitul anilor '40, Mihail Manoilescu a scris lucrarea de hotar *Etica Politică,* publicată de Editura Spandugino în 2010, în care ne amintește că „spațiul material al culturii și civilizației contemporane" este marcat de decalaje. Sigur, sunt decalajele relativ știute dintre „nivelul inferior al moralității și nivelul superior, atins prin cunoaștere științifică și tehnică", dar mai ales decalajele dintre „incertitudinea adevărurilor morale și certitudinea adevărurilor științifice" (p. 61). Probabil că aceste decalaje sunt azi și mai evidente în cazul „omului rețea" (concept introdus de Christakis și Fowler), căruia îi aparținem cu toții datorită tehnologiei informaționale la care avem acces. Dar dezvoltarea morală firavă a „omului retea" (toți trăim în acest păienjeniș electronic), alături de alte cauze, îl (ne) face să abuzeze (abuzăm) de mijloacele super-tehnice la care are (avem) acces.

Am constatat de curând că afirmația lui Manoilescu este valabilă și pentru transportul comun rutier pe distanțe mari. Cu 11 zile înainte de revenirea trecătoare în București de la o conferință internațională, am cumpărat două bilete Barcelona-București, știind cum arată autobuzul, care este costul (90 EU), cât durează călătoria (48 de ore, cu pauze prestabilite la intervale de 4 ore, cu cele două nopți petrecute în autocar), și cam care este structura socială a pasagerilor. Am asistat și la câteva veniri și plecări ale autocarelor din Barcelona pentru București. Sunt curse foarte frecvente. Economic și social, ideea este valoroasă, pentru că aceste curse, ca și pe alte rute, satisfac trebuințele unei populații variate, care muncește în diferite părți din Europa. Acești oameni, care vor să-și vadă familiile aflate în România, au șanse să facă acest lucru la un preț accesibil și în condiții de transport sigure și decente, în principiu. Deci, stabilirea unor astfel de trasee, orare și curse este un câștig pentru trebuințele celor pe care valurile vieții, iluziile, abilitățile și forțele economiei de piață îi poartă în diferite colțuri ale Unitei Europe.

Barcelona este un oraș primitor, cu o bogată cultură, care te invită s-o asimilezi și să te bucuri de ea. Este un oraș construit frumos și bine, la scară umană și așezat într-o geografie binecuvântată.

Cum este călătoria? În primul rând, șoferii sunt niște profesioniști excelenți. Au fost trei la număr, care se schimbau discret și eficient în timpul călătoriei. Se pare că există și un „însoțitor". În afară de însoțitorul formal, sau aproape formal, a mai fost și o călătoare care juca un rol similar. Stătea în primele rânduri, pe partea șoferului, și privea și filma interiorul autobuzului. Era corpolentă, semiîmbrăcată, palidă, platinată și zâmbitoare. Își încărca la câteva ore mobilul la bordul autobuzului. Combina filmatul pe tableta care vede și aude aproape tot, cu vorbitul la telefon și râsul ostentativ fericit.

Sofatul prin nenumăratele și lungile tuneluri, unele în curbă, aflate pe Coasta de Azur și în Italia, te încântă și îți ia răsuflarea în același timp. Frumusețea locurilor, văzute chiar și numai din autocarul care alunecă în viteză, te cucerește, dar și dibăcia șoferilor îți dă siguranța de care ai nevoie. Șofatul lor este de milioane! Șoferii, indiscutabil, sunt niște excelenți profesioniști.

În pauze se duceau în tăcere pe latura fără uși a autobuzului pentru a mânca ceva. Sigur, călătoria cere rezistență și șoferilor și călătorilor. Doi călători, chiar din prima noapte, s-au culcat pe podeaua autocarului, pe care au pus un fel de cearșaf pregătit din timp.

Când iei biletul de autobuz, ți se cere un act de identitate și ți se notează numele. Dacă întrebi de locuri, ți se spune: „Locurile se dau în ordinea venirii". Primul venit, primul servit, principiu echitabil. În seara plecării, am ajuns la autogara din Barcelona cu mult timp înainte de venirea autobuzului și am fost primii la sosirea acestuia, aproape ca în nuvela lui Rebreanu, *Proștii.* Am urcat după alte trei persoane. Am primit de la unul dintre șoferi locurile 41 și 42, între ultimele, deși erau alte locuri libere în intervalul 14-30. Deci, un mare decalaj față de principiul anunțat la cumpărarea biletelor. N-am comentat, n-am protestat, deși ar fi fost cazul. Unele locuri din zona dorită (10-30) s-au ocupat într-un interval de trei ore de la plecarea noastră din Barcelona, până la o zi și jumătate, la Ljubljana, unde s-a așteptat o călătoare care a întârziat față de orarul autobuzului cu peste o oră și jumătate. Ce să-i faci, călătorie lungă, mulți pasageri, apucături diferite… se mai întâmplă, vor spune unii.

→

Homo sapiens

Cum este comunicarea? Comunicarea practicată în primele 36 de ore a creat senzația stranie a unui transport clandestin de oameni și mărfuri, sau de oameni-marfă. Nu ni s-a spus nici pe unde se trece, nici unde va fi sau este oprirea. Incognito, ca o emisiune de rock oferită de NPR în SUA. Dar emisiunea de radio îți dă date și titluri precise! Opririle s-au făcut la intervale haotice. Regula celor patru ore a fost uitată, fiind și aceasta o expresie a decalajului dintre ce ți se spune și ce ți se dă. Odată simți că autobuzul încetinește, se oprește și se aude vag: „stăm 15 minute". Nu se spune unde te afli, dar ți se spune unde sunt WC-urile și cam atât. Alteori, chiar timpul șederii a fost anunțat în mod confuz: unii au auzit pentru aceeași oprire „10 minute", alții „o jumătate de oră" sau alt interval. În fapt, confuzia, care aduce derută în mintea călătorilor convine celor care sunt responsabili cu transportul, pentru a-și putea face micile lor „afaceri", mici servicii care li se cer la diferite opriri sau sunt aranjate din timp. Acestea nu mi s-au părut o problemă majoră în contextul călătoriei respective, deși în alte contexte acest lucru este nu numai inacceptabil, dar a devenit de mult inimaginabil. În plus, dacă se compară comunicarea cu o cursă regulată pe distanțe relativ mari în SUA, de exemplu, apar decalaje evidente. Acolo, orice șofer anunță condițiile de călătorie (nu se fumează, nu se consumă băuturi alcoolice, nu se vorbește tare, mobilul se foloseste decent, iar în caz de nevoie există o toaletă în spatele autocarului…), durata călătoriei, opririle care vor fi făcute – iar toate acestea sunt anunțate clar. La oprire, ți se amintește să-ți iei toate obiectele care-ți aparțin. Dacă un punct de mare interes cultural, istoric, constructiv sau doar „funny" apare pe drum, ți se anunță pe scurt. În contrast, auzind năzdrăvănille geografice pe care le spuneau unii dintre călători, am întrebat un șofer la una dintre opriri: „De ce nu comunicați pe unde trecem, unde se ajunge, de ce nu oferiți informații elementare despre călătorie?" Mi s-a răspuns: „Nu suntem plătiți pentru ghidărie. Ghidărie fac cei de la turism." Am cerut apoi cu voce tare în autobuz să se anunțe clar opririle și durata lor. Această doleanță s-a onorat numai după trecerea graniței în România, unde vameșul (singurul din toată călătoria) a luat pașapoartele și a coborât din autobuz. După un timp, autobuzul a plecat fără vameș. Am întrebat de pașapoarte. Unul dintre șoferi, același care ne stabilise locurile în autobuz, devenise vameș pentru scurtă vreme. În timp ce autobuzul pleca, ne-a înapoiat pașapoartele cu un aer superior.

În Slovenia, cu ținuturi foarte pitorești și așezări rare, autocarul a făcut un popas la Ljubljana. Într-o conversație cu un sloven care mi-a lăudat viile, mi-am amintit de V., o colegă de la University of Iowa, originară din Slovenia, care purta pe piept, lângă inimă, o insignă cu Lenin. Asta prin 1991-1994. Între timp, a revenit în Slovenia și și-a cumpărat o mare vie, deși mai toată viața s-a ocupat de mass-media. Un alt decalaj: ce punem pe piept, ce spunem, ce purtăm și ce cumpărăm. Apoi, o oprire în pusta ungară, nu departe de Budapesta. Schema popasului este perfectă: popas pe ambele sensuri ale șoselei. Cum este popasul? Niște cabine în care se intră direct de afară și o chiuvetă pe una dintre laturile mici ale construcției. Cum o fi aici iarna, când bate vântul și e frig? Nu mă pot stăpâni, ca în multe alte popasuri în Europa în general, dar mai ales în fostele țări comuniste și în România, să nu le compar cu „rest areas" aflate pe șoselele din USA. Mai întâi, peste Ocean, mai toate popasurile au o zonă cu bănci și mese, cu copaci și coșuri de gunoi, chiar și cu spații de joacă pentru cei mici. Apoi, se intră în construcția propriu-zisă (iarna complexul este încălzit, vara aerul condiționat funcționează) printr-o mare și foarte curată încăpere de trecere-așteptare. Totul de o curățenie impecabilă și cu accesoriile și consumabilele necesare. Fără niciun cost. Pe gratis! Grazia! Poți fi în deșertul Nevada, pe coasta de Vest, în Midwest sau în oricare altă parte. Într-adevăr, o arie concepută, realizată și menținută pentru refacerea călătorilor (indiferent de rasă, de clasă, de religie – și nici nu te caută la documente, dacă ești legal sau nu). Trebuințele de bază sunt aceleași pentru toți. Este zonă de refacere. Nu este îmbulzeală și este curățenie. Pe gratis! Sigur, din taxe. Taxe bine folosite, de cele mai multe ori. Întotdeauna sunt taxele bine folosite? Fără generalizări pripite. Esențialul este că fiecare călător se simte bine și respectat în „rest area".

Aradul, cel din preajma autogării și cel prin care te duce ruta neașteptată a autobuzului, apare ca un oraș în așteptare, peste care parcă n-au trecut, constructiv vorbind, în niciun fel 22 de ani.

După Arad, am decis să mă mut pe un loc convenabil, mai ales că acolo au coborât mulți călători. Am găsit un loc normal, care avea și sprijinul pentru picioare ca mai toate scaunele din autobuz, cu excepția locurilor 41 și 42 care ni s-au desemnat „întâmplător". Am întâlnit opoziția însoțitorului și a câtorva călători, cărora le convenea să ocupe, fiecare în parte, câte două locuri. Am reușit, nu fără discuție, să obțin unul dintre multele locuri libere.

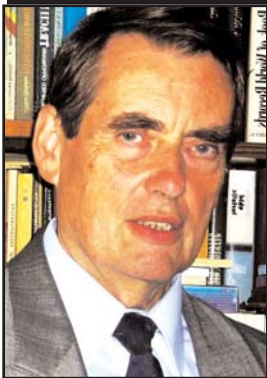
În timpul călătoriei, am aflat și lucruri interesante despre modul în care este percepută relația dintre cultură și învățarea limbilor străine. Mai mulți dintre cei tineri au exprimat ideea că n-ai nevoie de nicio școală ca să înveți limbi străine. Ceea ce este un adevăr pe care fiecare mamă îl știe: limba maternă și o a doua sau a treia limbă se pot învăța în mod natural, precum mersul. Dar fiecare mamă bună mai știe că de aici și până la cultura cuprinsă de limbă și purtată de limbă este cale lungă. Limba învățată natural trebuie cultivată cu efort. Dar unii călători au supralicitat și au susținut ideea că nu ai nevoie de cultură în asimilarea unei limbi. Le vine greu să înțeleagă că relația intimă dintre limbă și gândire, precum și cea dintre limbă și cultură au nevoie de efort, de un du-te-vino continuu între limbă-gândire-cultură. Poate din acest motiv nu realizau că sărăcia și violența limbajului pe care-l practicau unii dintre ei în limba maternă sau în una dintre limbile învățate (spaniola, unii o distingeau bine de catalană) sunt înrădăcinate tocmai în obturarea relației firești limbă-gândire-cultură. Fără să vrei, auzi în autocar și expresii insultătoare, conversații telefonice rizibile și multe altele. Cultura asimilată în astfel de condiții este o *cultură de înlocuitori.* Din nefericire, prea des gândirea și cultura sunt erodate și contorsionate de un limbaj sărac, violent și de-culturalizat de pseudovalori care devin ghid.

Întâlnești prejudecăți și stereotipuri. Unele surprinzatoare, dincolo de violența limbajului, precum o expresie nereproductibilă, spusă în gura mare de mai multe ori de o tânără femeie care vorbea din când în când la telefon cu un prieten, se pare, un francez. Autobuzul devenise un mediu cultural portabil, închis, bilingv sau trilingv, dar în esență anti-cultural. Din nefericire, această situație este facilitată și de non-comunicarea practicată de cei care conduc un astfel de autobuz. Dintre prejudecățile auzite remarc una emisă în apropiere de oprirea din Ploiești. „M-am săturat de ăia (adică de spanioli, n.mea) și de ăștia (adică cei din autobuz). Abia aștept să mă-ntorc la țiganii mei." Nu mă pronunț despre „ăștia", pentru a nu fi acuzat de părtinire și pentru că în autobuz erau câteva etnii (între care și o ucraineancă), dar spun că „ăia", adică spaniolii/catalanii sunt foarte primitori, ospitalieri și gata să ajute orice străin, de oriunde ar fi el. Am văzut acest lucru, după cum am văzut coada ordonată și rapidă la asistență medicală gratuită pentru imigranți de orice etnie, rasă și religie. Am văzut acest lucru zi de zi în timp ce mergeam la universitatea la care avea loc conferința la care am participat. Separarea, decalajul impus între „NOI" și „ĂIA" înseamnă, de fapt, separarea între noi și non-noi. Este o profundă prejudecată. Non-noi (adică „ăia") pot fi non-bulgari, non-vietnamezi, non-evrei, non-polonezi, non-englezi, non-români, non-libieni, non-romi sau pur și simplu non-noi (adică, restul). Astfel, toți ceilalți sunt privați de identitatea lor și devin o masă omogenizată prin prejudecată și discriminare culturală. Oricare ar fi identitatea acestora, ea devine irelevantă. În acest caz, o singură identitate are dreptul la existență. Dacă experți în domeniul prejudecăților sociale neglijează ideile funcționale ale lui L. Wirth despre minorități și majorități, nu este de mirare că acestea se multiplică în mediile culturale portabile și înțesate de înlocuitori culturali. Pe de altă parte, acest incident, nici nu mă gândesc la reprezentativitatea faptului în sine, ci doar la calitatea observației, ne sugerează din nou ceea ce fiecare, dincolo de etnia, sexul, religia, orientarea sa politică sau sexuală, știe bine: prejudecățile călătoresc de cele mai multe ori pe un drum cu dublu sens. Și, din această cauză, nu numai că devin mai acide, că violența lor escaladează, dar și practicarea lor devine mai perversă în relațiile dintre NOI și NON-NOI (adică ĂIA, ĂȘTIA, CEILALȚI), indiferent cât de mulți-puțini sunt unii sau alții de o parte și alta a acestei ecuații a relațiilor inter-grupuri.

În călătoria prin România (cam 12 ore) am fost uimit să aud cum un vecin de autobuz, văzând cetatea Devei, îi oferea fiului niște explicații fanteziste. Ba că este castelulului Corvinilor, ba cetatea lui Vlad Țepeș. Nimic despre istoria reală a acestei cetăți, care a fost asaltată de iobagi în timpul Răscoalei lui Horia. Explicațiile nu prea îl interesau pe cel tânăr, care, rămânând indiferent la istoria reală sau imaginară a locului, a decretat: „Ce mișto ar fi să pună acolo sus, unde ajunge telefericul, un McChiftea". La care mai vârstnicul îi spune: „Îți place la McDonald's". M-am uitat mirat la cei care purtau conversația și m-am gândit că formele de neoiobăgie pot fi variate: există și o neoiobăgie culturală. Înainte de Deva, ca și după Deva, am trecut prin multe locuri bine cunoscute, pe care le știam de mult, pe unele le-am bătut cu piciorul. Locuri frumoase, cu oameni harnici, ținuturi bine locuite. Pe la Zam, din autobuzul care mergea încet pe șoseaua șerpuită (tunelurile nu fac încă parte din peisaj – poate vor apărea când vor reveni în țară cei care au participat la construirea multor tuneluri eficiente în alte părți și cei care se ocupă de trasporturi vor avea imaginația și decizia necesare), mi-a venit în minte o expresie citită într-o revistă „cultural-politică" din România, una care se vrea democratică și dialogică, în care un antropolog a consemnat, fără să ne indice de la cine a auzit (tipul cultural, nu identitatea de buletin a sursei), în ce context a auzit expresia etc., că sursa lui afirmase că „România este o țară frumoasă, păcat că e locuită". O afirmație cinică. Am replicat în minte: „România este o țară frumoasă, bine că este locuită și cu atât mai bine când este frumos locuită în solidaritatea peste timp și timpuri". Sigur, de mult i-am scris și antropologului, care nu a răspuns. O fi trecut prin Zam sau prin multe alte locuri?

Homo sapiens

Câteva gânduri despre realitate

Dan D. FARCAŞ

Un prieten mi-a atras recent atenţia asupra unor aforisme tradiţionale, înrudite între ele. Astfel, în taoism şi în budismul zen se spune: „Degetul care arată Luna, nu este însăşi Luna”, iar în sufism există maxima: „Dacă înţelepul îi arată cu degetul Luna, neghiobul va privi degetul”.

Aceste cugetări rezumă în mod plastic o idee pe care am încercat şi eu să o argumentez pe coloanele acestei publicaţii, şi anume, faptul că există, pe de o parte, realitatea, necuprins de complexă, iar, pe de altă parte, există cunoştinţele noastre despre ea, însuşite şi alcătuite cu instrumente omeneşti. Dar, uneori, comitem eroarea să considerăm aceste cunoştinţe drept realitatea însăşi.

Plecând de la percepţiile venite prin simţuri, ajutate şi de diverse aparate, oamenii construiesc nenumărate modele despre realitate; ele sunt mulţumitoare, în general, în practica de zi cu zi; dar niciodată un model nu epuizează realitatea în toată bogăţia ei. Spunem adesea: „Legea cutare a naturii”. De fapt, însă, noi nu cunoaştem „legile naturii”, în forma lor ultimă, ci doar legile lui Newton, sau ale lui Einstein etc., care le aproximează mulţumitor. Acestea sunt doar „degete” şi nu „Luna”. Şi tradiţia filosofică germană, de pildă, face o distincţie între realitatea în sine (*Realität*) şi ceea ce percepem din ea (*Wirklichkeit*). Confuzia creată dacă ignorăm această distincţie, deci confuzia dintre „Lună” şi „degete”, poate duce la concluzii aberante de tipul: „Ştiinţa a arătat că X trebuie să existe” ori că „Y nu poate exista”, afirmaţii fără temei, în conformitate cu ceea ce numeam la un moment dat „drama ontologică”.

Realitatea nu este doar ceea ce vedem, auzim şi scrutăm cu instrumentele noastre, ci are probabil şi multe domenii ascunse simţurilor noastre. De pildă, nu putem exclude pur şi simplu, prin sentinţe precum cele citate mai sus, existenţa unor tărâmuri spirituale ori bazate pe forme ale materiei cu care simţurile noastre nu interacţionează, ca şi existenţa altor aspecte, pe care nici nu le putem imagina. E bine să nu uităm avertismentul – pe care l-am mai citat şi într-un articol anterior – din acea frază de mare circulaţie, atribuită fie astrofizicianului Arthur S. Eddington, fie geneticianului J.B.S. Haldane: „Universul nu numai că este mai straniu decât presupunem, ci este chiar mai straniu decât am fi în stare să presupunem”.

Problema existenţei realităţii a fost şi a rămas una dintre cele mai importante dezbătute de filosofie. Descartes a mers şi mai departe, întrebându-se dacă există chiar el însuşi şi răspunzând prin faimosul „cuget, deci exist”. Din păcate, oricât e de jenant, nu putem dovedi, printr-un experiment crucial, existenţa realităţii, adică faptul că ea nu este „doar visul meu” şi nu dispare odată cu sfârşitul vieţii mele pământene. În consecinţă, existenţa realităţii, ca principiu, trebuie asumată printr-un „pariu”, bazat doar pe argumente „de bun simţ”, de pildă, pe faptul că oamenii acumulează cunoştinţe despre realitate, cu care se descurcă apoi în practică, şi pe faptul că ei împărtăşesc semenilor, generaţie după generaţie, modelele, adevărurile, teoriile, viziunile care s-au dovedit adecvate realităţii.

Prin pariul de mai sus, considerăm realitatea drept sursa obiectivă a cunoaşterii de care dispun oamenii. Dar această cunoaştere este realizată exclusiv prin mijlocirea unor instrumente omeneşti, cum ar fi abilităţile înnăscute, fenomenele percepute de simţurile noastre, prelungite eventual de aparate, ori comunicările primite de la alţi agenţi, prin imagini, adevăruri, modele, inclusiv valori sau metode, teorii, sau lumi ideale. Cunoaşterea realităţii poate fi, desigur, ştiinţifică, raţională, mijlocită, extrinsecă, dar poate fi şi directă, intrinsecă, intuitivă, desfăşurată uneori inconştient, în stări alterate ale conştiinţei, ori prin canalele revelaţiei. Dar *toate* aceste forme ale cunoaşterii sunt omeneşti şi toate poartă după ele limite omeneşti, deci nu pot reda perfect realitatea. Asupra realităţii, oamenii pot construi cel mult *ontologii,* enunţând principii şi ipoteze; dar orice ontologie (în măsura în care e coerentă şi necontradictorie) nu este decât o lume ideală care, aşa cum menţionam şi mai sus, nu garantează existenţa sau inexistenţa în realitate a ceva încă neatestat prin practică sau observaţie. Nu e cazul să mai reiau aici şi alte argumente, deja expuse în alte articole, împotriva existenţei, în posesia oamenilor, a unor adevăruri obiective ultime, în afara unor constatări punctuale banale. Iată de ce m-am deprins să am reţineri faţă de oamenii care îmi spun că au descoperit (de pildă, pe căi miraculoase) marile adevăruri finale privind realitatea şi vor să mi le transmită, eventual sa mă şi convertească.

Cineva mi-ar putea reproşa că susţin, într-o manieră ruşinos-contradictorie, drept un adevăr absolut, faptul că oamenii nu pot intra în posesia unor adevăruri absolute. Pentru a limpezi lucrurile, reamintesc faptul că metoda pe care am încercat s-o conturez pe parcursul articolelor deja publicate în *Curtea de la Argeş* propune să distingem sistematic între *realitate* şi *lumile ideale* construite de oameni pentru a o descrie. Un adevăr în interiorul unei lumi ideale poate fi un adevăr ultim şi absolut. De pildă, în geometria lui Euclid, suma unghiurilor într-un triunghi este de 180 de grade, adevăr perfect valabil ori de câte ori facem apel la această geometrie. Dar ştim şi faptul că Gauss a tocmit nişte topometri, să măsoare dacă regula este valabilă şi în realitate (şi a fost, în limitele de precizie ale aparatelor folosite), deci el era conştient că realitatea era una, iar lumea ideală a lui Euclid altceva, chiar dacă, în practică, aceasta din urmă se potrivea foarte bine realităţii.

Tot astfel, rândurile pe care le scriu aici nu vor altceva decât să contureze o lume ideală, care se potriveşte realităţii, dar nu este realitatea însăşi. Deci, am dreptul să enunţ adevăruri pe care să le consider perfecte, atâta timp cât rămân în interiorul acestei lumi ideale; în particular, pot să susţin principiul că nu există adevăruri perfecte, netriviale, privind realitatea.

Aş mai putea fi întrebat, pe bună dreptate, dacă lumile ideale la care mă refer aici nu sunt şi ele parte a realităţii. Karl Popper spunea că lumile abstracte imaginate de învăţaţi pot deveni „palpabile”, de pildă, în biblioteci sau în calculatoare, şi pot căpăta astfel o existenţă „independentă”, supravieţuind celor ce le-au creat. Popper a numit totalitatea lor „lumea a treia”, o lume cu o existenţă oarecum obiectivă, integrată în realitatea pe care o studiem empiric.

Nu putem răspunde la această provocare decât separând „realitatea *abstractă* construită de oameni” (să-i zicem „realitatea B” sau „artificială”) de „restul realităţii” (numită „realitatea A” sau „primordială”). De „realitatea B” ţin astfel: toată matematica, toate regulile logicii, toate teoriile, viziunile şi proiectele, dar şi jocurile abstracte, de tipul go, şah etc. Lărgind sfera, de aceeaşi lume ţin toate produsele intelectuale umane care au fost puse, după producerea lor, pe un suport care să le „materializeze” în sânul realităţii. O caracteristică frecventă a componentelor „realităţii B” este independenţa de suport. Piesa de la jocul de şah poate fi de lemn, din fildeş, poate fi un desen pe o fisă, un semn pe ecranul calculatorului, dar poate fi şi o imagine mintală. Aceste posibile „suporturi” nu sunt esenţiale în desfăşurarea unei partide de şah.

O diferenţă definitorie între cele două tipuri de realitate este că elementele „realităţii B” au, fiecare, un număr finit de proprietăţi, perfect descrise cu instrumentele omeneşti, pe când numărul proprietăţilor unei entităţi din „realitatea primordială” pare inepuizabil. Într-un joc de şah, o anumită piesă poate fi folosită doar în câteva feluri bine precizate. Dar structura lemnului din care piesa e sculptată posedă o complexitate care probabil nu va putea fi descifrată niciodată până la capăt. Deci, la prima vedere, „realitatea B” pare cognoscibilă complet şi perfect cu mijloace omeneşti (deşi teorema lui Gödel şi anumite paradoxuri sunt de natură să pună sub semnul întrebării această aserţiune). Oricum, în această „realitate B”, pot exista adevăruri universale perfecte.

Un caz special de „realitate B” este cel al lumilor virtuale imaginate de informaticieni şi „materializate” de ei pe calculator. În ultimele decenii, domeniul a primit un impuls deosebit de puternic din partea industriei jocurilor şi din partea trucajelor cinematografice. Dacă la început imaginile erau primitive, pe măsura creşterii puterii calculatoarelor electronice, aceste imagini au devenit tot mai greu de deosebit de cele pe care le percepem din realitatea obiectivă, trecând mai nou şi în 3D. Evident, autorul unei asemenea lumi artificiale, ca un mic demiurg, o va înzestra cu o seamă de „legi” şi reguli necesare bunului său mers. Aceste „legi”, fiind create de oameni, vor putea fi descifrate exhaustiv de alţi oameni şi asupra unei astfel de lumi vor putea fi enunţate adevăruri perfecte şi absolute.

Aşa cum am mai menţionat şi într-un articol anterior, filmul *Matrix* (produs în 1999), ca şi continuările sale, ori altele pe aceeaşi temă, sugerează că în curând ne-am putea întâlni cu realităţi virtuale (deci „realităţi B”) pe care, la nivelul de rezoluţie al simţurilor noastre, nu le vom putea deosebi de lumea reală; mai mult, că la un moment dat, anumiţi oameni ar putea să ajungă să-şi trăiască o parte din viaţa conştientă într-o astfel de realitate virtuală, poate chiar fără să-şi dea seama...

Filmul *Matrix* a reînviat astfel o problemă filosofică, şi anume, dacă nu cumva ceea ce considerăm noi drept realitate este, de fapt, o realitate virtuală, un univers artificial instituit de o Inteligenţă Superioară, în care, să zicem, cuantele sunt de fapt „pixelii” sau „biţii” unui program, iar noi suntem piesele unui joc aflat dincolo de înţelegerea noastră. Ca adept al opţiunii pluraliste, nu pot exclude această variantă. Dacă ar fi aşa şi dacă, în plus, lumea ideală care stă la baza acestei realităţi virtuale ar fi construită cu un vocabular, o logică şi o matematică perfect traductibile în echivalente omeneşti, atunci n-ar fi exclus ca, la un moment dat, „degetul să atingă Luna”, adică să putem transpune legităţile realităţii în mod integral şi perfect în ştiinţa şi intuiţiile noastre (şi astfel „realitatea A” să devină pentru noi tot o „realitate B”).

Dar am serioase îndoieli că Demiurgul ar fi creat realitatea doar ca un joc; şi mă îndoiesc, încă mult mai temeinic, de faptul că El ar folosi aceleaşi cuvinte primitive ca noi, aceeaşi matematică şi aceeaşi logică, minate de paradoxuri; deci, nu cred că proiectul său s-ar putea transpune (sau traduce) vreodată într-un număr *finit* de propoziţii sau formule matematice, de tipul acelora pe care le folosim noi azi.

Urmuz, 130 - 90

Algazy & Grummer (1)

Algazy este un bătrân simpatic, știrb, zâmbitor și cu barba rasă și mătăsoasă, frumos așezată pe un grătar înșurupat sub bărbie și împrejmuit cu sârmă ghimpată...

Algazy nu vorbește nicio limbă europeană... Dacă însă îl aștepți în zori de zi, în faptul dimineței, și îi zici: „Bună ziua, Algazy!" insistând mai mult pe sunetul z, Algazy zâmbește, iar spre a-și manifesta gratitudinea, bagă mâna în buzunar și trage de capătul unei sfori, făcând să-i tresalte de bucurie barba un sfert de oră... Deșurupat, grătarul îi servea să rezolve orice probleme mai grele, referitoare la curățirea și liniștea casei...

Algazy nu ia mită... O singură dată s-a pretat la o asemenea faptă, când era copist la Casa bisericii; dar nu a luat atunci bani, ci numai câteva cioburi de străchini, din dorința de a face dotă unor surori ale sale sărace, cari trebuiau să se mărite toate a doua zi...

Cea mai mare plăcere a lui Algazy – în afară de obișnuitele-i ocupații la prăvălie – este să se înhame de bunăvoie la o roabă și – urmat cam la doi metri de coasociatul său Grummer – să alerge, în goana mare, prin praf și arșița soarelui, străbătând comunele rurale, în scopul unic de a aduna cârpe vechi, tinichele de untdelemn găurite și în special arșice, pe cari apoi le mănâncă împreună, după miezul nopții, în tăcerea cea mai sinistră...

Grummer are și un cioc de lemn aromatic...

Fire închisă și temperament bilios, stă toată ziua lungit sub tejghea, cu ciocul vârât într-o gaură sub podea...

Cum intri la ei în magazin, un miros delicios îți gâdilă nările... Ești întâmpinat la scară de un băiat cinstit, care, pe cap, în loc de păr, are fire de arnici verde; apoi ești salutat cu multă amabilitate de Algazy și poftit să stai jos pe un taburel.

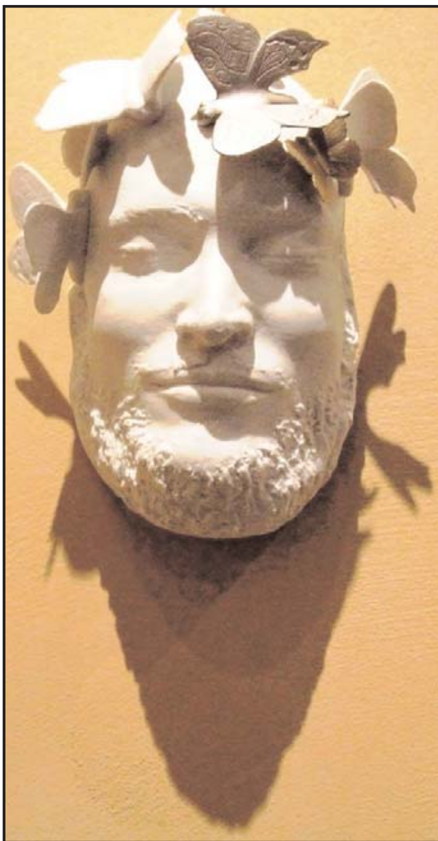
Grummer stă și pândește... Perfid, cu privirea piezișă, scoțând mai întâi numai ciocul, pe care ostentativ îl prelinge în sus și în jos pe un jgheab anume făcut la muchea tejghelei, apare la urmă în întregime... Face prin tot felul de manopere pe Algazy să părăsească localul, apoi, insinuant, te atrage pe nesimțite în tot soiul de discuții – mai ales de sport și literatură – până ce, când îi vine bine, te plesnește de două ori cu ciocul peste burtă, de te face să alergi afară în stradă, urlând de durere.

Algazy, care are mai totdeauna neplăceri și discuții cu clienții, din cauza acestui procedeu nepermis al lui Grummer, iese în goană după tine, te poftește înapoi și, spre a-ți lua meritata satisfacție, îți dă dreptul – dacă ai cumpărat un obiect mai scump ca 15 bani – să... miroși puțin ciocul lui Grummer și, dacă vrei, să-l strângi cât de tare de o bășică cenușie de cauciuc, pe care o are înșurupată la spate, puțin deasupra feselor, ceea ce îl face să sară prin magazin fără să miște din genunchi, scoțând și sunete nearticulate...

Într-una din zile, Grummer, fără a-l anunța pe Algazy, luă roaba și porni singur în căutare de cârpe și arșice, dar la înapoiere, găsind din întâmplare și câteva resturi de poeme, se prefăcu bolnav și, sub plapomă, le mâncă singur pe furiș. Algazy, simțind, intră după el acolo cu intenția sinceră de a-i face numai o ușoară morală, dar cu groază observă în stomacul lui Grummer că tot ce rămăsese bun din literatură fusese consumat și digerat.

Lipsit astfel pe viitor de orice hrană a lui mai aleasă, Algazy, drept compensație, mâncă toată bășica lui Grummer, în timp ce acesta dormea...

Dezesperat, a doua zi, Grummer – rămas fără bășică singur pe lume – luă pe bătrân în cioc și, după apusul soarelui, îl urcă cu furie pe vârful unui munte înalt... O luptă uriașă se încinse acolo între ei și ținu toată noaptea, până când, înspre ziuă, Grummer, învins, se oferi să restituie toată literatura înghițită.

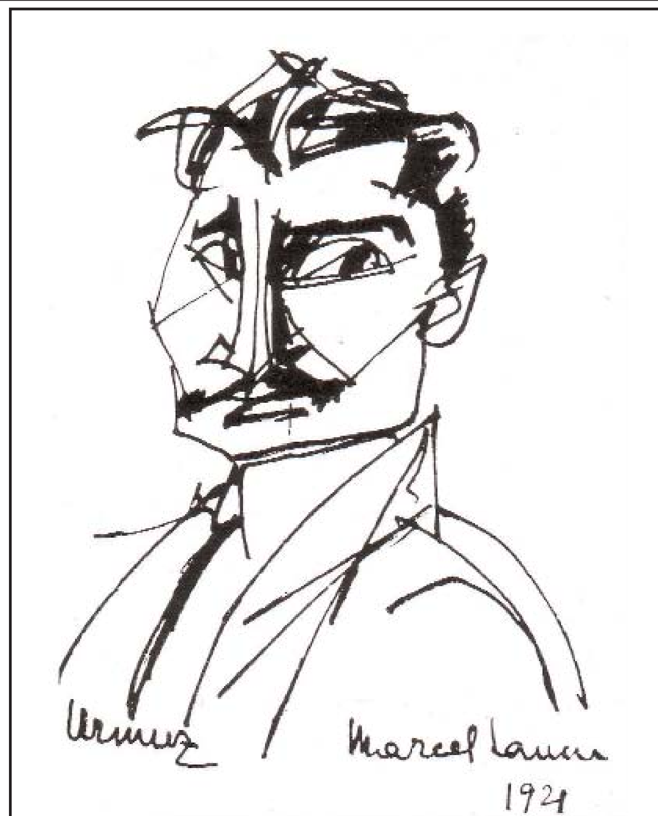

El o vomită în mâinile lui Algazy... Dar bătrânul, în pântecul căruia fermenții bășicii înghițite începuse să trezească fiorii literaturii viitorului, găsi că tot ce i se oferă este prea puțin și învechit...

Înfometați și nefiind în stare să găsească prin întuneric hrana ideală de care amândoi aveau atâta nevoie, reluară atunci lupta cu puteri îndoite și, sub pretext că se gustă numai pentru a se completa și cunoaște mai bine, începură să se muște cu furie mereu crescândă, până ce, consumându-se treptat unul pe altul, ajunseră ambii la ultimul os... Algazy termină mai întâi...

Epilog

A doua zi, la poalele muntelui, trecătorii putură vedea într-un șanț, aruncate de ploaie, un grătar

cu sârmă ghimpată și un mirositor plisc de lemn... Autoritățile fură înștiințate, dar mai înainte ca ele să fi sosit la fața locului, una din soțiile lui Algazy, care avea formă de mătură, apăru pe neașteptate și... dând de două-trei ori, în dreapta și în stânga, mătură tot ce găsi la gunoi...

Note

(1) E fosta firmă a unui cunoscut magazin de geamantane, portmoneuri etc. din capitală, rămasă astăzi sub un singur nume. În tot cazul, ne permitem a crede că numele de Algazy sau Grummer, după imaginile ce trezesc prin muzicalitatea lor specifică – rezultat al impresiunii sonore ce produc în ureche – nu par a corespunde aspectului, dinamicii și conținutului acestor doi simpatici și distinși cetățeni așa cum îi știm noi din realitate...

Ne permitem a arăta mai sus cititorilor cum ar fi trebuit și cum ar fi putut să fie un Algazy sau un Grummer „in abstracto", dacă dânșii nu ar fi fost creați de o întâmplare, o soartă care mai deloc nu ține seama dacă obiectele creațiunilor ei corespund, în forma și mișcarea lor, cu numele ce li s-a hărăzit.

Cerem scuze d-lor Algazy & Grummer pentru observările ce ne permiserăm mai sus; o facem însă și din dorința de a-i servi, deșteptându-i din vreme asupra măsurilor mai nimerite de îndreptare în această privință.

Se pare că remediul nu ar putea fi decât unul și singur: sau să-și găsească fiecare alt nume, în adevăr adecvat realității lor personale, sau să se modifice ei înșiși, cât mai e timpul, ca formă și ca roluri, după singura estetică a numelor ce poartă, dacă vor să le mai păstreze...

Din învățături...

Deci, sluga mea iubită, bine să mă crezi, că dacă mă vei asculta, precum te-am învățat, atunci, când vei vorbi cu domnul acela și vei fi plăcut Domnului Iisus Hristos, vei spune numai cuvinte din învățătura noastră, iar la altele nu te vei gândi, vei spune acele cuvinte pe care le va aduce Domnul nostru în vorbirea ta bună, atunci în vremea aceea, când te vei înfățișa să vorbești înaintea domnului aceluia. Asemenea, fătul meu, așa te sfătuiesc acum: mai întâi, să-ți păstrezi curăția și pe drum să stai de rugă în fiecare noapte, să rogi pe Domnul Dumnezeul nostru să te întărească Dumnezeu în cinstea noastră, precum și noi înainte am rugat pe Domnul, ne-a întărit și a înălțat cinstea noastră mai sus decât a acelora. Și acum, de va vrea Dumnezeu să ne dea mila sa, ca să se înalțe cinstea noastră și mai sus, pentru că aici a fost mai ușor și ne-am întrebat unul pe altul, dar acolo nu vei fi cu mine, nici cu prietenii tăi, ca să ai cu cine te sfătui, iar ei toți se vor strădui să te înfrângă pe tine și cinstea noastră. De aceea, te învăț să ai pe Dumnezeu ajutor și pe preacurata lui maică, și-ți vor ajuta și-ți vor da sfat mai bun decât cel pe care ți l-am dat noi. Asemenea, când vei învăța astfel pe sluga ta, tu să ridici în taină o sfântă panaghie pentru el și să cazi cu fața la pământ și să te rogi așa: „Preacurată, acum toată nădejdea noastră o punem în tine și-ți încredințăm pe sluga noastră, ca să-i fii sprijinitoare, și cinstea mea tu mi-o întărește, ca întotdeauna să-ți mulțumesc, că toată cinstea mea este de la Domnul și de la tine, preacurată!"

De aceea, frații mei, în orice ceas primiți pe Dumnezeu în inimile voastre și pe preacurata lui maică, pentru că orice binefacere este de la Domnul nostru și de la preacurata lui maică. Cine nădăjduiește întrînșii, întru nimic și niciodată nu va fi rușinat, ci de la toți va primi cinste îndestul. De aceea, dacă veți da întotdeauna laudă lui Dumnezeu și veți împlini voia lui cu curăție și smerenie și priveghiu și rugăciune, și dacă veți fi milostivi, în adevăr veți fi miluiți, precum spune în sfânta evanghelie: „Fericiți cei milostivi, că aceia vor fi miluiți!" După cuvântul Domnului nostru, și voi veți fi miluiți. Și dacă veți da laudă Domnului nostru Iisus Hristos, Domnul nostru vă va lăuda și vă va dărui slava cea de sus și cu toate lucrurile vă va întări în viața aceasta, și nu numai aici, ci și în împărăția cerurilor vă va odihni cu cei drepți, iar în viața aceasta vă va fi dată minte înțeleaptă și desăvârșită de la Domnul nostru.

Sub crugul Eminescului

Ipostaze ale lirismului în textul poetic eminescian (II)

Marian MIHĂESCU

Capodoperă a poeziei româneşti, *Luceafărul,* publicat în anul de apogeu al creaţiei, în 1883, este o sinteză a lirismului eminescian. Poem mitico-erotic, dar şi poem filosofic, el nu se reduce doar la o dublă poveste de dragoste, cea fantastică dintre fata de împărat şi luceafăr şi cea realistă dintre Cătălina (fata de împărat) şi pajul Cătălin.

Primul tablou epic aşază poemul sub semnul fantasticului: „A fost odată ca-n poveşti,/ A fost ca niciodată...", dar fantasticul „se poetizează" împletindu-se cu miticul.

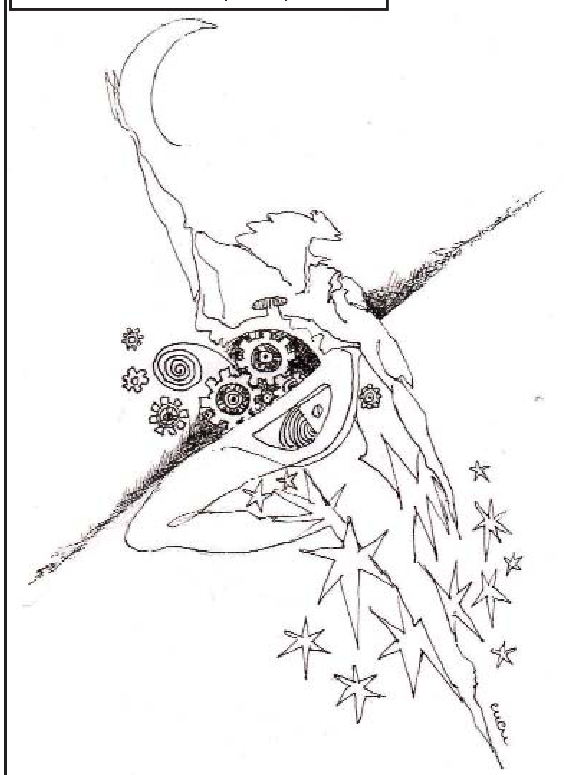
Există, întâi, un strat mitologic românesc („dragobete" – semizeitate erotică benefică masculină, şi „zburător" – făptură mitică de natură demonică), ilustrând cele două apariţii ale luceafărului în iatacul fetei de împărat, devenind în viziunea romantică *înger – demon:*

– O, eşti frumos cum numa-n vis
Un înger se arată /.../
O, eşti frumos cum numa-n vis
Un demon se arată,
Dară pe calea ce-ai deschis
N-oi merge niciodată.

Peste acest strat mitic autohton se suprapune un al doilea strat mitologic, mitul grecesc despre Hyperion, cel pe deasupra mergător, creat la începutul lumii, înaintea zeilor, fiind unul dintre cei 12 titani, fiu al lui Uranus şi al Geei, aşadar de natură celestă, prin tatăl său, cât şi de natură terestră, prin mama sa, ceea ce explică întruparea în faţa fetei ca „mândru tânăr", „mândru chip", refăcând acte ale genezei, din elemente cosmice primordiale, cer, mare, lumină, întuneric:

Iar cerul este tatăl meu
Şi mumă-mea e marea. /.../
Şi soarele e tatăl meu,
Iar noaptea mi-este muma.

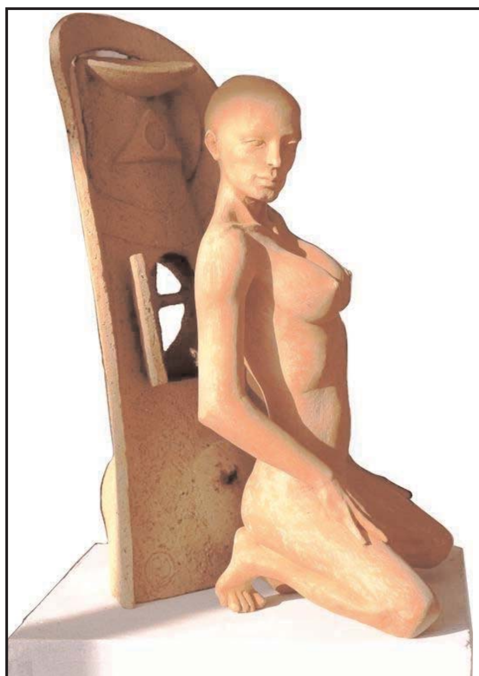
– poveste de dragoste învăluită în fantastic, mitic şi vis, între două făpturi incompatibile, aparţinând unor lumi diametral opuse: lumea înaltă, cosmică şi eternă a luceafărului, şi lumea terestră, umană şi efemeră a fetei de împărat!

Desen de Nicolae (Cucu) Ureche

Al doilea tablou epic aduce poemul sub semnul realităţii:

În vremea asta Cătălin,
Viclean copil de casă /.../
Se furişează pânditor
Privind la Cătălina.

– poveste verosimilă de dragoste între două fâpturi, care, în ciuda diferenţelor de rang şi de aspiraţii, ontologic sunt asemănătoare şi compatibile, aparţinând aceleiaşi lumi uman-terestre şi reeditând mitul perechii primordiale!

Dar Luceafărul este şi un poem filosofic.

Chiar dacă al treilea tablou, redând drumul cosmic al luceafărului spre Dumnezeu şi dialogul cu acesta, păstrează încă unele accente epice ce decurg din drumul de re-iniţiere, precum şi unele accente dramatice care ţin de entitatea abstractă şi raţiunea în sine a „personajelor", discursul poetic, realizat prin incantaţie lirică, susţinută de viziunea cosmică şi filosofică asupra Universului

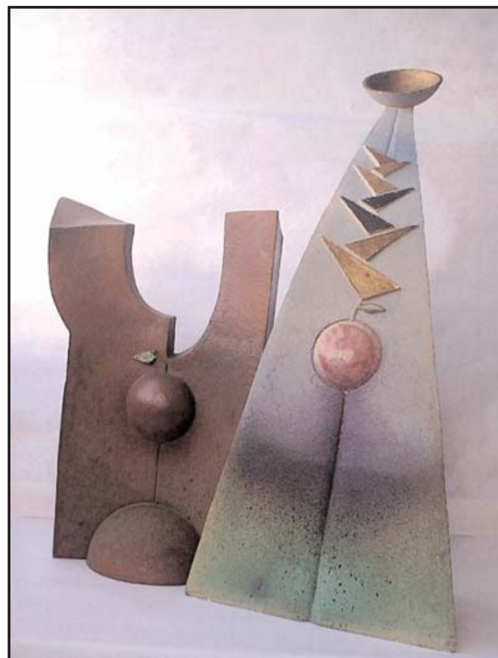
Porni luceafărul. Creşteau
În cer a lui aripe,
Şi căi de mii de ani treceau
În tot atâtea clipe./.../
Căci unde-ajunge nu-i hotar,
Nici chip spre a cunoaşte,
Şi vremea-ncearcă în zadar
Din goluri a se naşte.

sau prin apostrofe lirice, în tonuri solemne şi sentenţioase

– De greul negrei vecinicii,
Părinte, mă dezleagă
Şi lăudat pe veci să fii
Pe-a lumii scară-ntreagă;/.../
– Hyperion, ce din genuni
Răsai c-o-ntreagă lume,
Nu cere semne şi minuni
Care n-au chip şi nume.

se converteşte într-un amplu poem liric de filosofie a cunoaşterii, preluând teme şi motive, dar şi tonuri lirice, din poezii precum *La steaua, Stelele-n cer..., Scrisoarea I, Glossa* etc.

Ultimul tablou, al patrulea, contrapune perechii împlinite de jos pe luceafărul de sus trecut prin lecţia de re-iniţiere a Demiurgului. Aspectul epic este mult estompat în favoarea liricului. Mesajul se concentrează în finalul poemului, cu adevărat filosofic. Căci nu povestea de dragoste este relevantă, cât mesajul, cheia lecturii ascunse a textului: geniul nu este capabil a ferici pe cineva, nici a fi fericit; numai omul comun cunoaşte fericirea prin dragoste, în timp ce geniul nu are moarte, dar n-are nici noroc:

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece.

Caracterul dramatic al poemului constă în punerea în scenă a „poveştii" cu ajutorul a patru „cvasipersonaje": fata de împărat (Cătălina), luceafărul (Hyperion), pajul Cătălin, Demiurgul. Dar se va vedea că „rolurile" jucate de fiecare sunt, după cum spunea Nicolae Manolescu (*Vocile lirice ale Luceafărului*, în *Teme*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 1971, pp. 137–144), „vocile lirice" ale poetului.

Recunoaştem în rolul fetei de împărat şi în cel al luceafărului „vocile lirice" din *Floare albastră*, aici obiectivate, aşadar, „măşti" ale eului subiectiv disociat în geniu-om comun, în ambele poeme acelaşi „eu" interpretând alternativ când „vocea lirică" a omului încercând a se zeifica prin aspiraţia la etern, când „vocea lirică" a zeului încercând a se umaniza prin iubire.

Recunoaştem, de asemenea, în rolul pajului Cătălin, „voci lirice" obiectivate ale poetului fie din idilele de dragoste din etapa ieşeană, acolo manifestându-se direct eul liric subiectiv, aici eul liric obiectiv sub „masca" unui personaj zănatic şi jucăuş:

Fruntea albă-n părul galben
Pe-al meu braţ încet s-o culci,
Lăsând pradă gurii mele
Ale tale buze dulci. (*Dorinţa*)

Cum vânătoru-ntinde-n crâng
La păsărele laţul,
Când ţi-oi întinde braţul stâng,
Să mă cuprinzi cu braţul.
(*Luceafărul*)

fie din elegiile de dragoste de mai târziu, acolo poetul manifestându-şi eul liric subiectiv, aici eul liric obiectiv sub „masca" aceluiaşi personaj, dar înălţat şi înnobilat prin dragoste:

Căci te iubeam cu ochi păgâni
Şi plini de suferinţi,
Ce mi-i dădură din bătrâni
Părinţii din părinţi.
(*Pe lângă plopii fără soţ*)

Cu farmecul luminii reci
Gândirile străbate-mi,
Revarsă linişte de veci
Pe noaptea mea de patemi.
(*Luceafărul*)

Recunoaştem, în fine, în „rolul" Demiurgului, precum şi în „rolul" lui Hyperion, „voci lirice" ale poetului din întreaga sa poezie filosofică, acolo exprimate subiectiv, sub „masca" bătrânului dascăl gânditor de geniu, aici, obiectiv, sub „masca" personajelor supraumane incantând principii ale echilibrului cosmic:

Cum că lumea asta-ntreagă
e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i şi-nainte-i întuneric
se arată. (*Scrisoarea I*)

Noi nu avem nici timp, nici loc
Şi nu cunoaştem moarte.
(*Luceafărul*)

Finalul poemului e ca un „epilog" al acestui „joc pe patru". Sentinţa rostită de sus de luceafăr este eterna „voce lirică" a poetului-geniu, aceeaşi din *Glossă,* acolo înţelegând lumea ca teatru şi detaşându-se de ea, aici implicându-se ca „personaj" în „jocul pe patru", depăşindu-l superior şi asumându-şi condiţia:

Privitor ca la teatru,
Tu în lume să te-nchipui:
Joace unul şi pe patru,
Totuşi tu ghici-vei chipu-i. (*Glossă*)

Trăind în cercul vostru strâmt,
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece. (*Luceafărul*)

***Luceafărul* eminescian** este o construcţie simfonică, atât prin arhitectonica sa, cât şi prin pluralitatea registrelor stilistice date de diversitatea vocilor lirice, sintetizând astfel varietatea lirismului eminescian.

Distingem, întâi, stilul solemn izvorât din vocile protagoniştilor unei iubiri absolute, supraumane, din atmosfera fantastică şi magică din partea I. Este, apoi, un stil familiar, izvorât din vocile ce compun idila Cătălin-Cătălina, din atmosfera jucăuşă şi inocentă a părţii a II-a. Urmează stilul grav, filosofic, sentenţios, din vocile cosmice, cea a lui Hyperion şi cea a Demiurgului, din atmosfera de dincolo de spaţiu şi timp din partea a III-a. Simfonia se încheie cu partea a IV-a în acelaşi stil solemn iniţial, de această dată izvorând parcă din vocea poetului însuşi reîntors în sine din drama lui Hyperion-luceafărul, care-şi asumă destinul „nemuritor şi rece", contemplând cu o ultimă privire de sus „cercul strâmt" al lumii de jos.

→

Sub crugul Eminescului

Născut sub ecourile revoluționare de la jumătatea secolului al XIX-lea, crescut sub influența unor tribuni ai Revoluției de la 1848, Eminescu devine adolescentul înflăcărat al ideilor acestora (*La mormântul lui Aron Pumnul, La Heliade, Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*). Generația pașoptistă este evocată într-una dintre poeziile sale care l-au consacrat la *Convorbiri literare: Epigonii.* Aici, apreciază generația înaintașilor săi drept „zilele de-aur a scripturelor române”, față de care generația sa este o generație de „epigoni”. Fiecărei personalități îi dedică o metaforă sugestivă, un epitet apreciativ, o comparație laudativă etc., gradual dezvoltate până la nivelul unui vers, a unui grupaj de versuri, până la 1-3 strofe.

Lui Andrei Mureșanu, marele tribun al Ardealului, cu al său celebru *Un răsunet*, devenit *Deșteaptă-te, române*, azi imn național al României, îi dedică o strofă întreagă de șase versuri, situându-l foarte sus pe scara valorilor, după el nemairămânând decât Negruzzi, căruia, de asemenea, îi dedică o strofă, și Alecsandri, căruia îi dedică trei strofe:

Mureșan scutură lanțul cu-a lui voce ruginită,
Rumpe coarde de aramă cu o mână amorțită,
Cheamă piatra să învie ca și miticul poet,
Smulge munților durerea, brazilor destinul spune
Și bogat în sărăcia-i ca un astru el apune,
Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet.

Imaginea lui Mureșanu persistă în conștiința poetului. Din 1871 există un fragment dintr-o postumă intitulată *Mureșanu*, reluată apoi în tabloul dramatic într-un act intitulat *Andrei Mureșanu,* text cvasifinalizat, rămas, de asemenea, în manuscris.

Într-un cadru de profundă revoltă romantică („peisagiu de-o romanticitate sălbatecă în munți”), flancat de două personaje simbolice („Mors”, „Geniul luminei”), la ceas de „miazănoapte”, Andrei Mureșanu, tribun al revoluției eșuate, cu iluziile risipite, dezamăgit de destinul „ginții” sale, aproape asemenea Craiului Munților Apuseni, scepticul tribun de la poalele Tâmpei Brașovului ajunge să exprime gândirea amară a Ecleziastului:

Tresare miazănoaptea în inima de-aramă
A turnului de piatră. Lin stelele se-nhamă
La carul lunei blonde. Prin vămile veciei
Nici vremea nu le trece cu visele mândriei,
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies.
Prin aerul de noapte puternic, rece, des,
A lunei adormite pătrund razele rare
În temnița din pieptu-mi trezind gânduri amare.

Întrebându-se dacă sensul lumii e „oarba întâmplare” sau e „un trebui rece și neînlăturat”, constată că soarta grea a gintei nu vine din oarba întâmplare, ci dintr-un plan al răului:

...sâmburele lumei
E răul. Cartea lumii d-eternă răutate
E scrisă și-i menită.

Și atunci, dezamăgit de valorile morale ale binelui, care animă popoarele nobile și generoase, dar care le condamnă inevitabil la cădere și supunere, tribunul sceptic și dezorientat moral ajunge să condamne mulțimea de prostie că se lasă dusă „de-o mână de șireți”. Crede că nu e timp de virtute, doar cei răi scriu istoria, pe seama celor buni. Și, Doamne, la ce liman amar ajunge gândirea omului în final, când salvarea o mai așteaptă doar de la „arhanghelul morții” (viziune a demonului romantic), singur rebel ce s-a mai răzvrătit o dată împotriva ordinii cosmice, dar a fost învins. El singur, învingând răul, ar aduce moartea Universului întreg în locul ordinii nedrepte:

Căci dacă ești arhanghel al morții cei bătrâne,
Atunci ești drept căci numai ea este dreaptă-n lume
Și cei ce o servesc, căci contra orice-n lume
Învinge răutatea, dar contra morții nu.

Mureșanu se simte învins de amărăciune, dar reușește prin rugăciune să stingă visul demonic:

Stinge, puternic Doamne, cuvântul nimicirii,
Adânc, demonic, rece, ce-n sufletu-mi trăiești.

Viziunea finală este una a poporului său ca un „stejar” ce crește „din sâmburul de ghindă” căzută într-o stâncă tare a muntelui, iar popoarele barbare „ce-au cotropit românii” sunt vijelii trecătoare. Ce dorește tribunul nației sale iubite? E dorul din același celebru *Un răsunet* („Viață-n libertate, ori moarte”):

Decât o viață moartă, un negru vis de jele,
Mai bine stinge, Doamne, viața ginții mele,
Decât o soartă aspră din chin în chin s-o poarte,
Mai bine-atingă-i fruntea suflarea mării moarte.

Recunoaștem aici în „rolul” dramatic al lui Andrei Mureșanu eul liric obiectiv, cognoscibil în ipostaza eului liriric subiectiv în atâtea alte poezii eminesciene, atinse încă din anii tinereții de fiorul tristeții metafizice, izvorâte din scepticismul schopenhauerian. Amintim, cronologic, evoluția ideii de nimicnicie a lumii din finalul *Epigonilor* (1870) (*Toate-s praf... Lumea-i cum este. Și ca dânsa suntem noi.*), tristețea metafizică atotcuprinzătoare din finalul *Florii albastre* (1873) (*Totuși este trist în lume!*), ideea lumii ca vis și ideea eternității exclusive a morții din cugetarea Cezarului din finalul poemului *Împărat și proletar* (1874) (*Că vis al morții-eterne e viața lumii-ntregi.*), idei prezente nu numai în antumele de mai sus, ci rămânând dorminde în texte cunoscute ulterior ca postume, precum *Memento mori* (*Căci eternă-i numai moartea, ce-i viață-i trecător /.../ Căci gândirile-s fantome, când viața este vis.*).

Concluzii

Rapsod liric subiectiv al propriilor trăiri, actor liric obiectiv al trăirilor altora, poetul este, prin creație, și regizor al lumii sale.

Eminescu își creează o lume a fanteziei sale interioare, pe care în zadar încearcă s-o armonizeze cu lumea din afara ființei sale. De aici, permanentul contrast și sursa revoltei, a melancoliei, a detașării:

Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite,
Alta-i lumea cea aievea, unde cu sudori muncite
Te încerci a stoarce lapte din a stâncei coaste reci;
Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei mândre flori de aur,
Alta unde cerci viața s-o-ntocmești precum un faur
Cearc-a da fierului aspru forma cugetării reci.
(*Memento mori*)

Și eu trec de-a lung pe maluri,
Parc-ascult și parc-aștept
Ea din trestii să răsară
Și să-mi cadă lin pe piept: /.../
Dar nu vine... Singuratic
În zadar suspin și sufăr
Lângă lacul cel albastru
Încărcat cu flori de nufăr. (*Lacul*)

Trăind în cercul vostru strâmt
Norocul vă petrece,
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece. (*Luceafărul*)

Indiferent prin ce forme se manifestă, poezia este, prin excelentă, un text liric, iar toate celelalte mijloace, aparent epice sau dramatice, sunt subsumate și subordonate amplei substanțe lirice a textelor. Doar din necesități didactice vorbim despre lirism subiectiv/obiectiv, despre lirism subiectiv al eului „mascat” de alte persoane, despre lirism obiectiv al „rolurilor”. În fond, toate sunt „vocile lirice” ale poetului însuși, singur creându-și partitura textelor și asigurând, prin diversitatea lirismului, regia acestora.

Lacrima Anei

Gheorghe Chivu (n. 2 decembrie 1912, Chirnogeni, județul Constanța – d. octombrie 1986, Sighet) a fost un poet și pictor român. Urmează școala primară și secundară la Constanța, apoi cursurile Seminarului Teologic la Constanța, Dorohoi și Galați. Între 1934 și 1940 urmează Academia de Arte Frumoase din București, fiind elevul lui Camil Ressu. S-a specializat în pictură religioasă în Italia (1937). Frecventează cenaclul „Sburătorul”. Debutează cu poezie în revista *Claviaturi* din Brașov și în *Luceafărul* (1938). Devine profesor de desen la Medgidia, Oradea, Șimleul Silvaniei și Sighet. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În 1946 a primit Premiul Scriitorilor Tineri al Fundațiilor Regale. Atacat de critica proletcultistă.

Volume de versuri: *Zumbe* (1946), *Apocrife* (1969), *Metope* (1972), *Cantoria* (1980), *Brazde străbune* (1984). Poemul alăturat este reluat din volumul din urmă, apărut la Ed. Dacia, Cluj-Napoca, în 1984.

Curte de Argeș

Unde cade om, răsare
Noua, ne-ntâlnită floare;
Înfrunzită stea, învoltă
Luminând întreaga boltă.
Parcă-n cer de bezne-și sapă
Crin artezian de apă;
Zămislind din negrul humii,
Facerea, din nou, a lumii,
Când își vede răsturnate
Mănăstirile pe toate,
Întru marile agape,
Mănăstiri cu crucea-n ape.

Doar că cerul n-are milă
De mari aripi de șindrilă
Și nu știe ține, calme,
Prăbușirile în palme;
Ană prinsă-n zid de vie
Să ne fie temelie.
Și în orice stea ce suie
Domn valah bătut în cuie,
Ca o altă ireală
Auroră boreală,
Piatra unde-și puse bravii,
Capetele, Basarabii.

Istoria de lângă noi

O biserică medievală în Cicănești-Argeș

Marius PĂDURARU, Ion DUMITRESCU

Localitatea Cicănești este situată la aproximativ 17 km nord-vest de orașul Curtea de Argeș, iar punctul „Săliște” se află în partea de nord a satului Bărăști, aparținător comunei Cicănești. Zona în care se situează perimetrul cercetat are aspectul unui platou întins, delimitat în partea de vest de valea Bărasca.

Primele mențiuni despre prezența unor vestigii arheologice în locul respectiv le găsim în răspunsul învățătorului satului Cicănești, N. Diaconescu, din 15 iunie 1871, la chestionarul arheologic inițiat de către Alexandru Odobescu. Învățătorul precizează că într-un loc numit „Săliște”, s-ar fi aflat un „orășel […] prăpădit dintr-o bătaie ce a fost între români și tătari”, în ziua de Paște, și în care s-au folosit săgeți, care „s-au găsit pe la anu ‹1›850 de locuitori, arând cu plugul”. În răspunsul la o altă întrebare a aceluiași chestionar, învățătorul oferă o descriere a săgeților: „iară forma acelor săgeți, au fost lungi de o schioapă, și făcute ca sulița, și cu urechi dinapoia, și bucea”. Tot în acest loc „se cunoaște și ceva ruine de pietre, pe unde au fost case ale strămoșilor noștri, și un ocolu de pietre, ca la trei prăjini de locu, unde a fost o biserică și morminte, împrejuru, de oameni”. Învățătorul ne mai informează că „mai la vale de această poeană, […] se află ca la cinci grămezi de bolovani, care au fost cuptoare de sticlărie, unde s-au fabricat sticle din piatră după apa Bărasca, care acum se găsește cioburi de oale de topit, care poartă numele acel loc «La sticlărie»”. (Spiridon Cristocea, Marius Păduraru, *Comuna Cicănești, județul Argeș. File de istorie,* Pitești, 2009, pp. 21-26.)

Într-una dintre perieghezele întreprinse la fața locului în anul 2011, în căutarea unor urme mai precise ale lăcașului, într-o aglomerare de bolovani, aflată în proximitatea fundațiilor peretelui de nord-vest al naosului, a fost găsit unul de gresie, în greutate de circa 20 de kg, de formă neregulată (L = 35 cm, l = 25 cm, h = 15 cm). Pe una dintre fețe, în partea lățită a pietrei, a fost incizată o cruce latină (L = 6,5 cm, l = 4,2 cm), cu barele care alcătuiesc brațul orizontal inegale. Descoperirea a confirmat relatările învățătorului Diaconescu și a grăbit inițierea campaniei arheologice.

În iunie 2012, aici au fost întreprinse cercetări arheologice, de către o echipă de la Muzeul Județean Argeș condusă de dr. Spiridon Cristocea, cu scopul de a stabili, în primă fază, natura vestigiilor (cronologie, tipul de construcție). La deschiderea campaniei, pe zona unde erau concentrați cei mai mulți bolovani, am trasat o secțiune (S1) lată de 1,50 m și lungă de 17 m (Fig. 1). Ea a fost orientată pe direcția vest-est, fiind delimitată în capătul vestic, către drumul comunal, de gardul de împrejmuire a proprietății, capătul estic fiind extins până în punctul unde pornea panta unei mici vâlcele. Pe această pantă, la un metru față de capătul estic al S1, am trasat o a doua secțiune, orientată nord-sud, în care au apărut doar câteva pietre dispuse haotic, fără să alcătuiască vreo structură, foarte probabil prăvălite sau antrenate de plug.

În S1, imediat după înlăturarea stratului vegetal, au apărut fragmente ceramice și câteva obiecte din fier, iar în capătul vestic, la aceeași adâncime, a fost surprinsă o fundație constituită din bolovani, lată de 1,10–1,15 m, care marca latura unei construcții. Către capătul estic al secțiunii, a fost identificată o concentrare de bolovani care indica o a doua latură a aceleiași construcții. Dată fiind această situație, pentru a delimita clar construcția în plan, am deschis nouă casete, dispuse de-o parte și de alta a secțiunii S1.

Latura sudică a construcției a fost pusă clar în evidență. Lățimea fundației acesteia coincidea cu cea a laturii identificate în capătul vestic al S1, respectiv, 1,10 m. Traseul laturii nordice a putut fi doar dedus, deoarece, în timp, pietrele care constituiau fundația au fost dislocate de plug.

Prezența mormintelor, dar și forma construcției, aproximativ dreptunghiulară, ne-au condus la concluzia că fundațiile aparțin unei biserici. Cantitatea mare de cuie apărute în săpătură, lipsa mortarului și a cărămizilor indică faptul că elevația bisericii era în întregime din lemn. De asemenea, nu au fost depistate resturi de moloz, ceea ce arată că pereții nu erau tencuiți.

Fundațiile pe care se ridica elevația de lemn, destul de bine conturate pe latura sudică, erau constituite din unul-două rânduri de bolovani de mari dimensiuni (15-40 cm), așezați ordonat, pe lat. De remarcat prezența printre bolovanii din fundație a unor bulgări de zgură de fier. Lățimea fundației varia între 1,10-1,15 m. Excepție face colțul de sud-est, unde fundația a apărut sub forma unei platforme de piatră, mult lățită în exteriorul bisericii (în dreptul altarului). Întrucât această structură se lățea în zona unde panta începea să coboare, considerăm că rolul constituirii sale a fost acela de a conferi mai multă stabilitate construcției.

Planul bisericii a fost dedus cu destul de multă dificultate, pentru că latura nordică a fost aproape în totalitate distrusă, iar bolovanii din fundația absidei altarului au fost și ei puternic deranjați. Totuși, ținându-se seama de dispunerea mormintelor față de latura nordică, s-au putut aproxima dimensiunile bisericii. Ea măsoară pe axul longitudinal 14 m, iar în lățime 7 m (dimensiuni luate la exterior), edificiul reprezentând o biserică obișnuită pentru mediul rural medieval.

Biserica avea plan de navă, cu absida altarului semicirculară, fiind compartimentată în naos și altar. Despărțirea dintre altar și naos era marcată de câteva pietre dispuse relativ ordonat. O piatră cu formă paralelipipedică, de dimensiuni mari, este posibil să marcheze un prag. La interior, naosul măsura, pe axul longitudinal, 7,30 m, iar altarul, 3,40 m.

1

2

3

4

Așadar, din punct de vedere al tipologiei Crețeanu (Radu Crețeanu, *Biserici de lemn din Muntenia,* București, 1968, pp. 10-11), considerăm că biserica se încadra în tipul I, fără a putea însă preciza în care dintre cele șase variante (a, b, c, d, e sau f) se încadrează, întrucât lăcașul propriu-zis nu se mai păstrează.

În jurul bisericii au fost identificate nouă morminte. Toate erau orientate est-vest, în conexiune anatomică, cu ușoare deviații în unele cazuri. Solul acid în care au zăcut oasele a făcut ca starea lor de conservare să fie foarte precară. Șapte morminte erau lipsite de inventar, iar în majoritatea cazurilor au fost observate urme provenind de la sicriu – fragmente de lemn putred.

Doar două morminte au putut fi datate, pe baza inventarului; ele erau dispuse la sud de biserică, în apropierea colțului sud-vestic, la adâncimea de –1 m. În primul dintre ele, din corpul defunctului s-au păstrat cutia craniană, toracele și membrele superioare; prezenta urme din lemnul sicriului; în zona abdomenului a fost găsit un inel de bronz realizat dintr-o verigă simplă (Fig. 2). În cel de-al doilea, din corpul defunctului s-au păstrat, parțial, cutia craniană și bazinul; în zona bazinului au apărut patru bumbi realizați din metal (bronz) și suflați cu argint. Ei au formă sferică, ușor aplatizați, prevăzuți cu o torțită de prindere. Pe doi dintre bumbi, în jurul torțitei s-au păstrat fire provenind de la veșmântul pe care l-a purtat defunctul (Fig. 3). Bumbii asigură datarea mormântului în secolul XVI, piese similare fiind descoperite în necropola București-Bârzești.

Cea mai mare parte a materialului arheologic a fost descoperit în interiorul bisericii. Au fost recuperate câteva obiecte de fier și ceramică (toată în stare fragmentară). Dintre piesele de fier, amintim: un cuțit, un pieptene (modern?) de fier, posibil de la o țesală, și o unealtă (Fig. 4) realizată dintr-o bară de fier, prevăzută cu o lamă de formă triunghiulară, cu tăiș convex și mâner torsadat și terminat printr-un inel. Piese similare au apărut la cetatea Poenari, în săpăturile lui Gh.I. Cantacuzino, și în așezarea medievală de la Străulești-Măicănești. Autorii cercetărilor de la Străulești-Măicănești (Margareta Constantiniu, P.I. Panait, Ioana Cristache-Panait) consideră că unealta era utilizată în apicultură, pentru desprinderea fagurilor. În cazul nostru, considerăm că unealta era folosită pentru curățarea sfeșnicelor de ceară. În general, piesele de acest tip au apărut în contexte databile în secolele XIV-XVI.

→

N. Steinhardt - intelectualitate și sanctitate (II)

Terezia FILIP

Un tipar existențial ce conduce negreșit spre sanctitate

În lunga istorie a creștinismului, de 2.000 de ani, în destinele mai multor sfinți din galeria celor foarte importanți, începând cu apostolii și continuând cu părinții bisericii din deceniile și veacurile post-christice, s-au interferat cu exactitate câteva aspecte, mai mult sau mai puțin aceleași, care definesc în particular și destinul lui N. Steinhardt. El poate fi pus în comparație cu cel al unor sfinți celebri, precum Sf. Augustin, Toma de Aquino, Sf. Tereza Benedicta a Crucii, Sf. Benedict de Nursia, Bernard de Clairvaux ori Francisc d'Assisi. În toate aceste biografii sesizăm aceleași elemente recurente, aceleași etape traversate ca într-un algoritm ce modelează ființa și conduce, până la urmă, individul, dincolo de o anumită altitudine intelectuală și spirituală, la sfințenie. Enumerăm aceste aspecte în cele ce urmează:

1. Originea socială nobilă sau apartenența la clasa înstărită ori la elita socială, educată, a vremii definește pe cei mai mulți dintre cei chemați spre sanctitate (în toate cazurile, vorbim de tineri din clasa cu educație a societății, din categoria înstărită a clasei de mijloc ori din aristocrație).

2. În toate cazurile, educația primită în familie este riguroasă și în conformitate cu mentalitatea și nivelul instrucțional al epocii lor.

3. O adolescență sau tinerețe tumultuoasă, tentată de experiențe radicale, cum ar fi cea a laicatului ori, uneori, chiar a ateismului [19], atracția cavalerismului sau a farmecului seducător al vieții și confuzia anilor tinereții, cu tentații diverse, de la prietenii la aventuri militare ori la ispitiri erotice, definește mai toate aceste destine. (Toma de Aquino și Francisc de Assisi participă la campanii militare în urma cărora se aleg cu răni și suferințe ori cu ani de prizonierat, iar Sf. Augustin se îndrăgostește la vârsa maturității.)

4. Dimensiunea intelectuală, setea de învățare și de cultură constituie în toate cazurile o atracție misterioasă către o cunoaștere mai presus de ceea ce oferea școala și societatea vremii, iar această nevoie de perfecțiune îi conduce în cele din urmă pe fiecare dintre cei amintiți spre zona creștină și spre Dumnezeu, privit ca țintă a celei mai înalte și misterioase cunoașteri omenești.

5. Opțiunea pentru monahism, adeziunea la un ordin călugăresc, obținerea unui post în înalta ierarhie a bisericii ori a unei funcții de magister la vreo universitate sau la o înaltă școală a timpului – Toma de Aquino la Paris, Sf. Augustin la Roma, Edith Stein la Göttingen și Freiburg – reprezintă o postură intelectuală din care ei își diseminează ideile și activează în lume.

6. Dimensiunea creativă a vieții lor, a ideilor și a experiențelor personale, exprimată în cărți și în conferințe publice, în cursuri de teologie ori în tratate filosofice și teologice, constituie o prețioasă mărturie și o contribuție evidentă la dezvoltarea științelor teologice, a creștinismului însuși, ori la mișcarea și circuitul novator de idei din secolul în care au trăit.

7. Sanctificarea și recunoașterea lor de către biserică și de către posteritatea creștină vin ulterior, ca o consecință a substanțialei lor contribuții la dezvoltarea certă, evidentă și unanim recunoscută a creștinismului, a științelor teologice ori a spiritualității creștine a timpului lor.

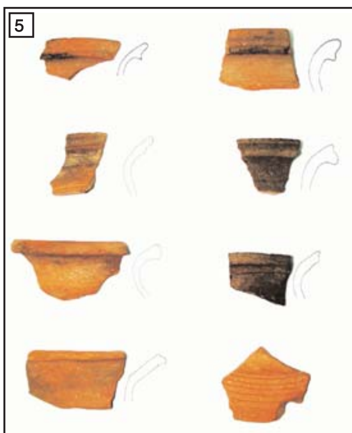
Aceste elemente alcătuiesc un design sau un algoritm recurent în formarea omului medieval și a celui modern, care ating, ca limită de sus a experienței lor, sfințenia. Parcurse succesiv, aceste experiențe conduc, în cele din urmă, la opțiunea și devoțiunea definitivă pentru creștinism și chiar la sanctificare. *Modelul monahului* sau al *călugărului*, cel al *cavalerului* ori al *războinicului*, specifice lumii medievale, sunt, în mod paradoxal, extrem de înrudite între ele. [20] Dacă monahul ori călugărul putea fi asimilat condiției intelectuale neseparate de cea a cavalerului sau a orășeanului, formarea fiilor de aristocrați prin cele *7 arte liberale – gramatica, logica, retorica, aritmetica, geometria, muzica și astronomia* predate în școlile vremii – nu extrapola formația religioasă, de retorică, de științe și de mânuirea armelor, tot așa cum educația cavalerului nu excludea, ci presupunea latura etică și religioasă implicită. Călugărul devenea adesea magister, întrucât învățătura, apanaj al mănăstirilor la început, era puternic amprentată de dimensiunea teologică, iar educația individului, laic sau călugăr, aristocrat sau cavaler, era asemănătoare, până într-un punct. [21] *Tipologia călugărului și cea a cavalerului* au interferat pe anumite secvențe și în destinele unora dintre sfinți, ca Augustin, Toma de Aquino, și Franscisc d'Assisi, Bernard de Clairvaux. Ei înaintează din laicat spre monahism și sanctitate, traversând prin cunoaștere și cultură și, experimentând tentația cavalerismului și meșteșugul armelor ori seducția laicatului, optează în cele din urmă pentru un ordin călugăresc sau chiar pentru asceză. În chip paradoxal, credința unește adesea în aceeași persoană, atât în Evul Mediu timpuriu, cât și mai târziu, pe călugăr cu osteanul, căci dacă pe călugăr îl animă un duh sportiv și un elan specifice luptătorului, tot așa pe cavaler sau pe ostean, pe individul laic, îl îmblânzește și înnobilează adeseori credința. Nu o dată călugărul este un cavaler al credinței lui Hristos ce intră în conflict cu puterea laică ori într-o disidență și rezistență, urmate de suplicii, și chiar de închisoare, la fel cum, de multe ori, cavalerul sau osteanul camuflează în persoana sa un creștin sau un mistic. Neîntâmplătoare în succesiunea lor, aceste etape parcurse de marii sfinți configurează o paradigmă sau un tipar modelator care, preluat de la o generație la alta, începând cu părinții Bisericii până la sfinții din Evul Mediu timpuriu și mai târziu în istorie, duce fără greș destinele dinspre laicat spre credință și sanctitate. Toate căutările și avatarurile personale sunt, în fond, în destinele sfinților, niște chemări dinspre transcendent, niște forme de căutare și de găsire până la urmă a sfințeniei.

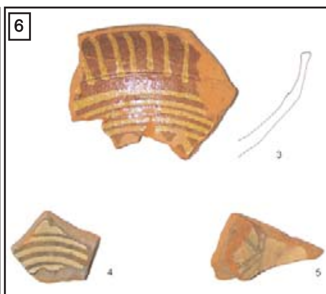
Intelectualitate și sfințenie

Educația, cultura, atracția laicatului, aderarea la monahism și ocuparea unor funcțiii în ierarhia bisericii, ca, de pildă, Ioan Gură de Aur, Vasile cel Mare, Grigore Teologul sau Sfântul Augustin prin secolele II-IV după Hristos, confirmă că sfinții au fost nu doar *intelectuali de primă mărime ai vremii lor, teologi și magiștri*, ci și *creatori de sisteme teologice și vizionari, episcopi ori îndrumători* ai unor ordine călugărești, *modelatori de conștiințe, formatori de opinie*. Șefi de școală și inițiatori de curente de gândire, unii dintre ei, preocupați de retorică și filosofie, de concepte precum *absolutul, Dumnezeu, grația divină, imaginația și imaginea, lumea ideilor, civitas Dei, conceptul de persoană și de trinitate* etc., au marcat cultura europeană din primul mileniu și până târziu spre finele Evului Mediu. Sf. Augustin a diseminat în gândirea primului mileniu ideile platoniene, iar Toma de Aquino a răspândit în cultura Europei Occidentale conceptele aristotelice, ambii contribuind ca înțelepciunea filosofilor antici să înainteze în gândirea Europei ca într-un câmp fertil și înnoitor pentru umanitate. Cultura europeană datorează un anumit prestigiu al ei, filosofic și creștin, acestor mesageri timpurii ai culturii și credinței. Ei fac Orientul să se infiltreze delicat și subtil în spiritualitatea Europei. Viețile și modelul de gândire al unor Francisc de Assisi, Benedict de Nursia, Bernard de Clairvaux – cunoscuți de altfel de către N. Steinhardt din lecturile sale – și talentul lor vizionar au energizat cultura europeană, făcând-o să devină ea însăși proteică în măsura în care a primit în ea, ca pe un ferment, conceptele filosofiei grecești și misterul creștin și religios venit din sud-orientul creștin.

→

Ceramica a apărut într-o cantitate relativ mică. Cele mai multe fragmente provin de la oale și căni. Predominante sunt vasele nesmălțuite, cele smălțuite reducându-se la câteva fragmente. Dintre piesele nesmălțuite, remarcăm prezența unor oale cu buza evazată, îngroșată în exterior (în formă de guler) și cu o șănțuire pe fața exterioară (Fig. 5). Ele își găsesc analogii în descoperirile din așezările de la Străulești-Măicănești, Tânganu, de la cetatea Poenari, de la Câmpulung, și se datează în secolele XIV-XV. Dintre piesele smălțuite (Fig. 6) amintim două fragmente ce pot proveni de la două farfurii cu decor realizat în tehnica *sgrafitto,* databile în secolul XVI-XVII și un castronaș (fragmentar) databil în secolele XVII-XVIII, acesta din urmă cu analogii în descoperirile de la București (str. Smârdan).

În naos, către latura sudică a bisericii, a apărut un fragment dintr-o cahlă-disc nesmălțuită. Astfel de piese au fost descoperite la: Străulești-Măicănești – o piesă, într-un bordei și datată de autorii săpăturilor în secolele XV-XVI; la Poenari – o piesă, datată pe bază de analogii tot în secolele XV-XVI, și în săpăturile recente din București (str. Lipscani, nr. 30) – o piesă datată în secolul XVI.

Pe baza materialului descoperit, considerăm că biserica de lemn de la Cicănești a fost edificată în veacurile XIV-XVI (cahla, ceramica și inventarul celor două morminte din sudul bisericii constituie elemente importante de datare) și a fost mutată la începutul secolului al XVIII-lea sau chiar mai devreme. Susținem ideea mutării lăcașului de cult, întrucât nu au fost surprinse urme de distrugere (strat de arsură), după cum nu au fost identificate nici urme provenind de la bârnele de lemn putred, ceea ce ar fi indicat o abandonare a edificiului.

Istoria de lângă noi

Edith Stein și Nicu Aurelian Steinhardt

Doi tineri evrei aflați sub regimuri politice extremiste, la circa 50 de ani distanță în timp și la circa 1.500 km distanță geografică, găsesc soluția creștinării ca formă de rezistență la sistemele dictatoriale aberante și de subzistență a omului în ele. Monahismul este pentru ambii, în circumstanțe extreme, riposta sau forma maximei apropieri de Dumnezeu, care stă în puterea omului.

Nu doar rădăcina comună a numelui de familie și originea iudaică îi apropie pe Edith Stein și pe Nicu Aurelian Steinhardt, ci și secolul în care au trăit și contextele sociale și istorice ale vieților lor. Destinele lor se aseamănă din punctul de vedere al tânărului intelectual evreu ce traversează o dictatură și, ca o salvare sau un liman al cunoașterii absolute, trece la creștinism, devotându-se definitiv și total acestuia. Steinhardt, după o copilărie fericită și o tinerețe ispitită de aventură, persecutat de regimul comunist și închis – nu exagerez spunând și *martirizat* – se creștinează și apoi devine monah ortodox viețuind în discreție totală și asceză până la moarte, într-o mănăstire ortodoxă din România. [22] Edith Stein, după o scurtă și tensionată viață intelectuală, trece la catolicism, creștinându-se ca soră carmelită într-o mănăstire din Germania. Evreică germană născută în Prusia și educată-n tradiția israelită, Edith Stein trăiește o febrilă căutare. După o adolescență tumultuoasă, tentată de libertate și chiar de ateism, devine studentă la filosofie, apoi profesoară și intelectuală de excepțională reputație filosofică. Studiind filosofia la Göttingen, probează o înclinație aparte pentru lumea ideilor, devenind discipolă a lui Edmund Husserl și apoi asistentă și colaboratoare a fondatorul școlii fenomenologice din Europa, la catedra de filosofie de la Freiburg. Scriind lucrări de o elevată profunzime spirituală și ținând conferințe publice care fascinau auditorii, Edith Stein capătă faima unei strălucite personalități intelectuale care intră, în cele din urmă, în ordinul călugărițelor carmelită (1933) sub numele de Tereza Benedicta a Crucii. Nicu Aurelian Steinhardt și Edith Stein sunt tineri evrei ce traversează o dictatură și ambii, educați la început în credința iudaică, parcurg la vârsa primei tinereți experiențe laice, găsind apoi în creștinism orizontul împlinirii ființei lor și al celui mai înalt ideal de cunoaștere, devotându-se până la sacrificiu unei exemplare vieți creștine. Asumându-și drumul crucii, după modelul christic și carmelit [23] al ordinului în care intrase, Edith Stein se stinge ca martiră la 9 august 1942 într-o cameră de gazare la Auschwitz-Birkenau. Steinhardt descoperă credința creștină ca soluție fără greș, de rezistență și de înfruntare a universului concentraționar comunist, pe când se afla în închisoare. Edith Stein reprezintă, așa cum o definea papa Ioan Paul al II-lea, la 11 octombrie 1998, când o proclama *fericită*, „o personalitate care poartă în viața sa intensă o sinteză dramatică a secolului nostru”. În 1999 este canonizată de același papă Ioan Paul al II-lea și declarată *co-patroană a Europei,* sub numele de *Sfânta Tereza Benedicta a Crucii,* împreună cu Sfânta Brigitta a Suediei și Sfânta Ecaterina de Siena. Dacă Edith Stein poartă în destinul ei de martiră, *ca o sinteză, viața zbuciumată și tragică a secolului XX,* în orizontul nostru carpatin, în Biserica Ortodoxă Română, evreul român Nicu Aurelian Steinhardt traversează și el, martiric și, oarecum similar, o altă dictatură, roșie. El reprezintă o sinteză asemănătoare a intelectualui martirizat de regimul comunist atât în închisoare, cât și în universul concentraționar din afara ei. Steinhardt reprezintă destinul evreului-român și al intelectualului care găsește în credința creștin-ortodoxă, nu doar o formă de salvare de dictatură prin retragerea din lume în Mănăstirea Rohia, ci și calea cea mai sigură a înaintării individului spre Dumnezeu.

Ce-i aseamănă pe Edith Stein și pe Nicolae Steinhardt? Originea iudaică, educația și formarea inițială în credința israelită; experiența unor regimuri dictatoriale, crude și atee; adolescența vijelioasă și anii căutării traversând prin laicat, ateism, aventură, incertitudine, filosofie; studiile strălucite și pasiunea pentru cunoaștere, filosofie și cultură; transferarea pasiunii pentru cunoaștere și filosofie în creștinism și în descoperirea lui Dumnezeu; fascinația mărturisită a prezenței și cunoașterii lui Dumnezeu ca persoană și identificarea în El a Adevărului și a Absolutului căutat cu ardoare; imensa bucurie sau fericire a credinței și minimizarea existenței pământești; sentimentul împlinirii ființei în și prin cunoaștere și creștinism.

N. Steinhardt a prins încă din anii ‘40 o istorie potrivnică, trăită cu numai mici intermitențe de libertate, timp de circa 49 de ani. Edith Stein a prins ascensiunea nazismului până la formele lui feroce. Împăcarea pe care o simte Steinhardt după anii de închisoare și lecția sublimă de fericire primită acolo se aseamănă întrucâtva cu reflecțiile pe care Edith Stein le scria în tren spre Auschwitz, înaintând senină spre moarte, cu convingerea că-și face o datorie și cu speranța că jertfa ei va salva multe alte vieți. Destinul celor doi evrei intelectuali, creștinați și martirizați fiecare în felul specific, în contextele a două regimuri extremiste la fel de sinistre, confirmă, pe de-o parte, violența și conflictul ireconciliabil al oricărei dictaturi cu creștinismul, iar, pe de altă parte, evidențiază enorma disponibilitate a sufletului evreiesc – și omenesc – înfometat de absolut și de cunoașterea supremației divine. Ca într-un joc de „fulgerătoare tăișuri” luminoase, în scrierile lor scintilează o bucurie spirituală care vine cu siguranță din acel farmec fără egal al duhului ce l-a găsit pe Dumnezeu [24].

Intelectualitatea și sanctitatea lui N. Steinhardt ar putea constitui mai mult decât o abordare eseistică, ea poate fi subiectul unei cărți întregi, într-o argumentare punctuală, filosofică și teologică. Amintesc mai jos câteva caracteristici ce confirmă vocația sanctității steinhardtiene. 1. *Capacitatea de-a valoriza cunoștințe și concepte laice,* filtrându-le printr-o perspectivă și viziune creștine – operațiune frecventă și în gândirea și în scrierile Sf. Augustin ori la Toma de Aquino și Edith Stein. 2. *Condiția intelectuală asumată ca o chemare* a cunoașterii care depășește limitele comune și conduce eul undeva spre piscurile perfecțiunii spirituale. Toți sfinții intelectuali au perceput dincolo de învățătură și de filosofia vremii, de studiile teologice ori de viața laică și de orice alte împliniri din planul vieții profane, ca o chemare mai puternică și mai pregnantă – credința în Dumnezeu. 3. *Sentimentul prezenței lui Dumnezeu* în magma existenței, în real și în lucrurile profane, printr-o viziune și o capacitate ce sunt proprii sfinților și inițiaților. 4. *Charisma – un farmec aparte al personalității* – remarcată, de altfel, și la Edith Stein și la alți sfinți, a fost sesizată atât în comportament și în interacțiunea cu semenii, în limbaj și în sistemul de gândire, cât și în scris, la nivel textual și intertextual. Acest șarm al personalității steinhardtiene nu doar atrăgea, ci convingea și-ți dădea sentimentul că în preajma persoanei sale te afli într-un câmp ori pe un teritoriu binecuvântat. Cu cărțile sale se întâmplă la fel. De Steinhardt nu te saturi, pe N. Steinhardt nu poți afirma că l-ai citit și îl cunoști, că îl știi de demult și nu mai e nimic de spus ori de învățat din el. Cărțile, opiniile și aserțiunile lui fac parte din categoria textelor efervescente, vii, cărora cel avizat le descoperă, iar și iar, noi valori. Ele pot fi privite mereu dintr-un alt unghi pe care nici măcar nu l-ai bănuit la o primă lectură. Atrag atenția că această dimensiune a personalității nu poate fi mimată și nici produsele ei, idei, cărți, discursuri, trucate. Acest spirit adamantin reprezintă esența tare a personalităților binecuvântate care lucrează în complicitate cu Dumnezeu la propria lor modelare. 5. *O permanentă încântare* în fața frumuseții și artei, o fascinație intelectuală pe care cultura și creștinismul le oferă mereu omului sub formă de bine-adevăr-frumos.

Frumusețea excepțională și farmecul aparte al textelor steinhardtiene le definim cel mai bine parafrazându-l pe însuși monahul fascinat de Proust: „Se întreabă mulți prin închisori și-n critica literară: Unde e Dumnezeu în opera lui Proust? În romanele lui Mauriac?” [25] Răspunsul cade prompt și se potrivește întrutotul lui Proust și nu mai puțin lui Steinhardt: „Unde e? Să vă spun eu unde e. Nu e la cutare sau la cutare pagină pentru că autorii nu sunt teologi. Nu e nicăieri. E pretutindeni ca și în lume.” [26] Fără a invoca pretenția și dimensiunea teologică, Steinhardt teologizează subsumând cultura și intelectualitatea unei relații și cunoașteri de tip creștin. Dumnezeu există în textele sale, în sintagme și în aserțiuni, în opiniile formulate și în subtext, este *viu* și prezent pretutindeni, ca și în lume.

În loc de concluzie

Nu știu dacă *intelectualitatea* condiționează la modul absolut sanctitatea și nici dacă *sfințenia* se obține exclusiv pe calea intelectualității, dar un lucru îmi rămâne cert: fără cunoașterea superioară pe care o presupune intelectualitatea dublată de credință, perfecționarea neconteniță a duhului nu cred să fie posibilă. Intelectualitatea este la N. Steinhardt o prestație, o formulă de existență, o atitudine ori o stare de grație ce conduce spre Dumnezeu și sanctitate. Între monahism și intelectualitatea sa există o luminoasă reciprocitate: monahismul i-a fost aureolat de intelectualitatea sa elevată, iar aceasta s-a înnobilat, la rândul ei, prin monahismul său.

Note

[19] Cazul lui Edith Stein atrasă de ateism la vârsta adolescenței poate fi notoriu în acest sens.

[20] Jaques le Goff, *Omul medieval,* Editura Polirom, 1999, p. 7: „Singurătate sau apostolat, muncă manuală sau muncă intelectuală, slujirea lui Dumnezeu în rugăciune și oficii liturgice sau slujirea creștinătății în ordinele militare de călugări-soldați născuți din cruciadă, viață eremitică sau viață mănăstirească – câte alegeri diverse! Și totuși, oamenii Evului Mediu au fost foarte conștienți de existența unui tip particular, a unui personaj colectiv, Călugărul. Omul care, individual sau colectiv, se desparte de masa socială pentru a trăi o relație privilegiată cu Dumnezeu.”

[21] *Idem,* p. 8. „În această societate dominată, pătrunsă de religie până în cele mai intime țesuturi, evident că modelul era definit prin religie și, înainte de toate, prin cea mai înaltă expresie a științei religioase, teologia.”

[22] Mănăstirea Rohia, situată lângă Târgu Lăpuș, în Maramureș.

[23] Fondatorul Ordinului Carmelit este Sfântul Ioan al Crucii.

[24] Cărțile lui N. Steinhardt sunt cunoscute cititorului român, iar dintre cele ale lui Edith Stein au fost traduse în limba română, la ora actuală, doar două: *Ființă finită și ființă eternă,* traducere de Paul-Gabriel Sandu, și *Un studiu asupra statului*, traducere și introducere de Dan Pătrașcu, ambele cărți apărute la Ed. Carmelitană, București, 2011.

[25] *Jurnalul fericirii,* ed. cit., p. 59.

[26] *Ibidem.*

Surse consultate

1. N. Steinhardt: *Jurnalul fericirii.* Ediție îngrijită și Postfață de Virgil Ciomoș. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1991.

2. *N. Steinhardt în dosarele Securității, 1959-1989.* Selecția documentelor de Clara Cosmineanu și Silviu B. Moldovan, prefață de Toader Paleologu, studiu introductiv: de Clara Cosmineanu. Editura Nemira, 2005.

3. M. Eliade: *Tratat de istorie a religilor.* Cu o prefață de Georges Dumézil și un cuvânt înainte al autorului. Traducere de Mariana Noica. Humanitas, ediția a doua, 1995.

4. Jaques le Goff: *Omul medieval.* Traducere de Ingrid Ilinca și Dragoș Cojocaru. Postfață de Alexandru-Florin Platon. Editura Polirom, 1999.

5. Tereza Brândușa Palade: *Rațiune, credință și demnitate a omului, Despre viața lui Edith Stein.* Cuvânt înainte de Tadeusz Rostworowski. Editura Galaxia Gutenberg, 2008.

6. Tereza Brândușa Palade: *Despre filosofia creștină a lui Edith Stein.* În *Observator cultural,* nr. 597, octombrie, 2011.

Războiul cumnatelor: Elisabeta și Marghita Movilă

Gheorghe VLAD

La școală, am învățat despre câteva războaie mai deosebite, cum au fost „Războiul de 100 de ani” dintre Anglia și Franța, desfășurat între 1337 și 1453, sau despre „Războiul celor două roze”, care a avut loc în Anglia, între 1455 și 1485, o luptă pentru tron între Casa de Lancaster, care avea pe blazon un trandafir roșu, și Casa de York, care avea un trandafir alb.

Iată, însă, că pe plaiurile românești, în Moldova, a avut loc și un război între două… cumnate, începând cu 1607. De fapt, în spatele celor două ambițioase doamne, Elisabeta și Marghita (Melania) Movilă, se aflau Polonia, care o sprijinea pe Elisabeta, și Imperiul Otoman, care o susținea pe Marghita.

La originea familiei Movilă a stat, la începutul secolului al XVI-lea, căsătoria dintre Ion Movilă cu Maria, a cărei mamă era fata despotului sârb Brancovici și soră cu soția lui Petru Rareș, doamna Elena. Fiica lui Petru Rareș și a Elenei a fost Ruxandra, căsătorită cu Alexandru Lăpușneanu.

Ion și Maria Movilă au avut trei fii: pe Eremia, care a ajuns, ajutat de polonezi, domn al Moldovei; pe Simion, care a fost pentru scurt timp domn atât al Țării Românești, cât și al Moldovei, și pe Gheorghe Movilă, mitropolit al Moldovei. Elisabeta a fost soția lui Eremia Movilă și a fost una dintre cele mai marcante doamne din galeria doamnelor române. Era o femeie mândră, ambițioasă și frumoasă. Chipul ei pictat pe pereții Bisericii Sucevița prezintă și astăzi o femeie chipeșă, cu ochi mari, strălucitori, cu o gură mică, bine desenată, ispititoare, cu un păr minunat. Este socotită cea mai frumoasă doamnă pe care a avut-o Moldova. Eremia și Elisabeta au avut mai mulți copii: Maria, Chiajna, Constantin, Alexandru și Bogdan.

Eremia a domnit în Moldova sprijinit de polonezi, cu care, în 1595, a încheiat un tratat de prietenie; în vara anului 1606 a murit, lovit fulgerător de dambla, de la căldurile lunii iulie. După moartea surprinzătoare a lui Eremia, Simion îl înlătură pe moștenitorul fratelui său, tânărul Constantin, și devine domn al Moldovei. Dar domnia lui a durat numai un an, până în 14 septembrie 1607, când a murit și el, așa cum ne informează Miron Costin, probabil otrăvit din ordinul cumnatei sale, Elisabeta. În acest moment, a început lupta pe viață și pe moarte între văduvele răposaților domni frați, Elisabeta lui Eremia și Marghita, soția lui Simion.

Aceasta din urmă era poloneză de origine, fiica contelui Zolkiewski, catolică de religie. Simion și Marghita au avut împreună cinci băieți: Mihai (zis Mihăilaș), Gavril, Moise, Petru (vestitul mitropolit al Kievului) și Ion. După moartea lui Simion, fiul cel mare, Mihai, a fost ales de boieri domn, deși nu avea decât 13-14 ani, fiind sub tutela mamei sale, care în documente se intitula „Marghita, doamna răposatului întru fericire Simion Movilă voievod”.

Marghita era susținută de turci, care nu suportau amestecul polonezilor în treburile Moldovei, aceștia susținând căsătoria lui Mihăilaș cu domnița Ancuța, fiica domnului Radu Șerban din Țara Românească, pentru a pune capăt încuscririlor prea dese dintre moldoveni și poloni.

Cele două cumnate se urau de moarte și abia așteptau să se încaiere. Elisabeta a apelat la ginerele său polonez, pan Ștefan Potocki. Acesta a intervenit pe lângă regele Poloniei, Sigismund, care a trimis poruncă boierilor moldoveni să-l aleagă ca domn pe fiul doamnei Elisabeta, Constantin. Boierii moldoveni nu au ținut însă seama de această poruncă și îl aleg ca domn pe feciorul Marghitei, Mihăilaș, care își ia postul în primire și începe să conducă țara, emițând mai multe hrisoave domnești.

Polonezii trimit solie la sultan fără niciun folos și Mihăilaș rămâne domn, deși era un copil de 16-17 ani. Regele polon, mânios că nu i-a fost ascultat ordinul, îi mustră pe boierii moldoveni care se cam săturaseră de amestecul polonez în treburile interne ale Moldovei. Boierii, care se temeau mai mult de Elisabeta decât de Marghita, îi dau ascultare acesteia și, la 14 octombrie 1607, îl aleg ca domn pe Constantin, fiul Elisabetei, iar Marghita a fost obligată să fugă din țară, solicitând ajutorul turcilor și tătarilor.

La 21 octombrie 1607, sultanul trimite solie regelui polon, căruia îi arată că numai el are dreptul să numească domn în Moldova, cerându-i să nu se mai amestece în treburile Moldovei. Regele Sigismund nu a luat în seamă amenințările sultanului și l-a susținut în continuare pe Constantin, fiul Elisabetei. La rândul ei, Marghita trimite solie în Polonia, dar solia nu a fost primită și i s-a răspuns că, dacă renunță la gândul domniei pentru fiul ei, va fi primită în Polonia, unde va fi răsplătită cu 24.000 florini pentru Mihăilaș și 12.000 pentru ea. Cele două doamne nu au primit condițiile puse, rămânând să decidă armele.

Elisabeta apelează la ginerele ei, Potocki, care, împreună cu fratele său, pătrunde în Moldova și într-o primă luptă înving, iar Marghita și fiul ei sunt obligați să fugă la turci, solicitând ajutor. A doua ciocnire între armatele celor două cumnate sprijinite de turci și de polonezi a avut loc la Mălăiești, dar în ambele tabere luptau și lefegii care pentru bani treceau dintr-o tabără în alta, cum a făcut căpitanul Poloneawski, care la început a luptat în armata ce o susținea

pe Marghita, în fruntea a 500 de oameni, pentru ca peste puțin timp să treacă de partea Elisabetei cu cei 300 de oameni care îi mai rămăseseră.

Bătălia de la Mălăiești s-a terminat cu victoria Marghitei, susținută de turci, iar fiul ei Mihăilaș ocupă Tronul țării. Dar Elisabeta e hotărâtă să își ia revanșa și solicită ajutorul ginerilor ei polonezi, care au pătruns în țară în decembrie cu câteva mii de ostași.

Marghita, la rândul ei, solicită ajutor turcilor, precum și viitorului cuscru Radu Șerban, domnitorul Țării Românești, precum și principelui Transilvaniei, Sigismund Rakoczy. Ajutoarele promise întârzie, dar amândouă cumnatele se socoteau îndeajuns de puternice. Vicleană, Marghita trimite o solie la cumnata sa, chipurile să se împace, dar mai mult ca sigur ca să tragă de timp până îi vor sosi ajutoarele promise.

Armele hotărăsc între cumnate și între verii copilandri.

Armatele polone trec Nistrul și, la 16 decembrie 1607, la Ștefănești, mult mai omogene, mai organizate, având în componență archebuzieri nemți și călăreți cazaci, înving. Mihăilaș, fiul Marghitei, fuge în Țara Românească, la Radu Șerban, cu a cărui fată, Ancuța, urma să se căsătorească. Abia ajuns la Târgoviște, grav bolnav datorită frigului îndurat pe timpul aspru al iernii, moare, spre disperarea mamei sale, Marghita, și este îngropat la Mănăstirea Dealu, unde se afla și capul lui Mihai Viteazul.

Constantin domnește în Moldova până în noiembrie 1611, ajutat de mama sa, Elisabeta, de cumnații poloni Ștefan Potocki și Mihail Wisniowiecki, precum și de boierii Luca și Vasile Stroici. Marghita nu se împacă însă cu înfrângerea, se agită în continuare, sperând că unul dintre băieții săi, Gavril, Petru sau Moise, să recupereze Tronul Moldovei.

Tânărul Constantin face greșeala, asa cum arată cronicarul Miron Costin, că „n-au păzit datoria sa față de împărăție”, adică nu a mai plătit birul către turci, și atunci sultanul „scârbindu-se, l-au mazilit” și pentru faptul că a încheiat un tratat de alianță cu imperialii. Sultanul îl sprijinea împotriva sa pe Ștefan Tomșa. În lupta de la Cornul de Sus, pe Prut, în iulie 1612, acesta îl învinge pe Constantin, care, deși avea numai 16 ani, a intrat el însuși în luptă, dar este făcut prizonier, dus la Istanbul, unde a și murit.

Nici Elisabeta nu se împacă cu situația, tocmește o nouă oaste, condusă de ginerii ei Korecki și Wisniowiecki, și, în lupta de la Tătărani, din noiembrie 1615, îl învinge pe Stefan Tomșa, iar fiul ei Alexandru devine domn pentru o jumătate de an, sprijinit de Nestor Ureche, tatăl cronicarului Grigore Ureche.

Între cele două aprige cumnate a avut loc timp de câțiva ani un aprig proces pentru avere. Dar, în 1616, împotriva lui Alexandru a venit cu o oaste puternică pașa din Silistra, Skender. În bătălia de la Drăcșani, în apropiere de Hârlău, acesta obține victoria, făcând mulți prizonieri și punând ca domn al Moldovei pe Radu Mihnea, fiul lui Mihnea Turcitul, din Muntenia. Elisabeta a fost dusă în cortul pașei, unde a fost batjocorită, apoi a fost urcată într-un car și a fost pornită spre Istanbul. Când a trecut printre șirurile de boieri moldoveni, și ei prizonieri, striga îndurerată: „Boieri, boieri, rușinatu-m-au păgânul…” Atunci și-a tăiat părul și l-a trimis ofrandă la Sucevița, unde părul a stat în globul de alamă al policandrului cel mare din naos. Astăzi, în muzeul mănăstirii se mai păstrează o șuviță castaniu-roșcată, peste ea trecând aproape 400 de ani. Soarta ei a fost tristă, ea devenind roabă în haremul unui pașă. Feciorii Alexandru și Bogdan au rămas la Istanbul, iar fiul cel mic, Bogdan, s-a turcit și a ajuns capigibașă.

Gavril Movilă a domnit în Țara Românească între 1618–1620, apoi s-a retras în Transilvania, s-a căsătorit cu o nobilă și murit, în 1635, la Cluj. În Moldova, a mai domnit între 1630–1631 Moise Movilă, fiul lui Simion, pe care Miron Costin îl prezintă ca „un om blând la hire ca un miel, nici lacom, nici rău cu nimeni”.

Din familia Movilă, o soartă deosebită a avut-o Petru Movilă, care a ajuns, în 1633, mitropolit al Kievului și a desfășurat o bogată activitate culturală. Deși aflat pe tărâm străin, Petru Movilă nu și-a uitat locurile natale. A contribuit la reluarea activității tipografice în Țara Românească, trimițând în 1635, la Câmpulung, o tipografie și un meșter tipograf. Mai târziu, a trimis o a doua tipografie, care a fost instalată mai întâi la Govora și apoi la Dealu și la Târgoviște. În 1640, când domnul Vasile Lupu a înființat o școală domnească la Iași, Petru Movilă i-a trimis patru profesori, în frunte cu rectorul Academiei din Kiev. De asemenea, Petru Movilă a trimis o tipografie la Iași, care a funcționat pe lângă Biserica Trei Ierarhi, ctitorie a lui Vasile Lupu, unde mitropolitul Varlaam a tipărit vestita *Cazanie*.

Deși înrudit cu Movileștii, în *Letopisetul* său, Miron Costin scria astfel despre Elisabeta. „La această ocară au sosîtu casa Ieremiei vodă să poate hi pentru răutățile ei, că era o femeie răpitoare, precum spun si de vreme ce au otrăvit pe cumnatu-său, pre Simion vodă și de frica lui Dumnezeu depărtată”.

Acesta este doar un moment din istoria zbuciumată a Moldovei, când ambiția nemăsurată a celor două femei a avut consecințe grave pentru țară.

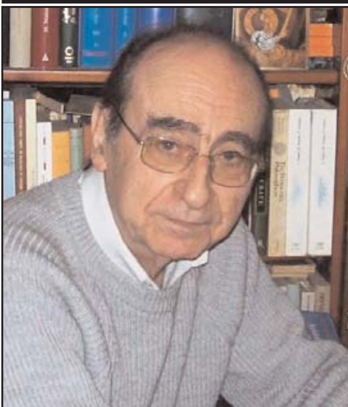
Bibliografie

1. C. Gane, *Trecute vieți de doamne și domnițe*, vol. I, Ed. Junimea, Iași, 1971.
2. Pompiliu Tudoran, *Domnii trecătoare, domnitori uitați*, Ed. Facla, Timișoara, 1973.
3. D. Almaș, *Vetre de istorie românească*, Ed. Sport-Turism, București, 1988, p. 97.
4. Marin Matei Popescu, *100 de personalități din Evul Mediu românesc*, Ed. Ion Creangă, București, pp. 132–134.

Seniori ai culturii

Acad. Gheorghe Vlăduțescu

Acad. Gheorghe Vlăduțescu este născut la 8 septembrie 1937, la Cărbunești, jud. Gorj. Membru corespondent al Academiei Române din 20 iunie 1995 și membru titular din 29 ianuarie 1999; vicepreședinte al Academiei Române între 4 martie 2002 și 26 aprilie 2006.

Absolvent al Facultății de Filosofie din București (1962), specializare la Centre de Recherches sur la Pensée Grecque (1970-1971). În 1971 și-a susținut teza de doctorat cu titlul *Inducția aristotelică*. A desfășurat și desfășoară o susținută activitate didactică: preparator (1962-1966), asistent (1966-1970), lector (1970-1978), conferențiar (1978-1990) și profesor (din 1990) la Catedra de Istoria Filosofiei a Facultății de Filosofie din cadrul Universității din București; șef de catedră (Istoria filosofiei și Filosofia culturii), fiind titularul cursului de filosofie greacă. Între 1990 și 1995 a fost secretar de stat la Secretariatul de Stat pentru Culte. Interesat mai cu seamă de filosofia veche și de cea medie, a publicat, printre altele: *Etica lui Epicur* (1972); *Introducere în filosofia Evului Mediu* (1973); *Experiență și inducție la Aristotel* (1975); *Introducere în filosofia Orientului antic* (1981); *Filosofia legendelor cosmogonice românești* (1982, 1999); *Modernitatea ontologiei aristotelice* (1983); *Filosofia în Grecia veche* (1984); *Deschideri către o posibilă ontologie. Interpretări la presocratici* (1987); *O istorie a ideilor filosofice* (1990); *Filosofia în Roma veche* (1991); *Filosofia primelor secole creștine* (1994); *Bufnița Minervei* (1996); *Cei doi Socrate* (1996); *Cum mureau filosofii în Grecia veche* (1998, 2009); *Ontologie și metafizică la greci. Presocraticii* (2000); *O enciclopedie a filosofiei grecești* (2001); *Ontologie și metafizică la greci. Platon* (2005); *Images, formes et déformations* (2005, în colab., Lyon); *Istoria filosofiei ca hermeneutică* (2007); *Ontologie și metafizică la greci. Socrate și post-socraticii* (2008); *Heraclit din Efes, Cratylas din Athena, Antisthenes heracliteanul. Fragmente și mărturii* (2008). A mai scris cărți privitoare la filosofia secolului XX, *Personalismul francez* (1971); *Filosofia neotomistă în Franța* (1973), și cărți consacrate filosofiei românești: *Neconvențional, despre filosofia românească* (2002) și *Filosofie și politică 1957-1962* (2003). Coordonator, coautor și îngrijitor al unor culegeri de studii, tratate, antologii, ediții. A tradus: Bonaventura, *Itinerarul minții în Dumnezeu* (1994); Anselm, *Proslogion* (1997); Aristotel, *Metafizica*. A-E. A publicat studii și articole în reviste de specialitate din țară și din străinătate. Din anul 2000, face parte din Académie des Sciences, des Arts et des Lettres (Paris). Membru al Societății de Studii Clasice și membru fondator al Centrului de Studii asupra Imaginarului și Raționalității din Craiova.

(După Dorina N. Rusu, *Dicționarul membrilor Academiei Române. 1866–2010*, Ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010.)

Limbajul filosofiei; resursele sale mitopoetice

Marian NENCESCU

Se poate concepe filosofia în lipsa unui limbaj specific, propriu oricărui tip de exercițiu al minții? Răspunsul este evident retoric și ține de evidență. Este ca și cum ai vorbi de matematică, științele naturii sau chiar de „regina literelor”, poezia, în absența unui limbaj propriu. Ca atare, este un fapt comun să afirmi că există un limbaj filosofic, chiar și cu un conținut ontologic implicit, ce ține, prin stil, de *intenționalitate*. Cum filosofia are, la rândul său, o preistorie, putem deduce că și acest tip de limbaj se desprinde de „mecanica” determinismului, fiind mai cu seamă o problemă de natură *paradigmatică,* decât una *semantică*. Cert este că autorul volumului *Limbajul filosofilor greci* (Editura Academiei Române, București, 2012, 234 p.), profesorul academician Gheorghe Vlăduțescu, bun cunoscător nu doar al filosofiei, dar și, implicit, al limbilor în care s-a născut filosofia, respectiv elina și latina, tinde să dea crezare „maestrului” său, savantul român Aram Frenkian, care constata, de pildă, că: „Fraza în greacă prezintă o unitate vizibilă și sensibilă […] al cărui centru este constituit de subiect” (*Scrieri filosofice*, I, Ed. Științifică, 1988).

Așadar, de la filosofia romană și până în prezent, limbajul propriu al filosofiei rămâne cel instituit de greci, tot ce s-a creat ulterior fiind de fapt o „verificare”, o re-creere, mai nou o *resemnificare* la nivel ideatic a unor adevăruri deja semnalate. Or, dacă problema ce se pune este de natură să măsoare fidelitatea sau infidelitatea față de modelul inițial, rezultă că *ideea* platoniciană, de la Descartes la Husserl, nu este decât o expresie îmbogățită semantic. Cum acest lucru nu poate fi totuși luat în calcul, nu ne rămâne decât să ne apropiem de filosofie pe calea deja bătătorită a *reconstrucției mitice,* singura ce ne poate scoate din *haos,* acolo unde mintea noastră încetează să mai *reconstruiască.*

Sub acest aspect, cartea profesorului Gheorghe Vlăduțescu este ghidul perfect, nu doar în descifrarea termenilor cu înțeles mitic, filosofic sau poetic, specifici unei epoci care trebuie raportată la alte timpuri și alte valori decât cele cu care operăm azi. Asa cum observă și autorul cărții, „dacă mitul a produs *nașterea* filosofiei, filosofia nu este câtuși de puțin o *mitologie* speculativă, ci mai degrabă mitologia pare o *filosofie* pre-istorică” (p. 10).

Termenii filosofici propriu-ziși, analizați de Gheorghe Vlăduțescu pe parcursul cărții (80 „proprii” și alți 14 „supleanți”), sunt însă departe de a epuiza subiectul. Profesorul Vlăduțescu îi numeste cu îngăduință termeni de *întemeiere*, sau de primă însemnătate, ceilalți, *supleanții,* având mai degrabă o extracție „comună”, dar păstrați ca atare în „proprietatea” filosofiei. Operând așadar cu un limbaj propriu, *hiperspecializat* și constituit ca atare, filosofia se desprinde de celelalte specialități, cu care păstrează doar legături de *substrat*, devenind o ramură de sine stătătoare, poate chiar un *daimon* ce bântuie conștiințele. Cu totul deliberat, pe lista termenilor „proprii” Gheorghe Vlăduțescu situează, pe primul loc, însăși *filosofia,* cu precizarea că „înțelept” (*sofós*) este doar Zeul, omului revenindu-i, pe o treaptă mai jos, *iubirea de înțelepciune* cu sensul aproximativ: *dorința de a străbate ținuturile cunoașterii*. De altfel, discuția despre sensul filosofiei este mult mai amplă și a formula o singură definiție este la fel de hazardat ca și a nega cu totul rostul filosofiei.

Operând cu eleganță printre autori, opere și idei, Gheorghe Vlăduțescu extrage cu precizie ideile cele mai inovatoare. Astfel, constatând, de pildă, că *iubirea-a-ceea-ce-este-ascuns,* cu alte cuvinte *filo-sophia,* s-a practicat chiar înainte ca Platon și Aristotel să definească acest concept, autorul studiului nu ezită să concluzioneze că „filosofia nu are pre-istorie” (p. 25). Aceasta face ca și cele mai simple observații ce aparțin lui Thales, de pildă, și care țin mai degrabă de domeniul ontologiei, sau fraza lui Parmenides, „Ființa este și nu poate să fie”, reprezintă deopotrivă filosofie, pentru simplul motiv că și *ceea ce este nesigur, dar urmează să fie cunoscut, poate deveni cu timpul tot filosofie.* Este ceea ce remarca, în esență, și Hegel în ale sale *Prelegeri de istoria filosofiei* (vol. I, Ed. Academiei, 1963), anume că: „Filosofia începe cu propoziția cea mai simplă, fiindcă prin ea conștiința își dă seama că unul este esență, și este adevărat numai ce ființează în sine și pentru sine” (p. 163).

De același statut *întemeietor* beneficiază și mitul (*mythos*), interpretat drept „ascunsul care se dezvăluieste”. Chiar dacă Aristotel îi numea pe filosofi *filomythos* (iubitori de mituri), există suficiente exemple de filosofi antici care au „creat” ei înșiși mituri, desigur filosofice (de la Pythagoras la Parmenide și de la Platon la neoplatonicieni). Evocând, de pildă, *mitul lui Orfeu,* personaj mitic, dar și remitizat istoric, autorul nu-și pune problema dacă acesta a existat sau nu, sau dacă, în fața documentului, legenda trebuie să pălească. Pe urmele lui Diogene Laertios, profesorul Vlăduțescu acceptă ideea că „povestea (*mythos*) nu este fără noimă sau fără știință” și că de adevărul spuselor filosofului muritorii de rând „ar trebui să fie încredințați”. Desigur, un inventar complet al termenilor „proprii” filosofiei nu este indicat a-l epuiza în acest context. Invităm cititorul să reflecteze, sau să se informeze cu privire la înțelesul unor noțiuni devenite cvasicomune, uneori utilizate în contexte și cu înțeles schimbat, de la *on-to* (ceea-ce-este, ființa), la *fisis* (natura), *eidos* (specie), *pneuma* (suflet), *doxa* (opinie), *alethéa* (adevăr), *eleuteria* (libertate), *nouma* (nume) sau *logós* (cuvânt), iar lista poate continua.

Nu mai puțin semnificativi sunt termeni precum *chaos* (haos), *aritmos* (număr), *idea* (idee) sau *neikos* (ură, dezbinare) etc., trecuți „impropriu” la categoria supleanți, în realitate având, prin înțelesul lor polisemantic, capacitatea de a fi împrumutați și de alte limbaje, particulare. Iată, de pildă, *armonia* (cu sens omonim), termen deopotrivă comun, dar și filosofic, cu trimitere directă la *legile armoniei,* despre care vorbea Diogene Laertios. Constatând că în natură (*kosmos*) elementele se îmbină armonic, nu neapărat în proporții constante, Heraclit punea *armonia* în relație cu „opusii” săi, forma desăvârșită a armoniei fiind *simfonia* (*to synfonion*). Din păcate, observă același gânditor antic, „Cei care nu au apelat la logos nu pricep cum cele diferite se acordă”. Așadar, armonia este ordinea primară a firii, iar armonia nevăzută (*harmonie aphanes*) este chiar mai tare decât cea văzută. Aceasta este în esență și teza susținută de Hegel în *Prelegeri* (p. 263), anume că „armonia este unitatea ființei și neființei”.

Beneficiind și de un aparat bibliografic adus la zi, în care textele fundamentale sunt indicate după edițiile internaționale cele mai bine cotate, cartea depășește stadiul „istoricismului succesivist”, constituind o „scufundare” dincolo de stratul formal al limbajului. În acest fel, aventura limbii „filosofice” devine la Gheorghe Vlăduțescu mai mult decât o hermeneutică, dar chiar o filosofie în sine.

Marin Ioniţă

Am venit pe lume din interes: interesul tatălui meu pentru o casă bătrână pe care o avea mama în moştenire şi interesul mamei care se temea să nu fie alungată dacă rămâne cu pântecul sterp. Ţărani semianalfabeţi – dar nu aveau nevoie de mai mult, economie de subzistenţă – dar dacă nu aveam prinos, nici nu muream de foame.

Şcoala primară în sat, în vremea războiului, cu o învăţătoare la şapte clase. Dar încă din primele zile, ştiinţa m-a dezechilibrat, punându-mi problema raportului dintre realitate şi aparenţă. Ştiam că pot să existe şi lucruri pe care nu le văd (îngeri, fantome, diavoli), dar aflam pentru prima dată că ceea ce văd poate să nu existe. Şi nu există nici locul în care se întâlneşte cerul cu pământul, nici bolta cerească, toate acestea erau simple aparenţe şi ni se părea nouă că Soarele şi Luna merg de la răsărit la apus căci, în realitate, Pământul este cel care se învârteşte ca un titirez în jurul său.

La paisprezece ani, când am devenit elev al Şcolii Profesionale de Agricultură din Armăşeşti, judeţul Ialomiţa, nu aveam citită nici măcar o singură carte. Dar am avut noroc să dau peste o bibliotecă universitară evacuată din Bucureşti de teama bombardamentelor şi de un pedagog înţelegător care să-mi îngăduie să citesc la lumina cărbunilor din sobă după darea stingerii la internat. Mai târziu, la Şcoala Tehnică Zootehnică din Găeşti, unde nici acolo nu avea prioritate cultura generală, am avut şansa să fiu luat sub ocrotirea poetului Aurel Iordache, dascălul care mi-a îndrumat primii paşi pe calea literaturii. Armata m-a recrutat de pe băncile şcolii, ca să nimeresc într-o şcoală de ofiţeri de rezervă, unde a pus ochii pe mine consilierul sovietic, încântat că am citit foarte multă literatură rusă şi care îşi pusese în gând să mă trimită la studii militare în ţara lui. Am scăpat direct în Şcoala de Literatură şi Critică Literară „Mihai Eminescu" din Bucureşti, unde l-am avut coleg pe Nicolae Labiş, socotit cel mai de seamă poet al generaţiei, şi nu lipseau comparaţiile că aş fi aproape egalul său în domeniul prozei. Dar, dat afară după doi ani de zile din motive neprecizate, fără dreptul de a lucra în domeniu, am pierdut toate trenurile timpului de afirmare. La Facultatea de Filologie a Universităţii din Bucureşti, nu am fost un student strălucit.

(...)

Cetăţean de onoare al oraşului Piteşti, membru al Uniunii Scriitorilor din România, aştept să se împlinească făgăduinţa primarului de a mă înzestra cu un loc de veci. Poate să nu mai fie vorba de o amăgire, de un joc al aparenţelor.

Să nu uit, m-am născut la 10 iulie 1929 în comuna Ulieşti, judeţul Dâmboviţa. Şi dacă am rămas necunoscut în ţară, în schimb sunt autorul cu cele mai multe cărţi din satul meu din întreaga sa istorie. Dar ăia nu au timp să numere cărţi, nicicum să le mai şi citească...

În loc de CV – scris de Marin Ioniţă (martie 2009)
http://www.uniuneascriitorilor-pitesti.ro/marin-ionita.html

De la viaţă frenetică, la operă mai mult decât diversă

Dumitru Augustin DOMAN

Marin Ioniţă tocmai a fost sărbătorit spre sfârşitul anului trecut pentru 30 de ani de roman. Aş zice că nu e nimic senzaţional în acest lucru, pentru un octogenar. Dar, trebuie să remarcăm faptul că decanul (nu doar de vârstă) scriitorilor argeşeni are o (biblio)biografie bogată. A fost coleg bun cu Nicolae Labiş la Şcoala de literatură, *Fabrica de scriitori de pe Kiseleff 10*, cum cu autoironie o numeşte în cartea sa cea mai faimoasă, apărută deja în trei ediţii, iar, dacă-l ajută sănătatea, probabil că va mai scoate câteva. A fost eliminat de acolo, lucru remarcabil având în vedere ce alţi scriitori mari au fost exmatriculaţi: Radu Cosaşu, Fănuş Neagu, Gheorghe Grigurcu… A fost şef de gazetă de şantier hidroenergetic la Corbeni (!), a fost profesor, a fost redactor sau colaborator la revista *Argeş* cam în toate seriile (Mihail Diaconescu, Gheorghe Tomozei, Sergiu I. Nicolaescu, inclusiv în seriile Jean Dumitraşcu şi seria de după 2008). A făcut presă înainte şi după 1989 la *România liberă*, ca reporter frenetic, descoperit în această postură de regretatul Octavian Paler. A fost profesor, dar şi mentor, chiar şi acum este şef de cenaclu de adolescenţi. A păstorit poetese tinere, dar şi mai coapte. Apoi, a publicat cărţi de reportaje, dar şi de proză scurtă, precum şi texte la graniţa subţire ca un fir de păr dintre jurnalism şi proză. Sigur că dintre zecile de volume se remarcă în primul rând romanele numeroase, dar nu trebuie să ne oprim exclusiv la acestea. A polemizat vioi cam cu toţi scriitorii argeşeni, nici subsemnatul n-a scăpat integral nescărmănat, lucru pe care-l iau ca pe o favoare, ca pe un privilegiu; nu contează dacă are sau nu dreptate totdeauna, contează că e combativ cu orice preţ. Marin Ioniţă este realizator de emisiuni culturale la televiziuni locale. Este – peste toate – cetăţean de onoare al Piteştiului. Că scrie proză scurtă, roman, articol de ziar, reportaj, ba chiar piese de teatru (publicate şi totodată jucate la Teatrul „Alexandru Davila"), Marin Ioniţă cel originar ţăran din Dâmboviţa este un frenetic: viaţa şi cultura, pildele din viaţă şi trimiterile livreşti curg râuri de cerneală pentru a creiona o lume nu bună, nu rea, dar voluptuoasă/ vâscoasă/savuroasă în bogăţia ei narativă. A scris portrete de scriitori, de artişti, de oameni de afaceri, portrete spumoase pe care le-a strâns harnic în volume. Omul este voios mereu şi conviv bonom fără să meargă la restaurant şi fără să bea alcool, are umor, replică spontană, ceea ce sună a performanţă umană.

A avut experienţă de viaţă cât pentru zece oameni la un loc. A fost, printre altele: agent agricol comunal, lucrător în fermă, ofiţer, învăţător, profesor de şcoală elementară şi de liceu, mai târziu în învăţământul superior la Universitatea de Stat din Piteşti, director de cămin cultural, de club muncitoresc, de bibliotecă raională, ziarist, realizator de emisiuni tv. Locuri de muncă: Gherăseni (judeţul Buzău), Hanul lui Pală, Croitori, Miuleşti, Mătăsaru, Găeşti, Berindeşti, Corbeni, Piteşti, Oradea, Timişoara, Ploieşti, Bucureşti. Se autocaracterizează cu onestitate: „În aprecierea mea, am fost un profesor de mare succes, un ziarist bun şi un scriitor cu operă modestă".

Romancierul din ultimele două-trei decenii este de remarcat. A publicat în 2007 romanul cu subiect biblic *Cuibul de năpârci*. Personajele sunt Salomeea, Irod, Sfântul Ioan Botezătorul, Mântuitorul… Şi totuşi, romanul nu este unul pios-creştin, ci mai mult decât îndrăzneţ. Aproape un fel de *Codul lui Da Vinci*.

Tot cam în aceeaşi perioadă a mai publicat un alt roman erotic, profund erotic: *Dinozaura*, din ciclul romanesc *Nu trageţi în dinozauri*, cu trimiteri vag parşive la o femeie politică nu suficient de faimoasă pe cât este acum. Scriam atunci, în cronica dedicată cărţii: „La 80 de ani, Marin Ioniţă scrie o proză de-o apăsată senzualitate şi o face cu vădită plăcere, cu har de povestitor, fără pudori, fără oprelişti de natură ideologică sau chiar morală, nu rareori trimiţând cu gândul la marchizul de Sade, împingând la extrem experienţa femeii cu personalitate atât de puternică şi totuşi lipsită de identitate…" Deprins cu scrisul zilnic de peste 60 de ani, Marin Ioniţă surprinde prin faptul că încă evoluează la vârsta sa, creşte de la carte la carte. În ultima vreme, în proza de lună de lună din *Argeş*, se arată preocupat de textualism şi postmodernism. Nu vrea să rămână străin de nicio tehnică narativă, de nimic ce ţine de epic. I-ar mai rămâne să se dedice fracturismului. Construcţiile epice ale romanelor nu se repetă de la un titlu la altul. Mereu găseşte ceva nou. Unul este scris ca un scenariu cinematografic, altul ca o suită de povestiri, altul din mici romane.

Într-un roman care se citeşte pe nerăsuflate – *Intersecţia lupului* – dăm de o găselniţă de excepţie: în toată cartea, naratorul aşteaptă să poată traversa strada prin pânza de maşini de la amiază şi, neputând, face din (non)„eveniment" un bun prilej de a trece în revistă fapte şi personaje (reale sau real-fictive, cititorul urmând să le identifice, Marin Ioniţă scriind nu o dată cu cheie).

Titluri de cărţi, alte titluri din Marin Ioniţă: *Un şlep în derivă, Bătrânul şi umbra, Hotel Boccaccio, Spioana cheală, Hotel Tranzit, Turnul Babel, Roata lumii, Romane de buzunar, Pasărea cu clonţul de oţel, Colivia cu maimuţe* şi încă şi altele şi altele. Scriitori, critici şi cititori deopotrivă nu pot ei citi cât scrie an de an Marin Ioniţă, senior al culturii argeşene.

Ştiinţa, parte a culturii

Ideile – existenţe de la infinit?

Lech POLKOWSKI

Atunci când am primit invitaţia de a scrie la revista de faţă, despre un subiect cultural general, am căzut pe gânduri. Ce aş fi putut scrie? Suntem prizonierii cubuleţului profesional, gândind la problemele mărunte ale disciplinei noastre înguste, iar când suntem invitaţi să vorbim despre un subiect general, în primul moment suntem dezorientaţi, dacă nu cumva aparţinem numărului redus de intelectuali străluciţi care pot să acopere mai multe domenii cu aceeaşi uşurinţă în fiecare moment. Dar, m-am gândit: cu ce lucrează cultura? Nu cu idei şi concepte? Cu cât mai rafinată este o cultură, cu atât mai profundă este înţelegerea şi darea sa de seamă asupra realităţii în termeni de idei şi concepte. De aici, întrebarea *ce este o idee, ce este un concept?*

Această distincţie între idei şi concepte este subiect de discuţie în multe şcoli filosofice. Ne situăm aici pe o poziţie simplistă şi înţelegem prin *idee* (*eideos* la Platon, *morfe* la Aristotel) un nume pentru fiinţe, evenimente, experienţe fizice sau mintale, iar prin *concept* o extindere a unei idei, adică o colecţie de lucruri sau experienţe mintale. În acest fel, vom folosi termenii de idee şi concept ca interschimbabili, în ciuda cunoscutului paradox privind neechivalenţa proprietăţilor şi conceptelor.

În cea mai veche formă pe care o cunoaştem, ideea este numele dat unor lucruri care sunt de acelaşi tip; găsim aşa ceva în prima carte a Bibliei: unul dintre cele dintâi acţiuni ale primului om, Adam, a fost să numească, să formeze concepte.

„Şi din pământ a zidit Domnul Dumnezeu toate fiarele câmpului şi toate păsările cerului şi le-a adus la Adam ca să vadă cum le va numi. Şi a pus Adam nume tuturor dobitoacelor şi tuturor păsărilor cerului şi tuturor fiarelor câmpului.” (*Facerea*, 2.19, 20)

Aceasta a fost cultura dintâi a Omului: să poată numi toate creaturile pe care le vedea. Dar, înainte de asta, el a primit şi cea mai importantă pereche de concepte: *binele* şi *răul*.

„Şi Domnul Dumnezeu a făcut să răsară din pământ tot soiul de pomi plăcuţi la vedere şi buni la mâncare, precum şi pomul vieţii în mijlocul raiului şi pomul cunoaşterii binelui şi răului.” (*Facerea*, 2.9)

„Şi Domnul Dumnezeu i-a dat lui Adam poruncă şi i-a zis: Din toţi pomii raiului poţi să mănânci, dar din pomul cunoaşterii binelui şi răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, cu moarte vei muri.” (*Facerea*, 2.16, 17)

Omul nu ar fi trebuit să afle despre bine şi rău, dar, după cum ştim, s-a întâmplat altfel, iar *binele* şi *răul*, sau *adevărul* şi *neadevărul* au devenit concepte cu care au fost judecate apoi toate celelalte concepte.

De atunci, omul a tot încercat să înţeleagă ce este ideea şi ce este conceptul şi a încercat să opereze cu concepte într-un mod formal – asta în paralel cu pătrunderea profundă a conceptelor legate de psihologia omului în literatură. Ne amintim cu toţii cuvintele din *Antigona* – „M-am născut pentru a împărţi iubire, nu ură” –, puternicele contururi ale personajelor şi motivaţiilor din *Iliada* şi *Odiseea*, ţesute de aedul cel orb din Chios, care şi azi ne impresionează cu imaginea furiei lui Priam, spaima lui Hector, hohotele admiratorilor Penelopei.

Mă voi opri la o lucrare pe care o consider cu totul specială, *Apărarea lui Socrate*, de Platon. Am citit-o la orele de latină din liceu, pe vremea când limba latină încă se preda la şcoală de profesori competenţi. În vremea noastră nu mai e la fel, dar pe atunci se învăţa aşa ceva, iar odată profesoara noastră a început să citească traducerea latină a *Apărării*... În plin sistem comunist, cu falsa lui ierarhie a valorilor, cuvintele şi atitudinea lui Socrate veneau parcă din altă lume, dar, pe de altă parte, cuvintele şi atitudinea acuzatorilor, Anytus şi Meletus, erau vorbele şi atitudinile cunoscute de noi din partea multor oficiali al lumii noastre. Socrate, care căutase înţelesul precis al ideilor, încercând să le găsească definiţii dialectice, căzuse victima atenienilor de rând, deghizaţi în judecători, conform spiritului democratic ce prevala atunci în Atena şi căruia Socrate i se opusese. El a fost unul dintre primii care au căzut pradă majorităţii. Această lectură a indus în mine, şi probabil şi în alţii, un sentiment adânc a ceea ce este corect şi ce nu, iar acest lucru a fost exprimat, cam în aceeaşi vreme, de poetul meu polonez favorit, Zbigniew Herbert, prin cuvintele „a fost o chestiune de gust”, în *Puterea Gustului*: „Nu e nevoie de un mare caracter/ avem un grăunte de curaj necesar/ dar la bază totul a fost o chestiune de gust/ Da, gust/ care pentru a se exprima cere o grimasă sau o ironie/ chiar dacă în schimb cel mai important capital al corpului va cădea/ Capul.”

Într-adevăr, *Apărarea*... lui Platon a deschis o lume a ideilor, iar discipolul său, Aristotel, a reuşit să calculeze cu concepte: de unul singur, a creat calculul silogismelor, un calcul complet şi necontradictoriu al conceptelor tratate holistic, fără elemente.

Silogisme sau figuri sunt 24 de reguli de inferenţă de forma „figurii Barbara”: dacă *Aab, Abc,* atunci *Aac*, unde *Aab* înseamnă „orice *a* este *b*”. Alţi conectori logici sunt *Iab* („unii *a* sunt *b*”), *Eab* („niciun *a* nu este *b*”), *Oab* („unii *a* nu sunt *b*”). Autori mai târzii, învăţaţi medievali grupaţi

în şcoli pe lângă catedrale sau în primele universităţi, au dat silogismelor nume (cum este Barbara, pentru cazul a trei operatori *A*) şi au propus un mecanism de raţionament aproape automat, indicat schematic de anumite litere din numele figurilor.

Avem aici un mecanism complet de raţionament, valid cât timp nu se deschideau cutiuţele numite *a, b, c*..., ceea ce reaminteşte de arborele din paradis, ale cărui fructe i s-a poruncit omului să le privească fără a le mânca. Se poate extrage din aceste două exemple o *ipoteză de lucru: să operăm cu idei şi concepte, dar să nu încercăm să intrăm în structura acestora.*

Acest sfat a fost ascultat de poeţi şi dramaturgi, care au căutat efecte artistice superioare prin combinarea artistică a ideilor şi conceptelor. Am auzit de curând de descoperirea scheletului lui Richard al III-lea, regele ucis în bătălia de la Bosworth, în 1495. O piesă despre el, de Greene, un predecesor al lui Shakespeare, prezintă faimosul strigăt al lui Richard în forma „un cal, un cal odihnit!” Comparaţi cu formularea lui Shakespeare – „un cal! un cal! regatul meu pentru un cal!”: se transferă acest strigăt din lumea reală a cailor şi oamenilor în lumea ideilor puterii, regatului, care devin echivalente cu ideea unui lucru banal, un simplu cal. Jocul cu concepte a fost rafinat în poezia lui Gongora, în Spania, sau de poeţii metafizici precum John Donne. Nicio persoană care ştie să citească nu poate trece indiferentă pe lângă „cavalerul tristei figuri”, Don Quijote. Modul lui de a urmări ideile cavalerismului în contrast cu dorinţele materiale ale servitorului Sancho Panza ne prezintă lupta eternă dintre idee şi materie, întrupată în concepte.

La fel ca în Paradis, nici mai târziu omul nu a dorit să ţină seama de sfatul de a nu mânca din pomul binelui şi răului, iar unii oameni au pus sub semnul întrebării conceptele, încercând să le definească. Unul dintre primii, Gottlob Frege, în faimosul său Postulat V, a identificat oarecum conceptul cu numele său, ceea ce a dus la paradoxul lui Russell, care arăta neadecvarea intuiţiei în a contura ceea ce este un concept. Alţi oameni au încercat să analizeze conceptele încercând să le construiască din *elemente.* Georg Cantor a introdus noţiunea de mulţime ca fiind ceva definit de elementele sale; ideea sa a fost motivată de probleme din analiza matematică şi el voia să găsească un nume comun pentru o colecţie de numere reale care aveau o proprietate comună. Încercând să construiască o teorie generală a mulţimilor, oamenii au ajuns la dificultăţi, care semănau cu acelea ale învăţaţilor medievali care se întrebau dacă Dumnezeu poate face o piatră atât de mare încât nici El să n-o poată ridica. În cazul mulţimilor, două dintre întrebări erau, de pildă, dacă există mulţimea tuturor mulţimilor sau dacă axa reală conţine o mulţime de cardinal mai mare decât cel al mulţimii numerelor naturale, dar mai mic decât cardinalul mulţimii numerelor reale.

Prima întrebare duce la o contradicţie, a doua a rămas multă vreme nerezolvată. În primul caz, remediul a fost propus sub forma restrângerii noţiunii de mulţime la un set de reguli care să permită formarea de mulţimi plecând de la mulţimi mai simple deja formate. Dar unele reguli, intuitiv acceptabile, au dus la încurcături. Un exemplu este axioma alegerii, care permite construirea unei mulţimi prin selectarea câte unui element din fiecare mulţime dintr-o familie de mulţimi nevide. Una dintre cele mai cunoscute consecinţe ale acestei reguli este paradoxul Banack-Tarski al „Soarelui într-o cutie de chibrituri”: în spaţiul tridimensional, dacă luăm două mulţimi finite *A* şi *B*, cu interioarele nevide, atunci putem descompune *A* şi *B* într-un număr finit de submulţimi, *A1,...,An* şi *B1,...,Bn*, astfel încât *Ai* şi *Bi* sunt congruente pentru fiecare *i*. Concluzia este că Soarele poate fi închis într-o cutie de chibrituri... Această teoremă nu numai că pune la încercare intuiţia, dar, mai mult, arată că mintea umană, în puterea ei creativă, este capabilă să transceadă simţurile prin care noi ne construim reprezentarea lumii.

A doua întrebare, aşa-numita *ipoteză a continuului,* a fost rezolvată de Gödel şi Cohen, care au arătat că ea este independentă de regulile pe care se construieşte teoria mulţimilor, deci ea este nedecidabilă în această teorie. Ulterior, mulţi matematicieni au folosit metoda Gödel-Cohen pentru a produce diferite modele ale teoriei mulţimilor în care anumite afirmaţii erau adevărate sau false în funcţie de axiomele folosite. Ideea de mulţime a scăpat prin plasa analizei: nu există nicio teorie completă a mulţimilor.

Cu ceva timp înainte de rezultatele lui Gödel şi Cohen, la vremea inocenţei domeniului, persoane precum David Hilbert au propus un program care să ducă la o teorie completă a conceptelor: orice afirmaţie asupra acestora trebuia să fie demonstrabilă ca fiind adevărată sau ca fiind falsă. Această problemă a fost dovedită ca fiind nerealistă, tot de Gödel, care a construit o afirmaţie aritmetică nedecidabilă.

Teoria conceptelor s-a ramificat în multe direcţii, în funcţie de postulatele asumate, cerând tehnici tot mai puternice pentru a face faţă dificultăţilor. Aceasta poate semăna cu eforturile din fizică de a prinde în ecuaţii singularităţile legate de particulele elementare de natură mereu mai exotică. Este o aventură surprinsă potrivit cu multă vreme în urmă de Jonathan Swift: „Aşadar, au observat naturaliştii, un purice/ Are purici şi mai mici pe el/ Iar aceştia au purici şi mai mici care-i pişcă/ Şi aşa până la infinit.” (*Despre poezie: O rapsodie*)

→

Nomenclatura ştiinţifico-tehnică, ieri, dar azi?

Dragoş VAIDA

Înainte de 1989, ştiintele exacte, matematica, fizica, chimia, biologia etc. şi tehnice s-au bucurat de o anumită *libertate* şi *atenţie,* motivate de faptul că aceste domenii aveau un impact mai mare asupra dezvoltării economice şi prezentau un potenţial mai puţin primejdios pentru regim decât rudele lor din sfera ideologiilor. Astfel, s-a format şi s-a afirmat o categorie socială nouă, pe care regimul a denumit-o *intelectualitate ştiinţifico-tehnică.* Fără a avea propriu-zis privilegii, această categorie a fost cultivată, bucurându-se de o anumită bunăvoinţă din partea autorităţilor şi de o oarecare vizibilitate socială. I se recunoştea rolul în societate, dintr-o reprezentare mai clară a mecanismelor puterii şi, paradoxal, chiar dintr-o moderată conştiinţă a valorilor. Calitatea de profesor universitar sau de om de ştiinţă era o carte de vizită care putea uşura demersuri administrative anevoioase (atribuire de locuinţă, telefon, televizor în culori ş.a.). În plus, matematica şi fizica, de exemplu, au avut lideri providenţiali, precum Simion Stoilow, ulterior Gr.C. Moisil sau Horia Hulubei.

Recurg la două exemple care arată cam la cât se putea totuşi întinde influenţa intelectualităţii de care mă ocup. Miron Nicolescu, fostul meu profesor de Analiză matematică şi ulterior preşedinte al Academiei, îmi spunea, nu o dată, cum Manea Mănescu, şef al Secţiei de ştiinţă de la C.C. şi ulterior *mare,* chiar *portret* dus la demonstraţii, „îi plângea pe umăr", din cauza unei înrăutăţiri în domeniul cercetării. Ba chiar el îl ruga pe profesor „să intervină" la tovarăşu' pentru o redresare. Tehnic, era posibil, preşedintele Academiei avea „fir scurt", dar ierarhic gândind, nimeni nu cuteza să-l sune pe „ăl mare". La un moment dat, profesorul Moisil a fost invitat pentru o consultaţie, la Comitetul de Stat pentru Preţuri, în clădirea B.N.R. Profesorul m-a luat şi pe mine. Problema pe care ne-a pus-o V. Modoran, preşedintele Comitetului, a fost să îi dăm, dacă nu formule şi modele, măcar instrumente pentru a evalua ştiinţific mişcarea preţurilor, de exemplu, pentru a spune de ce – modificare făcută celebră de Mircea Crişan – telemeaua de 12 urcă la 14. Dânşii făceau materiale din când în când şi, fără nicio bază obiectivă, propuneau spre aprobare liste cu noi preţuri.

***Regimul instalat la noi după 1989** a menţinut întrucâtva* la început acest rol specific al intelectualităţii ştiinţifico-tehnice, în care i-a înglobat pe economişti, mai mult de faţadă. În paralel, însă, şi în fond, rolul acestor categorii şi al culturii în general s-a redus neîncetat. În decompresia din anii '90, avântul puternic al studiilor umaniste şi de comunicare şi desconsiderarea aplicaţiilor au creat premise pentru reducerea interesului faţă de ştiintele exacte şi tehnice. Avizul de consultanţă ştiinţifică aproape a dispărut din dosarul decizional când *leadership*-ul, trecut prin universităţile particulare şi prin unele instituţii de peste hotare, din ce în ce mai greu de identificat, a crezut că îşi poate asuma singur misiunea intelectuală. În acelaşi timp, cu foarte rare excepţii, cum ar fi, cred, unii membri ai Academiei (mă gândesc în primul rând la profesorul Solomon Marcus), punctul de vedere al intelectualului de distincţie şi-a încetat apariţia în media, inclusiv în problemele educaţiei.

Rezultatele, cred eu, se văd cu ochiul liber, mai ales în sufletele şi mintea tinerilor, *cel mai important subiect* la noi, astăzi. Tinerii sunt, în diferite măsuri, la niveluri variate, nu România de *mâine,* ci chiar cea de *astăzi.* Ei îşi fac însă un drum în viaţă cu foarte multă greutate, cu dificultăţi insurmontabile pentru unii. Şomajul tinerilor este *incapacitatea* managementului social, politic, de a folosi această *cea mai importantă resursă a ţării.*

Recent, însă, factori obiectivi pledează pentru o schimbare de atitudine. Intelectualitatea considerată tinde, cu ce rezultat vom vedea, să capete o importanţă politică, fiind o pătură intemediară între ţara „tăcută", „profundă", şi managementul politic. Iată un singur exemplu, în care este esenţială consultanţa ştiinţifică pentru a clarifica originile unei crize şi mijloacele de promovare ale intereselor vitale ale tineretului.

O stafie bântuie Europa, formula premonitorie şi ameninţătoare din *Manifestul Partidului Comunist* de acum 165 de ani nu ajunge acum la pensie. În toate părţile se vorbeşte de *criză, austeritate, globalizare,* creştere economică sau şomaj. Se fac auzite felurite afirmaţii în care identificăm notabile discreţii şi un aer sibilinic, surprinzător, tocmai la aceia care sunt „de specialitate". În diferite cercuri, se croşetează reforme care rămân nedate în vileag *vulgului.* Neavând pretenţia de a putea desluşi ceva doct în acestea toate, îmi permit o întrebare – să vedeţi dacă este naturală, raţională.

***Este austeritatea compatibilă** cu societatea noastră consumistă, capitalistă, sau este în contradicţie cu ea?* Ceea ce R. Guénon îi reproşa societăţii de consum (în *La crise du monde moderne – Criza lumii moderne*, 1927, şi în *Le règne de la quantité et les signes des temps – Domnia cantităţii şi semnele vremurilor,* 1945) era caracterul exclusiv material al civilizaţiei promovate, faptul că, în cele din urmă, singura valoare recunoscută este cea *materială.* În lucrarea a doua citată, în baza unei ample dezvoltări doctrinare, se insistă asupra faptului că *reducerea la cantitate* reprezintă o devalorizare, o coborâre de la superior la inferior. Cartea critică mentalitatea care se mărgineşte la aspectele materiale. Ni se arată consecinţele, de-a lungul celor 40 de capitole ale lucrării, fiecare un veritabil studiu de caz. Trăim vremea mediocrităţii, a lipsei de sentimente, a prevalenţei inculturii, a lenei, a neputinţei de a te apuca de treabă şi a dorinţei de a avea totul de-a gata, ne spunea Dostoievski în *Adolescentul,* 1875.

Chiar dacă nu aderăm la concepţia autorilor citaţi, suntem totuşi obligaţi să observăm că motorul societăţii în care trăim este consumul şi că, ne place sau nu, alt model de convieţuire nu avem. Nu este oare în capitalism scopul nostru asumat acela de *a dobândi* – mai multe frigidere, maşini, case, admiratori, articole, recunoaşteri ş.a.? Dar de unde să aibă „capul de locuitor" mijloacele de a şi le procura dacă tocmai lui i se reduc salariile, premiile şi pensiile şi dacă *la întoarcerea de la mare* îşi găseşte postul suprimat şi atelierul, cu care se privatizase târâş-grăpiş, în insolvenţă?! Cetăţenii care plătesc credite uriaşe, fixate de nimeni nu ştie cine, oare tot ei trebuie să se restrângă pentru a ajuta revigorarea băncilor? S-a spus că reducerile imaginate nu ating mediul de afaceri. Îl ating *din plin,* pentru că îi sărăcesc clientela. Este aici teren pentru cercetare, studiu, colocviu ştiinţific, decizie îndelung deliberată.

Un program mai realist de a decide ce se poate cunoaşte efectiv despre concepte a fost încoronat de Alan Turing, cu noţiunea de maşină Turing, şi de Alonzo Church, cu al său lambda calcul. Ceea ce este extrem de important pentru noi este că maşina Turing este modelul calculatoarelor moderne. Suntem scufundaţi într-o lume de concepte calculabile. Încă de timpuriu în istoria calculatoarelor s-a pus întrebarea dacă maşinile pot gândi (Turing, 1950). Din încercările de a răspunde pozitiv la această întrebare a apărut inteligenţa artificială (McCarthy, 1956), care dorea să simuleze inteligenţa vie prin intermediul conceptelor ţinând de teoria calculului. În acest fel, a început era *aproximării conceptelor.* A aproxima un concept înseamnă a da unei maşini un specimen al conceptului, prin intermediul unei mulţimi finite de exemple, unele dintre ele acoperite de concept, altele nu, iar de aici maşina inferă o descriere a conceptului care este aplicată unor noi specimene, pe care trebuie să le clasifice. La ora aceasta, avem roboţi humanoizi care simulează emoţii faciale, dansează, merg, sar, livrează diverse obiecte, fac injecţii, şi suntem pe cale să propunem noi coduri de legi care să se refere şi la oameni şi la umanoizi, de aşteptat a coabita.

Poate fi o întrebare dacă reprezentarea finitistică a conceptelor nu le goleşte de reprezentarea lor holistică şi, prin urmare, de natura lor metafizică, astfel încât ele coboară în prozaic, permiţând să fie disecate, mixate şi deformate practic în toate modurile posibile.

Facilităţile web permit astăzi practic oricui doreşte să intre pe portaluri de socializare şi să-şi scrie opiniile, să creeze pagini personale pline de propria creativitate: ideile şi conceptele au devenit idei şi concepte de masă. Bun este ceea ce maselor li se spune că e bun, rău este ceea ce maselor li se spune că e rău. Pomul binelui şi răului s-a transformat într-o tundră de tufe în care sunt agăţate notiţe de genul „asta e bine, pentru că eu cred asta", „asta e rău, pentru că eu cred asta". Filosofii au detectat de mult fenomenul şi i-au dat un fel de status „postmodernist": simţiţi-vă liberi în ceea ce faceţi, deoarece dacă faceţi ceea ce faceţi înseamnă că e bun. Iar Turnul Babel al limbilor este înlocuit în faţa noastră cu Turnul Babel al ideilor, semănând confuzie în public şi creând ape tulburi pentru înotători cinici. Rătăcim tot mai departe de Homer, Sofocle, Shakespeare, pe pământuri fără balize. Curând nu vor fi pe aceste pământuri nici fântâni şi nici oaze. Acesta este preţul plătit pentru dezvoltarea tehnologică. La începuturile calculatoarelor, protagoniştii ciberneticii alarmau şi înfricoşau publicul cu imagini de roboţi care preluau controlul asupra oamenilor, dar acum ar trebui poate ca maşinile să poarte în ele însele teama de posibilele utilizări ale lor pe care oamenii le pot imagina şi teama de soarta maşinilor aflate în mâinile utilizatorilor de masă. Vom fi sigur mai fericiţi atunci când tehnologia va produce maşini capabile să refuze stupizenia, falsitatea şi răul introduse în ele. Atunci, poate, ne vom întoarce la urmărirea combinaţiilor ideilor chiar într-un sens mai adânc decât cel pe care li l-au dat Homer, Sofocle sau Shakespeare.

Manuel de Falla și Orchestra de Cameră a Andaluziei

Eduardo GONZÁLEZ-BARBA CAPOTE

Eduardo González-Barba Capote s-a născut la Sevilla și a studiat flautul la Conservatorul local. A absolvit în 1995, cu Premiu de Onoare, apoi a fost membru al Orchestrei Tânăra Andaluzie și al Orchestrei Manuel de Falla din Cádiz. Interpretarea sa, în special a unor piese din secolul XIX, a fost remarcată de prestigioasa revistă *Flute Talk*. În februarie 2011 își susține teza de doctorat cu titlul *Manuel de Falla, Ernesto Halffter y la Orquesta Bética de Cámara*, iar în 2012 primește Premiul Primăriei din Sevilla „pentru cea mai bună teză de doctorat de la Universitatea din Sevilla". A scris numeroase articole științifice și didactice, publicate mai ales în *Flauta y Música* (revista Asociației Flautiștilor Andaluzi). Activitatea concertistică este însoțită de activitatea de cercetare și didactică, în cadrul Conservatorului Superior de Muzică din Sevilla.

O orchestră de cameră, în accepțiunea modernă a termenului, nu este mai mult decât un mic grup muzical, ai cărui membri cântă ca soliști. Acest concept a apărut la începutul secolului al XX-lea, cu un obiectiv bine definit, anume, combaterea exceselor orchestrale ale Romantismului târziu. După aproape un secol de domnie hegemonică, resursele stilistice ale acestei lungi perioade muzicale au început să arate semne clare de epuizare, iar aceste circumstanțe au devenit un stimul pentru creația unei noi și strălucitoare generații de compozitori. În acest fel, muzicieni precum Stravinsky, Schönberg, Ravel sau Manuel de Falla, fiecare dintre ei credincios propriei tehnici componistice, și-au propus să redefinească conceptul tradițional de orchestră, prin intermediul unor nuanțe sonore noi, subtile, care, în mod curios, au putut fi obținute numai prin reducerea drastică a dimensiunilor orchestrei simfonice.

Orchestrele compuse din soliști sunt azi la fel de populare precum repertoriul asociat lor. Cu toate acestea, prin anii douăzeci ai ultimului secol, puține grupuri de acest tip au devenit instituții stabile. Motivul, printre altele, ține de faptul că muzica de avangardă, care era încă prinsă într-un proces de dezvoltare, nu era prea bine cunoscută nici măcar în cele mai selecte cercuri culturale. În ciuda problemelor inerente acestor factori, în 1924 a avut loc la Sevilla un eveniment cultural care a avut ecou chiar și în țările cu o tradiție muzicală puternică. Ne referim la fondarea Orchestrei de Cameră a Andaluziei, cea mai veche orchestră de soliști din Spania și una dintre cele mai remarcabile din peisajul muzical internațional al acelor ani.

Chiar dacă pare ciudat, acest grup muzical nu avea un precedent în Sevilla. El a apărut spontan, complet detașat de context, în sensul că nu avea nicio relație cu mediul socio-cultural al orașului în care s-a născut. Pe vremea aceea, Sevilla nu manifesta un interes special pentru muzica simfonică. Dacă ne amintim că singura orchestră din istoria orașului (1913-1916) s-a destrămat (1) din cauza lipsei amatorilor de muzică, ignoranței în ceea ce privește repertoriul de bază și, ca urmare a celor dinainte, a limitării culturii muzicale în mare măsură la repertoriul liric, apare întrebarea cum de a fost posibil ca una dintre cele mai moderne orchestre din lume să apară pe un teren atât de nefavorabil. Cum poate fi explicat un asemenea salt calitativ? În acest peisaj intră în scenă Manuel de Falla. Un om dăruit, care într-un anume moment al vieții sale a simțit *datoria ideală* de a contribui cu generozitate la cultivarea culturală a poporului andaluz. Acesta este motivul pentru care obiectivul principal al acestui articol este de a intra în universul interior al lui Falla și de a prezenta circumstanțele care au favorizat transpunerea în practică a proiectului său orchestral.

Într-adevăr, credem că nașterea Orchestrei de Cameră a Andaluziei își are originile mai ales în legătura profundă dintre Falla și Andaluzia. Se poate chiar spune, așa cum demonstrează citatul următor, că însuși compozitorul a exprimat tacit această idee în articolul pe care l-a publicat cu ocazia ieșirii în lume a acestei noi instituții. „Cu mare bucurie, îmi îndeplinesc misiunea onorantă pe care Orchestra de Cameră a Andaluziei mi-a încredințat-o de a o anunța publicului. Bucuria pe care mi-o produce nașterea unei noi orchestre simfonice este motivată din mai multe direcții, dar toate sunt strâns legate de îndeplinirea unei *datorii ideale:* dăruirea, strădania și sacrificiul entuziast, puse în serviciul artei sunetelor și al celei mai nobile acțiuni pe care această artă ne cere să o ducem la capăt." („Orquesta Bética de Cámara", *El correo de Andalucía*, Sevilla, 6 iunie 1924)

Biografia lui Manuel de Falla este jalonată de acțiuni benefice în favoarea celor din jur. În acest sens, Orchestra Andaluziei a fost un proiect orchestral conceput în mod esențial, după cum am menționat deja, ca un instrument de revitalizare a culturii andaluze, chiar dacă, probabil, această idee nu l-a însoțit dintotdeauna pe geniul din Cádiz. Să avem în vedere că până în 1914 Falla fusese încă prins în plin proces de formare, proces început în Cádiz, la vremea copilăriei, continuat la Madrid (1898-1907) și culminând, ca și în cazul altor mari artiști, la Paris (1907-1914) (2).

Sederea în „orașul luminilor" a fost decisivă în viața lui Manuel de Falla. Incomparabila atmosferă culturală pariziană a acelor ani nu numai că i-a furnizat prețioase cunoștințe muzicale prin contactul direct cu genii precum Debussy, Dukas și Ravel, dar i-a facilitat și contacte fructuoase cu artiști importanți din toată lumea. Din păcate, această perioadă idilică a vieții sale a fost întreruptă abrupt atunci când, în 1914, el a decis să revină în Spania și să se stabilească în Madrid, ca urmare a amenințării izbucnirii Primului Război Mondial. În ciuda gravelor evenimente din anii următori, influența pariziană nu a fost abandonată niciodată de compozitor, devenind o parte esențială a zestrei sale culturale și creative. Acest imens patrimoniu, care era în evidentă armonie cu propriile sale rădăcini muzicale, l-a inspirat să compună *Amorul vrăjitor* (*El amor brujo*), o capodoperă prin care în 1915 obține un mare prestigiu internațional.

Falla, Lorca și copiii (Arhiva Manuel de Falla)

Ernesto Halffter dirijând orchestra sub atenta supraveghere a lui Falla (Arhiva Manuel de Falla)

Întorcându-ne la subiectul principal al articolului, trebuie subliniat că atât revenirea forțată a lui Manuel de Falla în Spania, cât și compoziția *Amorul vrăjitor* sunt și ele legate de originile Orchestrei Andaluziei (*La Bética*). Într-adevăr, fără faima pe care compoziția i-o adusese autorului și, desigur, dacă el nu ar fi părăsit Parisul, orchestra din Sevilla nu ar fi existat. La început, compozitorul, probabil convins de avantajele unui oraș mare, s-a așezat la Madrid, deși niciodată nu s-a integrat complet în peisajul muzical al capitalei Spaniei. De pildă, *Amorul vrăjitor,* care a fost apreciat în toată lumea pentru ingenioasa combinație a impresionismului francez și a „magiei spaniole", a fost primit la Madrid fără prea mare entuziasm. Această distanțare artistică poate fi cu claritate văzută în asprimea cuvintelor pe care compozitorul le-a adresat cercurilor muzicale conservatoare ale Madridului cu ocazia vizitei lui Igor Stravinsky: „Știe Madridul că are ca oaspete unul dintre cei mai mari artiști ai Europei? Se poate Madridul distanța de cei care spun că arta acestui compozitor mai mult dezorientează decât arată calea spre adevăr? Înainte de toate, asta aș vrea să știu!" (Manuel de Falla, „Marele muzician al timpului nostru: Igor Stravinsky", *La Tribuna*, Madrid, 5 iunie 1916)

La patru ani după aceste aspre cuvinte, Manuel de Falla a decis să facă o schimbare în viața sa și s-a mutat la Granada. Sederea în Granada este un alt fapt fundamental care trebuie avut în vedere în tabloul complex care dă răspunsul la întrebarea de ce una dintre cele mai moderne orchestre din lume a fost înființată la Sevilla, în 1924. În această nouă perioadă a vieții sale, compozitorul a primit un flux vital cum niciodată nu primise înainte. Copleșit de frumusețea orașului Alhambrei, compozitorul scria entuziast: „Mă simt în Granada ca și când aici ar fi centrul lumii, ca și când Granada ar fi un Paris mai mic." (Luis Jiménez, *Mi recuerdo humano de Manuel de Falla*, Granada, Ed. Anel, 1979, p. 24)

Cu siguranță, Falla a găsit la Granada sursa inspirației pe care o cereau operele pe care le avea de compus – și aceasta datorită liniștii care îl cuprindea în acest frumos oraș, stimulilor pe care simțurile sale le primea în Alhambra și în bucolicele cartiere ale Granadei, prin care se plimba adesea cu mare entuziasm, condus de dorința de a „prinde" acea inspirație pe care probabil niciodată nu o întâlnise la Madrid. „Falla și Vázquez Díaz se plimbau prin cartierele vechi ale orașului, prin enigmaticul Albaicin, prin tăcutul Alamillos, bucurându-și privirea cu arhitectura, când modernă, când veche, și auzul cu muzica vie a localnicilor. (...) Pe înserat, cei doi prieteni, însoțiți de cele câteva cunoștințe ale lor din Granada, parcurgeau aceleași drumuri din nou, surprinși de noi descoperiri, de noi senzații, de frumusețea pe care umbrele le adăugau orașului. (...) Ceva mai târziu decât ei, și Lorca a simțit aceeași încântare nocturnă: există în Granada «o armonie a emoțiilor vechi care trebuie surprinsă atunci când ele dorm, pentru a nu se destrăma»." (Dintr-o scrisoare trimisă de Federico García Lorca lui Manuel de Falla, Malaga, septembrie 1923; A.A. Anderson și C. Maurer, *Federico García Lorca. Epistolario completo*, Madrid, Ed. Cátedra, 1997, p. 210.)

Trebuie spus că această perioadă petrecută în Granada (1919-1939) nu numai că i-a adus lui Falla liniște și inspirație, dar el a găsit aici și un grup de tineri artiști și intelectuali care erau convinși de necesitatea protejării celor mai importante componente ale culturii andaluze. Ei obișnuiau să se reunească pentru a avea discuții (pe care le-au numit „Întâlnirile de la Rinconcillo") la care și Falla era binevenit și unde el chiar a devenit o referință morală și artistică. În următoarele cuvinte de salut, reluate dintr-o scrisoare a lui Federico García Lorca către Falla, din septembrie 1923 (A.A. Anderson și C. Maurer, *op cit.*, p. 210), se vede admirația celor din jur pentru cel pe care-l considerau maestrul lor: „Dragă Don Manuel, maestrul (în sensul bun al cuvântului) și colaboratorul (ce mândru sunt de asta) meu".

La Rinconcillo se desfășurau, la prima vedere, activități modeste (excursii, omagieri, teatru de păpuși etc.). Manuel de Falla, care s-a identificat complet cu grupul după 1921, a colaborat personal la multe proiecte. Unele inițiative, precum „Păpușile din Cachiporra" („Títeres de Cachiporra") sau faimosul Concurs de Flamenco Tradițional („Cante Jondo"), au devenit, pe bună dreptate, referințe importante ale culturii spaniole de la acea vreme.

Poveștile Nistrului

Ion C. ȘTEFAN

Există o durere permanentă în sufletele unor români aflați mai departe de Neam și apăsător este faptul că, deocamdată, nu întrezărim o îndreptare a acestei situații, iar tristețea devine cu atât mai grea, cu cât noi toți dorim apropierea lor de Țară. Aceste idei au răsărit în mintea și în sufletul meu, citind cartea domnului academician Petru Soltan, din Republica Moldova, simbolic intitulată *Poveștile Nistrului* (Editura Zodia Fecioarei, Pitești 2012), autor care se autonumește, în pagina a șasea din volumul său, „un individ al Marginii de Neam". Câtă modestie se ascunde în fața unei măreții evidente, recunoscută nu doar de români, ci și de personalități științifice din lumea întreagă!

Cu aceste simțăminte am început să citesc o carte de literatură a unui eminent om de știință, pe care mi-a oferit-o editorul, scriitoarea din Pitești, Maria Mona Vâlceanu, rugându-mă s-o citesc și să scriu despre ea – pentru că merită cu prisosință – ceea ce fac acum, cu plăcere și încântare.

Iată că mă exprim public, deși nu voi reuși să adaug decât inima mea sensibilizată împreună cu inimile frățești ale autorului și editoarei sale, la care se adaugă și sufletul lui Alexandru Gromov, care afirmă: „Scrisul e o salvare pentru spirit. Nu degeaba cei stăpâni pe meșteșugul scrisului sunt mai stăpâni și pe bunul simț" (p. 5), alături de cuvintele autorului adresate editoarei sale: „Mâine o să vă trimit tot ce cred eu că e gata… niciun fragment nu poate fi gata definitiv nicicând, cel puțin asta-i atitudinea mea: mă trezesc noaptea și cizelez frazele, întorcându-le în fel și chip… Astfel fac și în matematici... Odihna mea e în bucuria de a găsi fraze mai cu gust" (p. 9).

Acesta este incipitul motivului meu de cronică, plin de admirație pentru un om care, în condițiile unor greutăți inerente vremurilor potrivnice, a avut tăria să ajungă un mare matematician, un academician de prestigiu și un scriitor talentat.

Câteva titluri de povestiri sunt semnificative pentru evoluția naratorului: *Obsesia albului, Repatrierea în Țara Mumă, Momentul adevărului, Geometria – rădăcina mea, Transnistria* și altele.

De exemplu, în povestirea *Băiețelul care ține să nășcocească ceva* sunt evocați primii ani de școală, chipurile învățătorilor, ale colegilor și ale profesorilor, dificultățile pe care elevii trebuia să le depășească și să se adapteze la o învățare bilingvă și cu două alfabete, cel slavon și cel latin, în timp ce evenimentele istorice, declanșate de cel de Al Doilea Război Mondial, aveau să schimbe esențial viețile oamenilor.

Obsesia albului evocă iernile de altădată, boala mamei, dar, simbolic, se referă la cea de a doua înclinație a autorului, cea artistică, demonstrată și în această carte memorialistică.

Anotimpurile, în Transnistria anului 1941, sunt nemiloase cu oamenii, care, din cauza războiului și a secetei, se hrănesc cu „mălai de ghindă și iușcă din tărâțe" (p. 35). Familia povestitorului suferă în urma morții de oftică a mamei copiilor și a stingerii din viață a unei surori, cauzată de lipsuri, deși tatăl familiei obișnuia uneori să pescuiască și să vâneze.

Povestirile sunt cuplate însă pe evenimentele mari, sărind peste părțile mai puțin semnificative ale vieții. *Saghie, axiomă, comsomol* ne înfățișează starea locurilor după marea confruntare: „Războiul, trecut de câteva ori încolo și încoace pe întregul cot al Nistrului și pe ogoarele obștești… lăsase în urmă o sumedenie de armament – tancuri, tunuri, puști soldățești, grenade rusești și nemțești, cartușe, pe care le puteai măsura cu panerele…" (p. 49).

Dar chiar și aceste evenimente îi poartă pe oameni înainte: Soltan junior devine „candidat la comsomol" și este numit secretarul organizației de bază din localitate, muncă pentru care trebuia să i se dea o sută de ruble, dar cei care au promis nu s-au ținut de cuvânt și atunci directorul „mă numește, prin ordin, bibliotecarul școlii, în care nu era nici o carte… Însă leafa făcea 100 de ruble pe lună" (p. 55). Aproape că nu-ți vine să crezi că astfel de evenimente s-au petrecut așa cum le descrie autorul, care descoperă realitatea dincolo de fața ei cosmetizată. Cele relatate sunt prea numeroase și inedite, cuprinse în 180 de pagini, pentru a ne putea opri la fiecare în parte.

Poveștile Nistrului devine o carte-document, scrisă de un matematician ilustru, care trebuie citită cu respect și atenție, deoarece „Sfoara timpului înșiră un braț de ani ruginiți ca niște frunze de tutun" (p. 60), iar unii români din Transnistria, mai norocoși, între care și familia scriitorului, trăiesc și *Repatrierea în Țara Mumă* (p. 74), adică în Republica Moldova, unde viitorul academician se află *La început de carieră* (p. 81), studiind și redescoperind *Geometria – rădăcina mea* (p. 128), ajungând, la maturitate, un mare matematician, recunoscut pe plan mondial.

Situându-l alături de alți matematicieni literați, mă bucur că, la interferența dintre știință și literatură, l-am cunoscut prin scrisul său pe matematicianul Petru Soltan, căruia îi urez noi succese, în ambele domenii de preocupare ale sale.

În contextul acestor inițiative culturale, Falla l-a întâlnit pe cel care avea să devină unul dintre cei mai buni prieteni ai săi, Federico García Lorca. Totuși, ce legătură are această prietenie cu Orchestra de Cameră a Andaluziei? Mult mai strânsă decât ar putea părea la prima vedere. Cu ocazia organizării concursului (Granada, iunie 1922), Manuel de Falla și Federico García Lorca au mers la Sevilla, în săptămâna Pastelui, pentru a asculta un tip de *saenas* (versuri flamenco cântate pe vremea aceea la procesiuni) numite *saenas* „vechi". Având în vedere faptul că principalul scop al concursului era să conserve puritatea originară a cântecului andaluz, este de înțeles de ce cei doi artiști doreau să afle criterii de apreciere – pe care apoi să le aplice în concurs – de la aceste exemple practice din Sevilla, care păreau a fi rămas „nepoluate" de influențele muzicii moderne. Ajunși la Sevilla, ei au găsit aici atât prețioasele *saenas,* dar, peste toate, au trăit zile de neuitat, contagiați de veselia unui oraș aflat în plină frenezie primăvăratică: „Dragi părinți, sunt foarte mulțumit și mă bucur din plin de aceste zile. Seara a fost minunată și este o plăcere să stai la Sevilla. Nu vă puteți imagina câte Fecioare Maria și câte procesiuni sunt; de la trei după-amiază până la două dimineața procesiunile au tot trecut. Orașul este magnific, divin. Domnul fie cu voi, Federico." (Scrisoare a lui Federico García Lorca către familia sa, Sevilla, 13 aprilie 1922; A.A. Anderson și C. Maurer, *op cit.*, pp. 145-146.)

În ciuda faptului că în Săptămâna Mare în Sevilla te întâlnești cu sentimente religioase imposibil de descris, care pot fi mai bine percepute în stradă decât în catedrale, compozitorul nu a uitat în acele zile datoria sa de credincios și a mers la Catedrala din Sevilla, pentru a participa la una dintre cele mai importante tradiții liturgice ale orașului: interpretarea piesei *Miserere* de Hilarión Eslava. Orchestra era condusă de Eduardo Torres, capelmaistrul catedralei,

și era formată din muzicieni de la principalele teatre ale Sevillei. Falla a fost plăcut impresionat de înalta clasă a muzicienilor, în special de buna interpretare a unui violoncelist numit Segismundo Romero. Compozitorul a dorit să facă cunoștință cu interpretul și, din primul moment, sub căldura celebrei fraze „Este o plăcere pentru mine să strâng mâna violoncelistului Andaluziei", s-a născut o prietenie sinceră, care a stat la baza Orchestrei de Cameră a Andaluziei. (P. Pascual Recuero, *Manuel de Falla: Cartas a Segismundo Romero*, Granada, Ed. Excmo. Ayuntamiento de Granada, 1976, p. 21) Procesul de constituire a orchestrei, care a demarat la câteva luni după întâlnirea întâmplătoare a lui Falla cu muzicienii din Sevilla, a fost una dintre cele mai pasionante din istoria ei. Rămân de amintit donquijoteștile inițiative ale lui Falla și munca sa în slujba artei sunetelor.

Cum am spus și mai devreme, Falla însuși a declarat că nașterea orchestrei s-a datorat unor „cauze diverse", pe care nu le-a explicat niciodată. În acest articol am încercat să trecem dincolo de aceste succinte cuvinte, căutând în acest scop în biografia maestrului evenimente (revenirea în Spania la începutul Primului Război Mondial, eșecul adaptării la Madrid, perioada petrecută în Granada, întâlnirile de la Rinconcillo, prietenia cu Lorca, Concursul de Flamenco Tradițional, Săptămâna Mare în Sevilla, audierea piesei *Miserere* de Eslava, prietenia cu Segismundo Romero), care, după părerea noastră, sunt direct legate de înființarea orchestrei. În acest punct, apare o întrebare: cât de mare a fost influența hazardului în înființarea orchestrei? Este imposibil de evaluat. Totuși, lăsând deoparte posibila influență a acestei surprinzătoare înlănțuiri de evenimente, multe fiind simple întâmplări norocoase, este de necontestat că acest proiect orchestral a prins viață pentru că Falla, în interesul poporului andaluz, și-a legat toate speranțele de „dăruirea, strădania și sacrificiul entuziast, puse în serviciul artei sunetelor și al celei mai nobile acțiuni pe care această artă ne cere să o ducem la capăt".

Note

1. Următorul citat, extras dintr-un articol („Sinfónica Sevillana", *El Noticero Sevillano,* 28 mai 1916), publicat cu câteva săptămâni înainte de dezintegrarea Orchestrei Simfonice din Sevilla, reflectă clar situația dificilă în care se găsea muzica la Sevilla la începutul secolului XX: „Este inutil ca această societate concertistică cultă să se mai străduiască să atragă localnicii spre divina artă; cel mai dezolant pustiu domnește în teatru ori de câte ori se prezintă un spectacol muzical."

2. Despre studiile sale la Paris, Falla scria: „Sunt tot mai fericit că am părăsit Madridul, pentru că nu aveam niciun viitor acolo." (Scrisoare către Juan Viniegra, Paris, 1907, citată de Jorge de Persia, *Manuel de Falla. Diálogos con la cultura del S. XX*, Ed. Fundación Archivo Manuel de Falla, 1991, p. 24.)

Poezie fără frontiere

Verlaine – de la musique avant tout chose

Paula ROMANESCU

Da, înainte de toate, muzică! Aceasta i-a fost lui Paul Verlaine (1844-1896) lege și preocupare în poezia lui ilustratoare a existenței proprii, ca o mască oscilândă între nevoia de puritate și iubirea fizică înscrisă sub semnul rătăcirii, între limpezimea cântecului lin și bălmăjelile de amator de absint, până la un „déreglement raisonné de tous les sens", cum ar fi zis genialul adolescent Arthur Rimbaud.

Verlaine a fost un înger cu apucături de sălbăticiune. O sălbăticiune care s-ar fi vrut înger. Un personaj tragic dintr-o galerie de bufoni, un înțelept dublat de un smintit, un martir prosternat la umbra crucii Răstignitului, trăgând cu coada ochiului spre crâșma din răspântii, un Pauvre Lélian (anagramă pe care și-a compus-o singur), un poet sublim a cărui creație nu face decât să urmeze înălțările și căderile sufletului pe un itinerar nebunesc a cărui singură axă dominantă este armonia versului, acea „de la musique avant toute chose".

Venit pe lume într-o sâmbătă, pe 30 martie 1844, poetului i-a plăcut să se considere plasat sub influența lui Saturn, convenindu-i oarecum să-și explice (?!) harababura din viața lui rătăcitoare ca fiind dictată de legile nu prea generoasei planete. De aceea, primelor poeme publicate de el pe la douăzeci și doi de ani le-a dat titlul *Poèmes saturnièns*. Între acestea, absolut superbul *Chanson d'automne* de care va fi auzit orice trecător pe la orele de literatură franceză de oriunde s-ar afla, poem simbol al liricii verlainiene, cu o desăvârșită muzică a versului: „Les sanglots longs/ des violons/ de l'automne/ blessent mon coeur/ d'un langueur/ monotonne./ Tout suffoquant/ et blême quand/ sonne l'heure/ je me souviens/ des jours anciens/ et je pleure.// Et je m'en vais/ au vent mauvais/ qui m'emporte/ de ci de la/ pareil a la/ feuille morte". Este aici bătaie de clopot de vecernie, sfâșiere de suflet, resemnare, acceptare a condiției de „feuille morte" purtată de vânt în voia lui, este ecou de „fêtes galantes", de „Romances sans paroles", de „Sagesse", într-un dans-balans condus cu eleganță de maestru, cu zbenghiuri stilistice ce țin de libertatea artei, cu muzici de cuvinte mereu altele, mereu fermecătoare, amestec de simbolism și impresionism din care-și vor fi cules sunet și culoare muzica unui Claude Debussy ori Gabriel Fauré, pictura unui Gustave Moreau, dar și șansoneta din veacul al douăzecilea magistral interpretată de actorul-cântăreț Serge Reggiani ori de compozitorul-interpret Léo Ferré.

Poemele din ciclul *Fêtes galantes* par desprinse din pictura lui Watteau și, deopotrivă, din shakespearianul *Vis dintr-o noapte de vară*, par logodite cu *Chansons des rues et des bois* ale lui Hugo.

„Votre âme est un paysage choisi/ Que vont charmant masques et bergamasques/ Juant des luthes et dandant, et quasi/ Tristes sous leurs déguisements fantasques". (Ți-e sufletul un peisaj ce-ar fi/ Vrăjit de bergamăști și măști purtate/ Ce cântă din lăută și joacă viu, deși/ Sub deghizări sunt triste peste poate; *Clair de lune*); sau: „Dans le vieux parc solitaire/ Deux formes ont tout à l'heure passé:/ Leur yeux sont morts et leurs lèvres sont molles/ Et l'on entend à peine leurs paroles" (…) („În parcul înghețat și pustiit/ Două făpturi de ceață s-au ivit./ Li-s ochii stinși și buzele descânt,/ Abia de-ngână o umbră de cuvânt./ – Mai știi de dorul nostru nebunesc?/ – Și, de ce-ai vrea, mă rog, să-mi amintesc?/ – Tot îți mai bate inima și-acu'/ De-mi auzi numele? Mai visezi? – Nu!/ – O, zilele acelea de-un farmec indicibil/ Când gură-n gură stam…/ – Posibil. (…)// Și s-au tot dus prin pajiști de fum cu iarbă rea/ Și numai noaptea oarbă-i auzea…; *Colloque sentimental*).

Avea aproape treizeci de ani, era poet cunoscut, era om căsătorit. Și-a apărut în viața lui Arthur Rimbaud (1854-1891). Și n-a mai vrut să știe de familie, și n-a mai vrut să știe de nimeni și de nimic. Rimbaud era darul cel mai de preț pe care i-l oferea viața. Au început peregrinările celor doi prin Belgia, prin Anglia, într-un *dérèglement raisonné de tous les sens*. Influența lui Rimbaud – adolescentul poet genial, se face simțită în creația poetului Verlaine, dar mai cu seamă în sentimentele omului Verlaine. Au rătăcit împreună doi ani (1871-1873). Pentru Verlaine a fost paradisul-iad care l-a adus la *Sagesse*, cu trecere prin purgatoriul închisorii. Pentru Rimbaud a fost doar *Une Saison en Enfer – Un Anotimp în Infern,* materializat în volumul cu același titlu, singurul publicat prin grija lui însuși într-un tiraj de două sute de exemplare. (Nu disperați, poeți ai zilelor noastre! Într-un alt timp, tirajele anemice ale cărților voastre vor fi vânate de împătimiții colecționari de carte rară și disputate în marile licitații la greutatea lor în… uraniu.) Pentru Arthur Rimbaud, anii aceia de rătăcire petrecuți alături de Verlaine transpar în poezia sa ca o exorcizare a disperării pentru pierderea iluziilor. Iată ce nota autorul în prolog: „Je parvins à faire s'évanouir dans mon esprit toute espérance humaine. (…) Moi, qui me suis dit mage ou ange, dispersé de toute morale, je suis rendu au sol". (Am făcut să dispară din gândul meu orice speranță omenească.(…) Eu care mă credeam mag sau înger, mai presus de orice morală, iată-mă la pământ.)

Verlaine și Rimbaud

Și-a venit ziua de 10 iulie 1873. Verlaine trage un foc de revolver spre Rimbaud, care voia să-l părăsească. Erau într-o gară, în Belgia. Verlaine ajunge la închisoare, Rimbaud se întoarce sub acoperișul părintesc. Cumințit. Bolnav. Înstrăinat de poezie. Curând avea să plece prin Africa, ocupându-se cu diverse forme de negoț. Poetul din el nu mai exista. Rămăsese un om de afaceri necopt, pus pe căpătuială. Comerțul cu arme de toate culorile și cu negri i se părea a fi exact ce-i trebuia. N-a fost.

Târziu, în 1891, omul Rimbaud avea să dispară de sub cer. Aflând de moartea acestuia, Verlaine scria: „Mort, vous! Toi, Dieu parmi les demi-dieux!/ Ceux qui le disent sont des fous./ Mort, mon grand péché radieux!// Allons donc, tu vis ma vie!" (Cum să mori tu! Tu, zeu printre semizei!/ Cei ce îndrăznesc s-o spună sunt de-a dreptul nebuni./ Mort, tu, păcatul meu radios cel mai desăvârșit./ Ba nu! Tu trăiești în mine!)

Și totuși, poetul! Poetul nu mai avea cum să moară. Devenise nemuritor de pe când nu era decât un straniu *demi-dieu* adolescent.

Ce se mai întâmpla în viața artistică a Parisului acelui timp? În pictură apare *Impresionismul*, curent numit astfel în derâdere de criticul de artă Albert Wolf, care, pornind de la titlul tabloului lui Claude Monet – *Impression soleil levant*, publica în *Le Figaro* (aprilie 1976) un articol de al cărui acid autorul lui avea să rămână pe vecie însemnat: „La Rue du Peletier a du malheur" (…). „Strada Peletier e blestemată. După incendiul de la operă, asupra cartierului s-a abătut un nou dezastru. De curând, la Durand-Ruel s-a deschis o expoziție care se pretinde a fi de pictură. (...) Trecătorul nevinovat, atras de steagurile care fâlfâie la intrare, intră și, în fața ochilor săi uluiți, apare un spectacol terifiant. Vreo cinci-șase alienați, printre care și o femeie (Berthe Morisot, n.n.), niște nefericiți păliți de ambiție, și-au dat întâlnire ca să-și expună aici tablourile. Am văzut oameni râzând pe înfundate în fața acelor bazaconii. Personal mă simt opresat sufletește. Acești așa-ziși artiști își spun *impresioniști*. Dar ei nu fac decât să aștearnă pe pânză la întâmplare niște culori în diferite nuanțe după care se semnează. Tot așa cum, la Ville-Evrard (echivalentul Spitalului 9 din urbea de pe Dâmbovița, n.n.), niște nefericiți cu mințile rătăcite adună cioburi din drum și-și închipuie că au găsit diamante. Înspăimântător spectacol al nimicniciei omenești cu străfulgerări de nebunie! Încercați să-i spuneți domnului Picasso că arborii n-au culoarea violet, că bolta cerească nu-i ca untul proaspăt, că nicăieri în lume nu s-a mai pictat astfel și că nicio minte întreagă n-o să accepte vreodată astfel de bazaconii! E ca și cum ați încerca să-l convingeți pe un pacient al doctorului Blanche (renumit neurolog, n.n.), care se crede papă, că nu locuiește la Vatican, ci la Batignolles… Încercați să-l faceți pe domnul Degas să raționeze puțin! Spuneți-i că în artă există câteva elemente importante care se cheamă desen, culoare, compoziție și o să vedeți cum vă râde în nas tratându-vă de nepricepuți. Încercați să-i spuneți domnului Renoir că torsul unei femei nu e o halcă de carne în descompunere, cu pete verzui-violacee specifice unui cadavru." (…)

Asta este, domnule Albert Wolf! La atâta te-a dus căpșorul. Dar, fără voia ta, ai lăsat să transpară, printre blasfemiile care n-aveau cum să dăuneze acestor adevărate minuni, și o frântură de adevăr (de nu chiar o „halcă", termen care-ți este cu mult mai familiar!): „Nicăieri în lume nu s-a mai pictat astfel!" Da, impresionismul este „Le soleil levant" care strălucește încă de la ivire, în toate marile muzee ale lumii, iar impresioniștii vor rămâne lumini adevărate pe care ochii unor Wolfi – Lupi care, ori vor fi stat prea mult în pădure, ori vor fi ieșit prea devreme, nu vor putea să le suporte lumina. Este tot un fel de muzică, dar numai cu privirea se poate vedea, cu condiția să lași și sufletului văzul întreg.

De la musique encore et toujours, proclamă Verlaine prin manifestul său poetic care este poemul *Art poétique.* Și, adaugă el în chip de sentință: *tout le reste est littérature.* Poate n-ar fi lipsit de importantă să amintim punctul de vedere al lui Théodore de Banville după citirea manuscrisului poemelor *Jadis et naguère* (*Odinioară ca și mai ieri*), manuscris pe care autorul i-l încredințase: „Se întâmplă ca uneori să vă apropiați atât de mult de marginile poeziei încât riscați să vă pierdeți în muzică". Înclin să cred că Banville a avut dreptate. Nu chiar toate poeziile lui Verlaine au acel răscolitor fior liric care se adresează inimii fără artificii stilistice, dar, cu toate acestea, absolut toate poartă veșmânt de muzici la a cărui atingere până și cel mai banal cuvânt prinde a cânta:

„Une aube affaiblie/ Verse par les champs/ Une mélancolie/ Des soleils couchants" (…) (Tremurânde zări/ Cern peste câmpie/ O melancolie/ De-asfințit de sori/ Si melancolia/ Leagănă-n cântări/ Inima-mi pustia/ -N asfințit de sori// Și visuri ciudate/ Ca niște-asfințituri/ De sori, tremurate,/ Fantome brumate/ Plutesc în răstimpuri/ Plutesc la-ntâmplare/ Ca niște-asfințituri/ De sori peste mare.)

Da, pe vremea aceea *Impresionismul* arăta soarelui cum trebuie să răsară din ochii privitorului. Pictorii impresioniști urmăreau redarea imaginii fugare, irepetabile, mereu altfel sub influența luminii solare, acel ceva mișcător care se destramă și se recompune neîncetat, precum, în poezia lui Verlaine, marea sub soarele în asfințit, norii necontenit călătoriți în zare, tremurul zorilor în verdele câmpiei, undele mișcătoare. Nu *culoarea* compactă, ci *nuanța* doar, acea „nuance qui fiance/ le rêve au rêve et la flûte au cor"… (Nuanța care logodește/ visul cu visul și flautul cu cornul.)

Ce transpunere mai perfectă în arta sunetelor a picturii impresioniste decât poezia verlainiană! Când s-a încercat însă asocierea poetului muzicii din cuvânt la simbolism ca referință *à la mode*, Verlaine a ridicat din umeri mormăind: „Când sufăr, când plâng, când mi-e frig, când mi-e sete, știu bine că nu-i vorba de niciun simbol!"

→

Poezie fără frontiere

Ce altă transpunere în arta sunetelor a picturii impresioniste, de nu muzica lui Claude Debussy! Ascultaţi-o, nu se poate să nu vă învăluie în asfinţit de sori!

Şi ce tălmăcire în vers mai desăvârşită, de nu poemul *Correspondances*, al lui Baudelaire, care ştie că în „templul–natură”, în care vorbele-s confuze, „les couleurs, les parfums et les sons se répondent”!

Câtă similitudine între pânzele lui Watteau şi acele *Fêtes galantes* în care „le précis et l'imprécis se joignent”, scene în care iubirea (Amorul, pârdalnicul!) parcă s-ar juca de-a v-aţi ascunselea într-o fără de griji trăire cam libertină, care nu-i în fond decât refuzul cenuşiului zilelor la fel, ca un etern balans (O, balansoarul din picturile lui Watteau, cum îşi află el legănare în balansul versurilor verlainiene!) între „plaisir d'amour qui ne dure qu'un instant” şi prea lungul „chagrin d'amour qui dure toute la vie”! De fapt, nimic nou sub soare, tema apărând în straie de gală încă de prin veacul al XI-lea şi în rubaiatele persanului Omar Khayyâm: „Dacă ziua de mâine-ţi rămâne neştiută/ Umple-ţi de stele gândul şi sufletul măcar!/ Bea vin sub lună; mâine această visătoare/ Poate că-n drumul lumii te-o căuta-n zadar.”

Ca să nu fii obligat să accepţi realul unei existenţe terne, nu-ţi rămâne decât să te laşi antrenat în jocuri superficiale, cu măşti puse pe chipul sulemenit al lumii. Oare?

Dar cine va înţelege mai bine decât Verlaine tristeţea din cântecul ploii? (Taci şi tu, George Bacovia! Ştiu că tu ştii.) „Il pleure dans mon coeur/ Comme il pleut sur la ville;/ Quelle est cette langueur/ Qui pénètre mon coeur?” Sunt aici arpegii ca o muzică de ape, rime interioare, armonii, tristeţi „sans raison quand le coeur s'écoeure”…

Detenţia poetului în închisoarea din Belgia l-a apropiat de *Sagesse* – Înţelepciune, Cuminţenie. Poezia din ciclul *Sagesse* reprezintă convertirea sa religioasă. Este un fel de memorial al iluminării. Mai târziu, prin anii '90 ai secolului al XIX-lea, poetul avea să scrie în *Mes prisons:* „Je croyais, je voyais, il me semblait que je savais, j'étais illuminé”. (Credeam, vedeam, mi se părea că ştiu, eram iluminat.)

Rimbaud încetase demult să scrie. Bântuia prin Africa; se ocupa de afaceri. Verlaine a vegheat la promovarea poeziei fostului adolescent genial. Poate fără tenacitatea lui, poezia franceză ar fi trecut „vocalele colorate” ale lui Rimbaud la capitolul bazaconii. Acesta nu se preocupa absolut deloc de soarta creaţiei sale din anii tulburi ai *Iluminărilor*, socotind că „On n'est pas sérieux quand on a dix-sept ans” şi că Romanul său literar era mort şi îngropat.

Cât priveşte poezia lui Verlaine din ciclul *Sagesse*, aceasta pare o ispăşire prin suferinţă, o comuniune cu suferinţa Fiului, o întoarcere la inocenţa dintâi a fiinţei umane, la puritate, la simplitate. Sufletul său era un câmp de luptă devastat de forţele răului – lutul care-şi reclamă fiinţa umană, lutul însufleţit, greu de greul păcatului.

Repetiţia la început de vers (anafora) face din poem o adevărată incantaţie:

„Ô, mon Dieu, Vous m'avez blessé d'amour! (O, Doamne, cu iubire m-ai rănit/ Şi rana tot mai sângerează încă/ O, Doamne, cu iubire m-ai rănit.)

Verlaine, omul cu o viaţă dezordonată, va rămâne mereu poetul însetat de iubire curată, botezată în ape de muzici când vântul rece-i spune că pentru el totul e întomnare. Cântecul lui de frunză întomnată ne ajunge tot mai înalt când pe alei trec paşi neştiuţi iar norii sunt borne părelnice pentru niciodată împlinitele zboruri spre lumină. Poezia lui ne poartă prin armonii, melancolii, înţelepciune, romanţe fără cuvinte cu mii de înţelesuri, când doar tăcerea doare. Acel *Chanson d'automne* va aşterne mereu în carnavalul lumilor aur cald precum mângâierea sub măştile râzânde.

Şi totuşi, femeia – *dulcele inamic bun şi tandru* – îi va rămâne de-a pururi paradisul pierdut spre care va tânji dureros cu fiecare cădere... La ea visează: „Mi se întâmplă-adesea să am un vis ciudat/ Cu o necunoscută femeie ce mi-e dragă/ Şi parc-o ştiu de-o viaţă; doar ea să mă-nţeleagă/ O ştie şi iubit sunt cum n-am fost vreodat'/ Căci ea mă înţelege şi inima-mi pribeagă/ Doar pentru ea deschisă-i şi bate 'nencetat/ Doar pentru ea; sudoarea ce fruntea mi-a-ntinat,/ Ea cu ale ei lacrimi mi-o şterge noaptea-ntreagă// (…) (*Mon rêve familier*)

Tot ea, femeia îi este şi izvor de întristare: „O, tristă-mi era inima/ Şi pricina ea, numai ea/ Nici astăzi nu m-am vindecat/ Deşi mi-e sufletul plecat.”

Iubitoare, blândă, consolatoare, reconfortantă, femeia din „visul” poetului este reversul frumuseţii marmoreene din *Hymne à la beauté* de Baudelaire, acel *sfinx indiferent şi mândru*, „cu ochi adânci de străluciri eterne”.

Apoi, iar şi iar, amestecul de bine şi de rău pe care-l reprezintă tot femeia: „Al femeilor farmec/ Mâinile lor fragile/ Ce pot să facă răul adesea atât de bine/ Şi ochii calzi în care fiara dispare-n fine/ Ca pentru-a spune Ajunge! fiarelor masculine.” (…)

Ce nume să poarte Femeia dragă? Poate Elisa, verişoara de care s-a îndrăgostit în adolescenţă şi pe care moartea i-a răpit-o? Poate Mathilde Mauté, care i-a devenit soţie prin anul '70 şi pe care a părăsit-o ca să-l urmeze pe Rimbaud un an mai târziu? Sufletul lui l-a recunoscut pe cel ales când nici nu-l cunoscuse măcar, dar îi citise versurile. Se cunoaşte demult răspunsul pe care i l-a dat Poetul celebru deja în lumea literară pariziană adolescentului care aştepta cu timiditate de la maestru o părere privind poeziile trimise: „Vino, suflet mare. Eşti aşteptat, eşti dorit”.

Şi Rimbaud a venit! *Restul e literatură.*

A fost apoi, în sfârşit, căutarea iubirii care ştie să rănească de-a dreptul cumplit, dumnezeieşte: „O, Doamne, cu iubire m-ai rănit…/ Dar tot ce am eu Îţi dau Ţie”.

După ce a trecut de la iubire pătimaşă la *Sagesse*, după ce demult Rimbaud era departe, cu armele, mirodeniile şi negrii din caravană căutând armonia sunetului de arginţi de la teşcherea, purtat de vântul rău prin Africa, Verlaine, rămas poet până-n adânc de silabă, a cunoscut pentru ultima oară iubirea omenească. Avea chipul unui tânăr – Lucien Létinois. Curând avea să moară şi Lucien, lăsându-l pe poet devastat. Scrie din ce în ce mai puţin. În anul în care la noi *umbre lunge* se aşterneau peste mintea cea mai strălucită a poeziei româneşti, a celui care spunea cum o gândim fiecare dintre noi fără să fi fost în stare a o formula vreodată până la el: *Nu credeam să-nvăţ a muri vreodată*, Verlaine începea să intre în noaptea gândului. Dar niciodată ca până atunci gloria lui nu fusese mai deplină. De bogăţie nu avea ştire. Prietenii ştiuţi şi neştiuţi cotizau spre a-i asigura poetului o rentă lunară. (Nu tot astfel a fost şi în cazul lui Eminescu?) În 1894 este consacrat „Prince des Poètes”, după Leconte de l'Isle, alt „prinţ” al poeziei. (Chiar să aibă Poezia nevoie de atâţia nobili la Curtea Sa, unde cântul cel mai răvăşitor aparţine unor haimanale de teapa lui Villon, cel peste care a trecut maiestuoasă şi umbra spânzurătorii, sau unor bieţi sclavi snopiţi în bătaie (întrebaţi-l pe Esop!) de mult prea tolomacii lor stăpâni cu minte puţină?)

În rue Descartes, ultimul domiciliu pământesc al poetului, unde veneau să-l vadă Maurice Barrès, Henri de Régnier, Anatole France, Charles Maurras, Mallarmé şi cam toată suflarea scriitoricească a Parisului, tânărul Alexandru Davila, student cam „démuni d'argent” care se pripăşise în pensiune la patronul locantei, avea însărcinarea din partea acestuia ca, în schimbul cinei, să-l ducă seară de seară pe Domnul Verlaine în camera sa. Cum seară de seară absintul băut de Domnul Verlaine devenea din ce în ce mai greu de purtat, studentul Davila îşi merita deplin cina…

Aveam să aflu de curând, cu ocazia unei vizite prin Paris, că în acelaşi hotel în care a locuit Verlaine înainte de „marea trecere”, în aceeaşi mansardă chiar, avea să locuiască şi Ernest Hemingway pe când încă nu era celebrul autor care a priceput atât de bine, ba chiar ne-a făcut şi pe noi să pricepem *Pentru cine bat clopotele*, când prind guralivele astea să bată... Ernest nu era decât un aspirant la gloria literară şi trăgea mâţa de coadă făcându-se că uită de masă de dragul picturii lui Cezanne de la Palais du Louxembourg (fiincă acolo se intra gratuit), dar făcea câte-un chef de pomină ori de câte ori vreo gazetuţă literară îi publica o povestioară, grăbindu-se totodată să-i ceară umil părerea „măriei sale” Gertrude Stein, care se-ndura uneori să-i îngăduie flămândului Ernest să-i treacă pragul şi, lucru deloc lipsit de importanţă, să pună pe masă şi ceva de-ale gurii.

Să fi fost hotelul acela din rue Descartes un loc binecuvântat, prin care, trecând, toţi botezaţii întru literatură erau atinşi de aripa geniului? Şi, de-o fi fost aşa, cam când s-ar fi cuvenit să treacă aleşii? Când viaţa le era spre apus? (Verlaine o fi ştiut…) Când abia se închegau zorii unor „lendemains qui chantent”? Aşa trebuie să fie, altfel, din mansarda aceea de aproape de cer, cum să nu fi văzut lumina studentul român Alexandru Davila, ca mai apoi să-l înveşmânte în cuvânt pe Vlaicu Vodă? Şi cum, din aceeaşi mansardă, Ernest Hemingway să nu fi întrezărit în largul de ape (pe care să tot mergi!) umbra fără de moarte a *bătrânului*, prizonier şi stăpân al caşalotului păcălit de-o momeală, devenit la rându-i momeală pentru alţi caşaloţi care nu ştiau nimic de pescarul crucificat pe odgoanele ce înlănţuiau adâncul şi înaltul?

Pe cine-o găzdui acum mansarda aceea fermecată, că dinspre Franţa ne-a mai ajuns o veste, despre un român care, cică, ar fi adus în limba franceză un parfum rar de stil inconfundabil şi care tot într-o mansardă a trăit înainte de a se muta în Montparnasse-ul de umbre… după ce a băut până la fund cupa amară „de l'inconvénient d'être né”!

O, mansardele de lângă cer, cu oameni săraci care îmbogăţesc cântecul lumii!

Sub marele coviltir al pământului – aceeaşi ploaie, aceeaşi lună, ba chiar şi soarele acelaşi, deşi cad peste oameni şi *prealunge* nopţi albe prin landuri cu iarbă de sidef (doar dacă aceştia nu şi le oferă singuri când noaptea gândului îi leagănă cu nesomn).

Dacă la Verlaine „il pleut dans son coeur comme il pleut sur la ville”, undeva prin Bacăul bacovian, sub legea duioasă şi severă a francezului autor de romanţe fără cuvinte, poetul *Plumbului* a auzit şi el ploaia, ba chiar alternanţa aceea de monotonii: „Şi plouă şi ninge/ Şi ninge şi plouă”, ca şi cum, prin legat testamentar, ar fi primit poruncă să slujească prin cuvânt cântător cântecul ploii ca niciodată muzica din tăceri să nu se stingă.

Timpul, stăpân peste toate câte cu viaţă şi moarte se măsoară, rostogoleşte prin spaţii anotimpuri de armonii, deşi plouă şi peste, şi în poezia lumii, când cu săgeţi de soare, când cu potop de muzici, când cu înmiresmări de plumb, întru botezul în neuitare din plânsul-cânt al sufletului omenesc.

Ciudat şi jucăuş destinul poeţilor! Unora le este dat să cânte ploaia, zăpada, vântul rău, frunzele căzânde, asfinţitul de sori şi să moară la vremea pârguitelor cireşe de mai (sau să nu mai moară deloc, devenind una cu poezia despre care latinii aceia războinici şi trândavi pretindeau cu înţelepciune: *Carmina morte carent – poezia nu cunoaşte moarte*).

La 8 ianuarie 1896, omul Verlaine ajungea la cea din urmă vamă.

Nemuritor, poetul ne ajunge cu un întreg cortegiu de melancolii, armonii, nuanţe, vise, iubire, sfâşiere, înveşmântat în „habit de lumière”, poezie pură, „pas la couleur, rien que la nuance”, el rămânând de-a pururi în locul lui menit din timpul niciodată muritor.

La pas prin satul global

Vizită la Londra

Ion PĂTRAŞCU

Deşi am efectuat mai multe vizite în capitala Marii Britanii, mă voi referi doar la una dintre ele. Era în luna noiembrie 1986, când am făcut parte din delegaţia condusă de ministrul secretar de stat Aurel Duma, care a avut consultări cu omologul său de la Ministerul de Externe britanic, pe teme de interes comun, de natură bilaterală, regională şi internaţională. Consultările făceau parte din practica acelei perioade, ajutând părţile să identifice ce mergea bine sau rău în raporturile bilaterale şi să contureze noi perspective de viitor. Din fericire, cu Anglia existau relaţii reciproce solide, în toate domeniile. În ciuda deosebirilor de regim politic, chiar şi contactele politice erau mulţumitoare. Aşa a fost posibilă realizarea vizitei de stat a preşedintelui României, la invitaţia reginei Marii Britanii.

În cadrul vizitei la Londra, Aurel Duma avea mandat să sondeze terenul în vederea deschiderii unor negocieri pentru fabricarea în România, sub licenţă, a motorului de avion Rolls Royce, în vederea echipării navei aeriene BAC 1-11, un produs rezultat tot din colaborarea româno-britanică. Demersul românesc nu a avut, însă, sorţi de izbândă.

Erau, însă, multe alte aspecte ale relaţiilor bilaterale, care au fost examinate cu atenţie în discuţiile cu conducerea Consiliului Britanic. Convorbiri fructuoase, încheiate cu un elegant dejun, oferit de gazde. Masa a început cu un scurt moment de derută. Translatorul delegaţiei noastre nu şi-a găsit locul la masă, dovadă că gazdele nu îl agreau. El a fost anticamera până la terminarea dejunului.

Fără niciun fel de explicaţii, preşedintele Consiliului Britanic l-a rugat pe Aurel Duma să fie de acord ca traducerea la masă să fie asigurată de... domnul Pătraşcu. Mă vedea pentru prima dată, dar probabil că mă *cunoştea* mai demult, cum se întâmplă adesea în diplomaţie. M-a prins cu garda cam jos, dar mi-am revenit repede. Nu aveam încotro, pentru că şeful meu acceptase deja propunerea respectivă.

Nu a fost o sarcină prea uşoară. Era pentru prima dată când trebuia să vorbesc engleza la ea acasă. Apoi, tematica discuţiilor s-a complicat atunci când Lordul, respectiv gazda, şi ministrul meu au început un *duel* alert pe tema *ocupaţiei dacice* din insulele britanice. Pretextul era oferit de acea legiune romană, care fusese transferată din Dacia.

În toastul final, gazda a formulat aprecieri, adevărate sau de circumstanţă, cu privire la stadiul şi perspectivele legăturilor dintre cele două ţări. Apoi, se întoarce spre mine, subliniind, pentru urechile şefului meu, că *este pentru prima dată când întâlnesc un translator care îşi face datoria pe deplin, dar nici nu lasă ceva în farfurie.* Adevărul este că cei doi interlocutori au avut grijă şi de mine, vorbind rar şi cu pauze mai lungi între replici.

O parte dintre discuţiile preliminare pe tema motorului Rolls Royce au avut loc la Ambasada noastră, cu un mijlocitor român, stabilit de mai mult timp în Anglia. Tot el

Aurel Duma (al doilea din dreapta) şi delegaţia sa

s-a ocupat şi de publicarea la Londra a unui volum dedicat României. Era o carte de înaltă calitate grafică şi bine ilustrată. Dacă tot nu am participat la discuţii, am început să răsfoiesc acea frumoasă carte. Am fost încântat doar până pe la pagina patru, unde am constatat că punctul de vedere cu privire la Transilvania nu era al nostru, ci al vecinilor noştri de la Vest. Volumul, în două exemplare, urma să fie dus la Bucureşti de Aurel Duma şi predat cuplului prezidenţial. Fiind informat despre *şopârlă*, ministrul a dispus ca exemplarele din carte să fie trimise în ţară prin curier diplomatic.

Acum să vedeţi cum o vizită reuşită era să se termine, pentru mine, în mod catastrofal. Cu o jumătate de oră înainte de a pleca la aeroport, ministrul îşi aminteşte de nepotul său, care îl aştepta acasă cu jucării de la Londra. Am plecat imediat, cu secretara Ambasadei, la cel mai apropiat magazin. Am găsit jucăria – o frumoasă puşcă mitralieră – şi am sprintat spre ieşire. Am pus frână la timp, pentru că nu trecusem pe la casă, pentru a achita marfa.

Graba noastră se petrecea într-un context neplăcut al relaţiilor româno-britanice. În decursul anilor, la Londra au fost 6-7 cazuri când unii români au plecat din magazine cu marfa neplătită. Nu au fost elucidate niciodată întrebările de genul: românii sunt hoţi, sunt cleptomani sau li se organizează capcane? Mulţumesc şi astăzi providenţei pentru că m-a îndemnat la timp să pun acea frână bruscă şi să plătesc jucăria. Nu am împărtăşit această aventură şefului meu, însă, mă gândisem cu groază la titlurile posibile din presa britanică de a doua zi: *Românii recidivează! Şeful de cabinet al ministrului Duma a încercat să fugă din magazin cu o puşcă mitralieră!* şi altele. Dar, totul e bine, când se termină cu bine.

Şi să vedeţi coincidenţă! Acel nepoţel al ministrului Duma a ajuns, până la urmă, diplomat la Ambasada României de la Londra.

Într-o etapă anterioară, când răspundeam de *spaţiul Anglia* în cadrul MAE, am fost implicat într-o acţiune bilaterală *la cel mai înalt nivel.* Fără niciun avertisment, mă trezesc cu o sarcină de mare răspundere de la Gospodăria de partid (a C.C. al P.C.R.). Îmi trimitea, spre traducere, *cartea de căpătâi* a puiului de labrador primit cadou de Nicolae Ceauşescu cu prilejul vizitei de stat în Anglia.

Cred că mai lucram şi astăzi la traducerea celor peste 500 de pagini de text, cu termeni care îmi erau străini şi în limba română. Până la urmă am fost înţeles, acceptându-se ideea mea de a traduce doar capitolele despre creşterea şi alimentaţia puiului de labrador. Pe atunci, auzisem că acel puiuc, negru ca pana corbului (botezat de noii stăpâni chiar Corbul), fusese dăruit lui Nicolae Ceauşescu de şeful Partidului Liberal din Anglia, dar a fost acreditată ideea că însăşi regina a făcut acel cadou. Se evita, astfel, să se spună că cel mai mare comunist român avea legături cu şeful unui partid de dreapta.

Traducând capitolele cărţii, nu înţelegeam de ce atâta tevatură pentru un căţeluş cuminte, care se simţise aşa de bine în braţele diplomatului român care a avut misiunea să-l aducă la Bucureşti, cu prima cursă TAROM. Iar alimentaţia nu mi se părea a fi o problemă, deoarece puiul de labrador a consumat cu multă poftă o parte din porţia de mâncare oferită însoţitorului său de compania de aviaţie...

La Roumanie entre les lignes

Maria Mona VÂLCEANU

La Roumanie entre les lignes se intitulează expoziţia de fotografii organizată la Paris, la standul *Curierului Internaţional,* în cadrul Salonului de carte (22-25 martie 2013), la Centrul Malesherbes de la Sorbona şi la Institutul Cultural Român din Capitala Franţei.

Iniţiativa aparţine unui grup de 14 studenţi, înscrişi în anul I la masterul de Comunicare Interculturală şi de Muzeologie cu Europa Centrală şi de Răsărit. Studenţii s-au inspirat din patru cărţi ale autorilor români, prezentate la Salonul parizian, la care România a fost anul acesta invitată de onoare: *Dimineaţa pierdută,* de Gabriela Adameşteanu, *România, o ţară la frontiera Europei,* de Lucian Boia, *Eu, centrul,* de Răzvan Rădulescu şi *Iepurii nu mor,* de Savatie Bastovoi.

Venind în România pe urmele scriitorilor studiaţi, tinerii francezi s-au împărţit în patru grupe şi s-au deplasat la Bucureşti, Braşov, Cluj şi Iaşi, cu scopul de a surprinde cu aparatul foto fragmente din realitatea descrisă de aceste cărţi, scopul proiectului fiind de a folosi literatura pentru a arăta cât mai multe aspecte din cultura română, pentru a demonstra că acolo unde există prejudecăţi în jurul unei ţări, acele locuri trebuie vizitate. Studenţii s-au străduit să abată prejudecăţile, prezentând în expoziţia lor oameni, locuri, clădiri, imagini venind dintr-o Românie misterioasă, ascunzând sub modernitate mult farmec şi, în acelaşi timp, multă sacralitate.

Darya Clarinard, sufletul acestui proiect, împreună cu colegele ei Oriane şi Anastasia, a petrecut o săptămână în ţinuturile moldave, pe urmele lui Savatie Bastovoi, scriitorul devenit preot ortodox şi călugăr la 26 de ani şi ale cărui cărţi au azi mii de cititori. Nu l-au putut întâlni, preotul fiind retras într-o mănăstire din Transnistria, dar lucrarea *Iepurii nu mor*, prezentată la Salonul de carte, le-a făcut pe tinerele cercetătoare să studieze religiozitatea populaţiei, să viziteze mănăstirile cele mai izolate, dar şi spaţiile centrale, aglomeraţiile urbane.

Astfel, expoziţia a putut surprinde o parte din viaţa cotidiană a oamenilor, dar şi a preoţilor şi călugărilor întâlniţi, realizând o surprinzătoare alăturare de imagini ale lumii exterioare, supusă rigorilor civilizaţiei, dar şi aspecte mai puţin cunoscute din lumea meşterilor populari şi a agricultorilor.

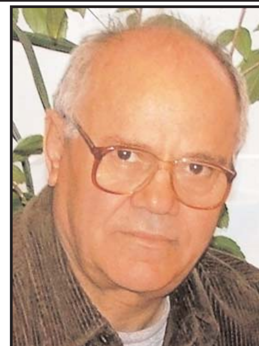
Expoziţia aceasta de fotografii constituie un elogiu adus României de azi şi de ieri, o inedită punte de legătură între Bucureşti şi Paris, studenţii mergând pe urmele relaţiilor de prietenie dintre intelectualitatea celor două ţări în frumoasa vreme interbelică.

Semnalăm interesul tinerilor francezi pentru România şi prin apariţia unui volum de poezie, ediţie bilingvă, a unei talentate eleve din Strassbourg (Stephanie Suteu, *Tout et rien,* Editura Zodia Fecioarei, Piteşti, 2011), cu ale cărei versuri ne solidarizăm pentru a încheia prezenta relatare: *Această călătorie,/ aproape să ne sălbăticească,/ gândurile noastre sunt uimitoare,/ pure, unice şi clare./ Ca un dar venit din cer,/ Gândurile noastre sunt eterne.*

Mulţumim acestor tineri pentru darul pe care ei îl fac, prin dragostea şi munca lor, României de astăzi!

Suzhou: Arta grădinilor chinezeşti

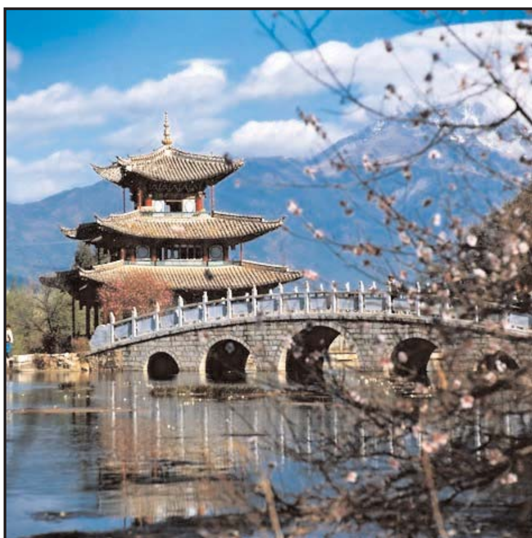
Aurel ANGHEL

Oraşul Suzhou, văzut doar ca oricare alt oraş din China, nu are nimic spectaculos. Poate păstrarea orizontalităţii şi a acoperişurilor cu ţiglă gri, în ape, întoarcerea în sus a colţurilor, ferestrele pătrate şi uşile sculptate, intarsiile specifice arhitecturii tradiţionale. La cele 5 milioane de locuitori, m-am aşteptat ca, ieşind din gară, să văd spectacolul unui mare oraş, cu blocuri înalte, ceva asemănător cu Shanghaiul, mai ales că se află la 120 km de acesta.

Un tren electric rapid, o săgeată albă cu bot de delfin, ne-a dus acolo în exact o oră. Un tren comod, cu fotolii generoase, din care ne-a părut rău să coborâm. Peste două ore am fi ajuns la Nanjing, alt oraş de care ne leagă amintirile noastre şi ale copiilor noştri, care au studiat aici timp de patru ani.

Pe un ecran de deasupra intrării în vagonul comun citesc la un moment dat că trenul are viteza de 280 km/h. Cu alte cuvinte, am „zburat" spre Suzhou, fără să ne desprindem de pământ şi să ne îmbarcăm într-un avion.

Oraşul ne-a întâmpinat cu o atmosferă provincială, cu praf care la cea mai mică adiere a vântului te înfăşoară ca într-un vârtej. Piaţa gării era plină de maşini, de motoscutere, de tricicluri. O aglomeraţie firească pentru gările din China.

Am angajat un microbuz şi ne-am dus la un hotel „studenţesc". Fiica mea voia să-şi retrăiască amintirile din studenţie, când venea la Suzhou să vadă celebrele grădini cu mai puţini bani. Acesta a fost şi scopul vizitei noastre aici.

Am folosit la maximum cele două zile, spre a vedea cât mai multe dintre cele vreo zece grădini existente, după ce altele au dispărut sub buldozere.

Chinezii spun că oraşul Suzhou este paradisul pe pământ. Marco Polo, cunoscutul călător italian, l-a descris drept „o localitate de o frumuseţe miraculoasă, un oraş construit pe apă." Este un oraş despre care bibliografia chineză este extrem de bogată. Mi-au atras atenţia două hărţi. Una datează de peste 1.000 de ani, iar cealaltă a fost realizată cu ajutorul unui satelit. Din compararea lor putem afla că planul oraşului a rămas aproape neschimbat după un mileniu. Suzhou este singurul oraş chinezesc care n-a suferit modificări majore în ultimul secol şi constituie un miracol în istoria dezvoltării urbanistice mondiale. Ultimii 20 de ani stau sub semnul unor intervenţii majore privind modernizarea şi, mai ales, lupta cu poluarea. În 1995, un proiect amplu şi costisitor s-a pus în practică, vizând în special repararea clădirilor vechi.

Existenţa milenară a grădinilor, adevărate minuni, sunt punctul de atracţie pentru turiştii din ţară şi din străinătate. O vorbă spune că „În cer este raiul, iar pe Pământ sunt oraşele Suzhou şi Hanzhou". Oraşul Suzhou este comparat cu raiul datorită grădinilor sale.

Am reuşit în cele două zile să vizităm patru dintre aceste adevărate minuni existente pe pământ: Grădina Împletitorului de Năvoade, Pavilionul Valului Albastru, Grădina Yu şi Grădina Administratorului Umil.

Este uluitor impactul pe care îl suporţi, trecând dintr-o străduţă îngustă direct în grădină, dintr-un loc absolut obişnuit, în Rai. Organizarea perfectă a primirii, personalul de ordine şi îngrijire, cu ghizi care îşi oferă seviciile, ţin de ştiinţa chinezilor de a câştiga bani din turism. Costul intrărilor este destul de substanţial, dar ce vezi aici merită orice cheltuială. Este permis fotografiatul şi am avut posibilitatea să trec în imagini şi în cutia cu amintiri despre China aceste frumuseţi nemaiîntâlnite şi neaşteptate.

Una dintre grădini este numită Grădina Armoniei, şi pe bună dreptate. Este cea mai originală îmbinare a ritmurilor pietrei, arbuştilor şi tufelor înflorite, a verdelui crud al ierbii, a lemnului cu piatra, o simfonie completă care îţi pune la încercare toate simţurile, inclusiv cel tactil – mângâierea pietrei se produce în modul cel mai firesc. Cărări întortocheate te conduc spre mici grote din care poţi ieşi doar sprijinindu-te uneori cu ambele mâini. Rătăceşti potecile şi te trezeşti unde te aşteptai mai puţin, adică la câţiva metri de restul grupului, într-o altă direcţie şi imposibil de sărit peste spaţiul care te desparte, acesta fiind ori o stâncă, ori o pânză de apă.

O îmbinare stranie de mirosuri, al răcorii din grotă cu cel al florilor de rododendron, de bujori imenşi de toate culorile, forsiţia, flori roşii de camelii, flori galbene, flori roz, flori… Toate într-o ordine pe care o descoperi cu fiecare pas pe care îl faci. Privirea se îmbată de acest spectacol, am avut o vagă senzaţie de ameţeală, asemănătoare celei de după degustarea unui alcool amestecat cu fineţe într-o cremă de ou sau de cafea. Din loc în loc, lovindu-se de piatra rece, sunetele unei muzici chinezeşti străvechi completează intrarea vizitatorului cu toate simţurile în acest spectacol simfonic, armonic, îmbătător. Simfonia unei grădini milenare chineze, una dintre virtuţile acestei culturi enigmatice.

La ieşire, suntem invitaţi într-o sală mare, Sala ceaiului. Ce ar fi vizita aceasta fără a gusta un pahar de ceai, oferit gratuit, renumitul *Molihua*, cu parfumul care te pătrunde până în ultima fibră a fiinţei, în sunetele a două instrumente tradiţionale, pe care le strunesc cu talent doi cântăreţi chinezi, un bărbat şi o femeie. Ne-am ales o melodie, au cântat-o atât de frumos încât călătoria mea în China avea să primească încă un semn al rezonanţelor antice. Muzica chinezească tradiţională concentrează şi conservă stranietatea unduirilor din corzile vocale, legăturile şi tremolourile arcuşului te transferă atât de acut în trecut încât amuţeşti.

Cobor în mine şi în trecutul acestei ţări cu o asemenea cultură, mă emoţionez într-un fel anume, pe care cei doi interpreţi şi fiica mea îl remarcă şi-l apreciază. E un semn că încep să înţeleg şi eu de ce s-a străduit ea să înveţe limba chineză şi, mai ales, de ce, cu engleza pe care o vorbeşte atât de bine, n-a fugit către vest şi a luat Calea Mătăsii.

A doua zi, într-o altă grădină, într-un spaţiu special, pe pereţi, la nivelul privirii, pe plăci de ardezie, aveam să văd cea mai impresionantă desfăşurare de portrete şi nume de oameni care au cinstit prin viaţa şi munca lor măreţia Chinei. Erau chipurile lor, transfigurate în placa de ardezie, cu câteva cuvinte semnificând contribuţia fiecăruia. A fost un moment în care am înţeles încă o dată de ce cuvântul *laoshi* are pentru chinezi rezonanţe mitice şi sfinte. Aceşti oameni sunt numiţi simplu *învăţătorii Chinei.*

În apropierea acestei grădini, o clădire imensă, în stilul neoclasic, adăposteşte Academia de Arte Plastice. Timpul, ca întotdeauna ingrat, nu ne-a permis să mai intrăm şi aici. Am fi avut ocazia să aflăm o altă poveste, aceea a transferului în imagini şi forme a unor frumuseţi naturale specifice Chinei.

În prima seară, ne-am plimbat pe o mare stradă pietonală, amintind de cele din Beijing şi Nanjing. Ne-am oprit la un restaurant chinezesc, Songhe Lou, cu o vechime de două sute de ani. La etajul I al clădirii restaurantului erau camere special amenajate, cu mese rotunde mobile, la care se pot aşeza 12 persoane. Am comandat preparate chinezeşti: un peşte numit „cornul de pin", rămas întreg, deşi era complet dezosat, uşor caramelizat, cu gustul de peşte abia sesizabil, carne şi ouă de crab, „oala bunicii" – carne de porc cu cartofi într-un sos dulce-acrişor servit într-un recipient cu apă fierbinte, ridiche murată în sos brun, supă de muguri de bambus, fundiţe de tofu şi carne sărată, preparatul amintind zeama de la măcinici. Am băut renumitul *paichiou* cu miros de grâu stricat.

Un serviciu impecabil, o receptivitate firească, neexagerată, dovedind o înaltă şcoală a servitului mesei într-un local. Surpriza a fost costul cam de trei ori mai mic decât pentru o masă la un restaurant de o asemenea categorie de la noi.

La câteva zile, în mod cu totul neaşteptat, strada mi-a oferit un cadou nepreţuit, un DVD, pentru câţiva yuani, pe care erau câteva filme sub titlul *Pădurea chineză*. Am înţeles cât este de minunat omul conştient de locul în care a venit pe lume, de frumuseţea şi valoarea acestuia. Imagini cu chinezi care înverzesc deşerturi cu păduri, care salvează pământul de la moarte, păduri de 20-30 de ani, nesfârşite covoare de copaci, fapta mâinilor şi a sufletului acestui popor harnic, conştient de locul şi rolul lui în istorie.

Arta grădinăritului din China are o istorie la fel de lungă precum literatura şi picturile chinezeşti. Ele se influenţează, se întrepătrund şi se contopesc. Grădinile chinezeşti s-au dezvoltat atât în cadrul curţilor imperiale, cât şi în mod particular. Grădinile din prima categorie se găsesc în principal în capitala Beijing, iar cele din categoria a doua sunt reprezentate de oraşul Suzhou. Graţie diferenţei de poziţie politică, economică şi culturală, dar şi în funcţie de condiţiile concrete naturale şi geografice, există diferenţe între cele două categorii de grădini în ceea ce priveşte amploarea, repartiţia, stilul şi culorile.

Grădinile imperiale sunt caracterizate prin suprafeţe mari, grandoare şi un aer mai sobru, cum găsim în Palatul Imperial de Vară din Beijing şi Grădina Estivală Imperială din Chengde. Grădinile din Suzhou sunt caracterizate prin migală, gingăşie şi nobleţe. Grădinile imperiale au asimilat pe parcursul dezvoltării lor numeroase trăsături caracteristice ale grădinilor particulare, mai ales în ceea ce priveşte concepţia arhitectonică.

De ce a devenit Suzhou oraşul cel mai dezvoltat în construcţia grădinilor particulare din China? Pentru că Suzhou se află în delta fluviului Yangzi. Aici, condiţiile climatice sunt potrivite, iar transporturile dezvoltate. În antichitate, aici era o zonă cu o activitate comercială şi culturală intensă. Mătăsurile produse în această regiune sunt cunoscute în China şi în întreaga lume.

„Grădinile clasice din Suzhou au o istorie foarte lungă. Ele au apărut încă din timpul dominaţiei împăratului statului Wu, din Perioada Primăverii şi Toamnei, secolul 6 înaintea lui Hristos. În documentele istorice din dinastia Jin de Est, secolul 4 d.Hr., se găsesc deja descrieri ale grădinilor.

Dinastiile Ming şi Qing (secolele 14-20) au constituit perioada de apogeu în dezvoltarea culturii şi economiei feudale din Suzhou, care a devenit cea mai prosperă regiune din China. Atunci, arta grădinăritului s-a dezvoltat tot mai mult. Pe raza oraşului s-au construit peste 200 de grădini, dintre care câteva zeci s-au păstrat până în zilele noastre. Grădina Guvernării Stângace, Grădina Liu, Grădina Wangshi şi grădina Huanxiu Shanzhuang, bine conservate şi cu un evantai larg de stiluri arhitectonice, înfăţişează sistematic şi multilateral repartizarea, structura, stilurile, culoarea şi ornamentul grădinilor antice din această localitate, fiind opere reprezentative ale construcţiilor civile din regiunile situate la sud de fluviul Yangzi. Ele sunt dovezi ale cilivizaţiei din această regiune şi ale nivelului tehnico-ştiinţific şi realizărilor artistice ale construcţiilor urbane din vremea aceea. Tocmai din această cauză, aceste 4 grădini au fost incluse în 1997 pe lista Patrimoniului Cultural Mondial."
(*Radio China International*)

→

Orizont SF

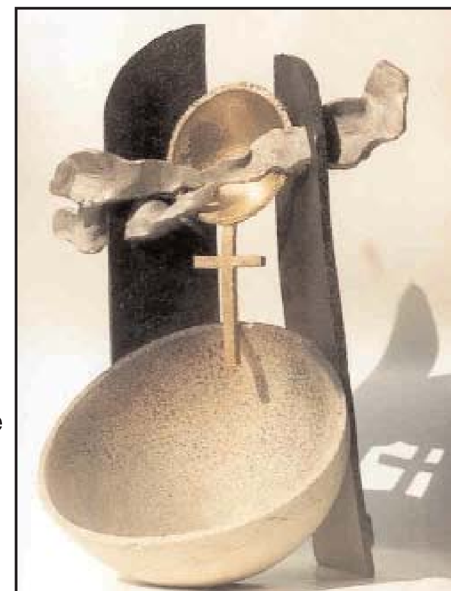

Doi proletcultiști în Cosmos

Mircea OPRIȚĂ

O povestire publicată de ziaristul Nicolae Minei în numărul 122 din Colecția „Povestiri Științifico-Fantastice" (decembrie 1959) se intitulează *Omul aruncat în Lună.* Textul este un virulent pamflet antiimperialist redactat pe un subiect de anticipație. Lucrul acesta se subliniază într-un *post scriptum,* unde apare următoarea explicație, pe care autorul ține s-o împărtășească și cu redacția: „…este neîndoios că mai există înrăiți ațâțători la război pe care succesele științei și tehnicii sovietice îi scot din sărite, iar ideea destinderii în relațiile internaționale îi îngrozește. Tocmai acești oameni au servit drept model personajelor ficțiunii publicate de noi". Personajele „obligatorii" în asemenea scrieri convenționale sunt politicianul american satirizat la modul grosier de gazetăria comunistă a epocii și militarul imbecil, incapabil din punct de vedere profesional, însă dispus să servească ambițiile primului, în virtutea unor comune interese de afaceri. Iritați de faptul că sovieticii au reușit să debarce pe Lună, senatorul Feathersome și generalul Croyden pun la cale o lansare complet hazardată, menită să anuleze formal „întârzierea" umilitoare a celor de peste Atlantic. De la baza astronautică din Jacksonville, unde tehnicienii blazați beau bere din conserve de tablă desfăcute cu briceagul, amintindu-și „vremurile bune de altădată", când serviseră regimul hitlerist la construcția rachetelor V1 și V2, urmează să se lanseze spre Lună o navă cu om la bord, dar a cărui viață este încredințată de la bun început „nesfârșitei mile a Domnului". Astfel, victimă a unor aranjamente criminale, menite să regizeze aparențe politice în deplin dezinteres față de „capitalul uman" manipulat, pilotul Michael O'Donagan pleacă la moarte sigură, nu înainte de a-i lăsa „iubitei sale Sue" o scrisoare naivă și plină de efuziuni sentimentale. După explozia navei, senatorul Feathersome se grăbește să facă binecunoscutul gest pillatian al spălatului pe mâini, promițând opiniei publice americane „măsurile cele mai aspre… împotriva celor vinovați de acest eșec".

Maniera îmbrățișată aici de autor reciclează platitudinile convenționale și tonul satiric obișnuit din presa comunistă de la mijlocul secolului XX. Rămas la mare distanță, dincolo de impermeabila Cortină de Fier, Occidentul se inventează din ficțiuni ideologice și gazetărești. Perechea pamfletului agresiv, condus până la dizolvarea obiectivelor sale politice dezagreabile, este lauda nemăsurată a perspectivei idilice a comunismului nepieritor. Minei recurge la o asemenea soluție în povestirea intitulată *Plecarea* (iunie 1962). De data aceasta, în plin viitor senin și epurat de probleme, personajele sunt niște „tineri" neajunși încă la vârsta centenară, care își dispută dreptul de a pleca spre îndepărtata și amenințătoarea planetă Groda, unde trebuie studiate nemijlocit șansele de adaptare a omului la condițiile locale. Ca SF, găsim diverse născociri fanteziste: imaginile cosmice parvin Pământului prin „televideoscoape difracționale", Groda ar fi alcătuită „în proporție de 85 la sută din hiperiu 312", discuțiile la distanță se poartă prin „telestereoscop". De asemenea, platitudini ideologice transcrise în modele anticipate: „Viața fiecăreia dintre cele 123 miliarde de ființe umane care populau universul era nespus de prețioasă". În consecință, pus să arbitreze între cei doi ofertanți, șeful lor cu multă înțelepciune și experiență se hotărăște să plece el însuși în misiunea de sacrificiu, ca dovadă elocventă că multimilenarul instinct de conservare al omului „era blocat de ceva nou, ceva relativ recent, pe care-l adusese cu sine, în urmă cu câteva veacuri, victoria mondială a comunismului: grija fără de margini pentru viața prietenului, tovarășului, fratelui".

Cu povestirea amintită, autorul a participat la cel de-al doilea concurs național de SF organizat de *Știință și tehnică* în 1962, obținând, alături de I.M. Ștefan, Dumitru Todericiu, Liviu Macoveanu și Grigore Davidescu, o mențiune.

Născut la 24 martie 1922, în București, Liviu Macoveanu** a absolvit Institutul Politehnic din Capitală în 1948, obținând diploma de inginer chimist. Mai înainte obținuse brevetul de radiotelegrafist internațional maritim, clasa a II-a, dovadă a unei pasiuni tehnice pe seama căreia s-a putut specializa în electronică, prin studii autodidacte. În 1961 a absolvit, la Institutul de Fizică Atomică, un curs de specializare în utilizarea izotopilor radioactivi. A fost șeful sectorului de electronică și electroacustică de la Institutul de Igienă și Protecția Muncii din București. De radiotehnică s-a preocupat încă din școală, construind emițătoare de unde scurte și devenind ulterior radioamator de emisie-recepție. În 1965 obținea titlul de „Maestru al sportului radio", venit să încununeze o activitate de trei decenii în radioamatorism. Este autorul câtorva sute de articole tehnice, unele tipărite și în alte țări ale blocului socialist. A publicat cărți pe teme de electronică. În SF a debutat cu povestirea *Stăpânul insectelor,* distinsă cu premiul III la primul concurs organizat de revista *Știință și tehnică* în 1955, împreună cu publicația sovietică *Tehnica molodioji* și alte reviste de profil din mai multe țări socialiste. O povestire compusă în colaborare cu scriitorul Romulus Vulpescu (*1 Gigant 1*) a obținut mențiunea întâi la un alt concurs, organizat de aceeași revistă în 1962. Într-o notă din CPSF găsim informația că Liviu Macoveanu scrisese până în vara anului 1965 peste o sută cincizeci de scenete cu subiecte științifice pentru televiziune și radio. *Castelul cu stafii,* text publicat în același an, ar putea fi un asemenea scenariu, prelucrat pentru condiția minimală a unei povestiri. Personajele sunt puține și discret-enigmatice, iar acțiunea se reduce la vizita unui reporter aflat în documentare la un castel din Anglia, despre care circulă zvonul că ar fi bântuit de fantome. Premisele ar fi îndreptățit o evoluție a subiectului spre fantasticul terorizant, cu motive horror, însă atunci n-ar mai fi fost SF. Liviu Macoveanu, dimpotrivă, și-a propus să anuleze orice efect irațional din lucrare, înlocuindu-l cu explicații logice și științifice. Gazda discuției, lordul Gilmore, se dovedește a fi un om de știință preocupat – ca și autorul – de domeniile fizicii și chimiei. În laboratorul său ultramodern, lucru surprinzător în contextul unei construcții feudale aflate în ruină, el efectuează cercetări legate de radiațiile nucleare. Înarmat cu o cameră Wilson pentru studiul ionizărilor produse de substanțele radioactive, lordul emite ipoteza conform căreia stafiile n-ar fi decât proiecții lansate de subconștientul uman în anumite condiții fizice și psihice, favorabile unor asemenea stranii materializări:

„Anumitor indivizi, în condiții de teamă, li se produce un fel de reacție în lanț, în avalanșe, de pe urma căreia teama devine din ce în ce mai mare. În acest timp apar radiațiile sau biocurenții despre care vorbeam. În urma povestirilor din copilărie sau a altora recente, în mintea acestor indivizi subzistă unele figuri de mit, de felul zmeilor, al vrăjitoarelor, al strigoilor etc. Este destul ca omul înspăimântat să se gândească atunci la astfel de personaje, că radiațiile emise vor modela în exterior ceea ce exista în imaginația înfricoșată. Dacă mediul înconjurător este prielnic – înțelegând prin aceasta anumite condiții meteorologice, ca umiditatea, presiunea, temperatura și poate chiar electrizarea aerului –, pe modelul format de radiații se vor condensa vaporii de apă, făcându-l vizibil."

Prin asemenea explicații agreate de materialismul științific doctrinar se strică un text ce părea pornit pe modelul povestirilor lui Edgar Allan Poe. Întrucât și mai vechea povestire *1 Gigant 1* rămâne, la fel ca la Nicolae Minei, prizoniera unor clișee ideologice perimate (lansarea unei rachete americane spre Lună, „gogoașă" eșuată pe fondul zgomotos al unei campanii publicitare derizorii), avem dovezi certe că SF-ul autorului nu poate ieși din conjunctura momentului tehnicisto-proletcultist, în vogă între anii 1955-1965.

Din păcate, aici la Suzhou, aveam să încerc și cea mai neașteptată experiență negativă din viața mea. Pe la ora 22.30, mă aflam pe una dintre frumoasele străzi comerciale, trotuarul era pustiu, clipă rară de acest fel în China. Mergeam în pas ușor, fără țintă, fără un scop anume. De mine s-a apropiat un bărbat de vreo 40 de ani, mi-a propus „massage", a fost cam al zecelea care m-a abordat în acea seară, unii chiar pe strada pietonală cea mai frumoasă, în plin centru. L-am refuzat, ca din cer a apărut încă unul, am fost prins de brațe și împins pe o ușă mică, deasupra căreia am citit a doua zi în engleză cuvântul *bar.* Vorbitori de chineză, copiii mei au citit *închis,* scris în chineză. Era deschis doar pentru mine sau pentru alți trecători singuratici, care trebuiau să accepte „massage" spre a fi jefuiți de bani. Aveam la mine 220 de yuani, cam 50 de lei noi. Înăuntru mai era un bărbat. M-au împins pe scări la primul etaj, m-au aruncat într-o cameră și mi-au cerut banii. Le-am dat o sută de yuani și i-am rugat în engleză să mă lase să plec. Tânăra care era acolo vorbea engleza și mi-a explicat că trebuie să plătesc hotelul. Am început să ridic tonul și să ripostez, că eu nu doresc să stau la hotel. Unul dintre ei a apucat de pe un suport o sticlă cu bere, m-a amenințat că mă lovește, ceilalți doi m-au imobilizat, iar vorbitoarea de engleză m-a căutat prin buzunare și mi-a scos toți banii. Mi-au lăsat un yuan, ca să am cu ce să mă întorc la Suzhou...

M-am gândit mult dacă e bine să povestesc acest episod. Experiența trăită, clipele de groază și cantitățile de adrenalină pe care nu le mai produsesem niciodată într-un timp atât de scurt mă determină să scriu și să fac următoarea remarcă.

Au trecut de atunci zece zile și caut să mă reacomodez cu strada, cu chipurile oamenilor. Din păcate, ceva s-a frânt în mine, iar bucuriile pe care le-am încercat aici capătă o nuanță pe care nu mi-aș fi dorit-o.

Nu voi avea pentru chinezi decât sentimente bune. Ca și pentru români, deși, cu câteva zile înainte, chiar la mine în cartier, trăisem o clipă asemănătoare, amenințări și injurii în limba noastră, ale unui argintar, pe care îl deranjasem pentru că voiam să fac un schimb de locuință cu o bătrână din strada Martirilor, o casă frumoasă, cu două locuințe. Deasupra stătea cetățeanul argintar, care, într-un monolog de 10–15 minute, m-a lămurit că „Acolo unde stă un țigan, românul nu mai are loc. Asta să-i înveți tu pă äia de la Hasdeu. Am auzit că ești profesor, vai de capul tău!" La Suzhou, cu sticla de bere deasupra, era să fie tot „vai de capul meu", dar Cel de Sus, pe care l-am invocat în adâncul ființei pentru o clipă, a hotărât să scap și să scriu aceste rânduri.

Atenție, turiști! Nu rămâneți singuri, seara, neînsoțiți, indiferent în ce țară vă veți afla. Nici măcar în România, de care mi-e dor acum, când scriu..

Suzhou–Buzău. Drumul Mătăsii presărat cu tâlhari. Uitasem câți negustori, câte mii de oameni au căzut victime jafurilor de-a lungul timpului.

Gândul meu bun din finalul acestor rânduri s-a materializat zilele trecute. Mă întorceam acasă. Doctorița care mi-a făcut acupunctură când am fost bolnav ieșea în oraș. Ne-am salutat, i-am spus că voi pleca în România pe 7 mai. S-a emoționat, a scos din buzunar o mică bijuterie, mi-a dăruit-o, s-a apropiat, m-a îmbrățișat. Avea lacrimi în ochi. Și eu.

(Shanghai, China, 21 aprilie 2008)

Ars longa...

Cristian Sergiu Ianza

Cristian Sergiu Ianza s-a născut la Lupeni, la 5 ianuarie 1958. Este absolvent al Academiei Naționale de Artă „Nicolae Grigorescu", București, Secția Ceramică, promoția 1985. A studiat printre alții cu profesorii Lazăr Florian Alexie, Lucia Ioan și Lucia Neagu. Membru al U.A.P. din România, membru IAA-AIAP UNESCO, membru BBK în Germania.

Din 1984, a avut anual expoziții personale, în România (inclusiv la Curtea de Argeș) sau Germania; de asemenea, a participat la numeroase expoziții de grup (România, Italia, Canada, Germania, Spania etc.).

Apariții în edituri și publicații de specialitate, lucrări expuse în diverse instituții și locuri publice din Germania și România. Lucrări în colecții particulare și publice din România, Ungaria, Bulgaria, Suedia, Belgia, Germania, Olanda, Franța, Italia, S.U.A., Canada, Japonia, Australia etc.

În vârful spiralei, Cristian Ianza așază Marea Întâlnire cu sine ca entitate în eternă modelare interioară. În fond, totul în arta lui se constituie ca pași către anularea celei mai grave crize a lumii moderne: criza de identitate. Cristian Ianza a depășit teama de a nu-și găsi loc și rost, creația sa definind perfect starea luxuriantă a imaginarului, când nimic din structurile interne ale creatorului nu mai acceptă vecinătatea kitsch-ului, nici ludicul vulgar ori supralicitarea formelor contorsionate. Plasticianul Cristian Ianza și-a educat deopotrivă gesturile dăltuitoare, gândurile întemeietoare și sentimentele șlefuitoare, recuperând numai acele sugestii care dau cumințenie și blândețe operei, care îi conferă suplețe și perspectivă. Preferința artistului merge către arhitectura interioară a operei, pe care mizează atunci când optează pe îmbinări clasice ale planurilor, ori pe o calmă răsturnare a geometriilor în favoarea unor surprize metaforice.

(Diana Câmpan, *Gând românesc*, nr. 5, 2009)

Una dintre particularitățile lui Ianza este o maximă disponibilitate pentru un discurs plastic divers. El expune, de pildă, mici sculpturi feminine ce emană o senzualitate copleșitoare, dar și un anume tip de vulnerabilitate. Nu pofta o trezesc aceste sculpturi, ci nevoia de dragoste. Aceste lucrări își găsesc pandantul în altele, ce reprezintă trupul crucificat al lui Iisus, ori în structuri ceramice care conțin simbolurile transcendenței, de la sfera perfectă ori crucea la triunghiul-ochi al lui Dumnezeu sau simbolul yin-yang.

(Claudiu Groza, *Clujeanul*, martie 2008)

S-a scris în urmă cu câțiva ani despre pendularea lucrărilor lui Cristian Sergiu Ianza între lasciv și angelic, între sacru și profan. Artistul ne va spune el însuși că femeia, pururi tânără, pururi frumoasă, așa cum o reprezintă el, este Eva din realitatea biblică. Și tot femeia este cea care face legătura dintre Om și Dumnezeu. Ea este, metaforic vorbind, îngerul bărbatului și îngerul providențial al Domnului. De aici și chiar de la autoportretul în porțelan, în care artistul se recunoaște cu umilință lucrare a lui Dumnezeu, până la proiectele evident încărcate de sacralitate este doar un pas. Cu evidente semnificații, ceramistul și-a intitulat seriile sale de lucrări din ultimii ani „între sacru și senzual".

(Roxana Păsculescu, *Radio România Cultural,* noiembrie 2007)

Număr ilustrat cu imagini ale unor lucrări de Cristian Sergiu Ianza.

Rugăciunea brâncușiană e un monument funerar, în timp ce *Rugăciunea* lui Cristian Ianza sacralizează, implicit, un mit al fertilității, aripile ce-i cresc în rugăciune femeii o urcă-n splendoarea iubirii și a vieții, nu o coboară-n neantul resemnării ocazionale... Gândul ce subsumează „proiectul" femeii-sânziene are un coeficient de maximă spiritualizare prin Sacralitate. O asemenea lucrare, realizată-n proporții mai vaste, ar putea fi așezată într-un Muzeu Universal al Femeii.

(Ion Murgeanu, *Meridianul Românesc*, SUA, iulie 2007)

Aproape toate formele structurale ale lui Ianza sfârșesc cu un vas deschis spre cer – ca o pateră pentru libații și ofrandă, ca o jumătate de sferă, omenească, deschisă s-o întâlnească pe cealaltă întoarsă jumătate de sferă cerească, care așteaptă în implorare, într-un dialog al rugii: *Pomul Cunoașterii* și, în adevăratul sens, omul, sfârșește sau abia de acolo începe cu un vas; *Adam și Eva* au deasupra triunghiului divin dintre ei un vas; *Bisericile înaripate* alunecă pe sub cupola cerului după cum acel vas al lor de deasupra se lasă atras. În fine, prin lumina ce coboară pe acel vas, formele devin imponderabile, materia se trans-umanizează și se infra-divinizează.

(Dumitru Velea, *Rostirea românească,* 2002)

Maestru în domeniul ceramicii, Cristian Ianza nu poate fi catalogat drept

un ceramist. Diversitatea de tehnici și materiale, varietatea lucrărilor sale îl apropie pe artist mai degrabă de sculptură.

Un mare cunoscător al trupului uman, poet al formelor femeii, Ianza îi dedică acesteia un imn de dragoste în lucrări de dimensiuni mici, dar de o valoare remarcabilă. *Templele* și *Altarele* sale dovedesc o aspirație spre divin și universal.

(Veronica Gherasim, *Cotidianul*, august 2003)

Expoziția semnată de Cristian Ianza vizând ceramica și sculptura este o certă reconfirmare a tinderii profund ascendente a artistului spre esențializarea formei și, în fond, atingerea simbolului absolut.

Plasticianul propune, în planuri tridimensionale, neobișnuite, atât motive liturgice, în care semnul Crucii, simbol creștinesc, apare cu o mare repetabilitate, dar combină savant acest însemn cu idei păgâne, de zeitate în profundă notă a erosului precreștin.

(Dragoș Ciobanu, *Națiunea,* august 2003)

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Cătălin MAMALI – psihosociolog, SUA
- Dan D. FARCAȘ – matematician și scriitor, București
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeș
- Marius PĂDURARU – istoric, Pitești
- Ion DUMITRESCU – istoric, Pitești
- Terezia FILIP – prof. univ., Baia Mare
- Gheorghe VLAD – profesor, Roșiorii de Vede
- Marian NENCESCU – scriitor, București
- Dumitru Augustin DOMAN – scriitor, Curtea de Argeș
- Lech POLKOWSKI – prof. univ., Polonia
- Dragoș VAIDA – prof. univ., București
- Eduardo GONZÁLEZ-BARBA CAPOTE – muzician, Spania
- Ion C. ȘTEFAN – scriitor, București
- Paula ROMANESCU – scriitor, București
- Ion PĂTRAȘCU – diplomat, București
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Pitești
- Aurel ANGHEL – scriitor, Buzău
- Mircea OPRIȚĂ – scriitor, Cluj-Napoca